

VSEBINA:

Lado Božič

DIJAŠKE ORGANIZACIJE V IDRJIJI 1

Dr. Jože Pfeifer

SLUŽBENI POLOŽAJ IDRISKIH ZDRAVNIKOV OB KONCU 18. STOLETJA . . . 16

Frede Mortersen

OBISK V IDRJIJI 37

Stanko Majnik

PLAVALNI ŠPORT TER REKREACIJA OB IDRJIJCI NAKOČ IN DANES 42

Fanči Šarf

NEKAJ OSNOVNIH PODATKOV O ŽEBLJARSTVU

NA VOJSKEM 48

OBVESTILA - POROČILA - RECENZIJE - KRITIKE 51

PRILOGA: OHRANILI JIH BOMO V TRAJNEM SPOMINU

P 489 / 18. 1975

0 P 8.306/1973

IDRIJSKI RAZGLEDI 1/1973/LETNIK XVIII

Izdaja Mestni muzej v Idriji. Uredniški odbor: inž. Ivan Gantar, Jurij Bavdaž, Anton Bolko, prof. Vinko Cuderman, inž. Jože Čar, Damjan Flander, Srečko Logar, Silvij Jereb. Glavni in odgovorni urednik Jurij Bavdaž. Tehnična ureditev in ovitek: Silvij Jereb. Izdaja vsake tri mesece. Letna naročnina za ustanove in podjetja 16 din, za zasebnike 12 din. Posamezna številka 4 din. Poština plačana v gotovini. Naslov: Idrijski razgledi, Idrija, poštni predal 11, tel. Idrija 86-135, telegrami Muzej Idrija, tekoči račun pri SDK Idrija številka 52020-603-30832.

TISK O. S. IDRJA

DIJAŠKE ORGANIZACIJE V IDRIJI

2. Visokošolska narodnoradikalna »Prosveta«

Prva matura na idrijski realki leta 1908 je dala devet, naslednja pa pet abiturientov — domačinov. Od prvih se je odločilo za nadaljevanje študija na visokih šolah sedem, od drugih pa vseh pet. Skupno je bilo torej namenjenih na visokošolsko pot dvanajst abiturientov in le dva sta se odločila, da vstopita v službo.

Tako smo imeli ob podržavljenju realke, prvikrat v idrijski zgodovini, močno skupino visokošolcev. Prvikrat je Idrija poslala na pot proti visokošolskim mestom na Gornjeavstrijskem in Češkem tako številno skupinico svoje mladine.

Ko trdimo, da je bil to prvi primer, da je Idrija poslala na visoke šole tako številno skupino svoje doraščajoče inteligence, moramo upoštevati, da nam je to možnost dala realka in da na kaj takega brez nje ni bilo niti misliti. Pred očmi pa je treba imeti tudi dejstvo, da Idrija že prej ni bila brez visokošolcev. Bili so to sicer le posamezniki, ki so obiskovali srednje šole izven Idrije, predvsem v Ljubljani, in se od tam spuščali proti severu do same Prage. Posamezne srednješolce na ljubljanskih srednjih šolah sledimo tja v devetdeseta leta prejšnjega stoletja. Občinski odbori so v vseh teh letih nudili številne dijaške podpore. Verjetno pa so bili taki primeri tudi že pred temi leti. Morda so nekateri izmed teh srednješolcev prestopili tudi na visoke šole, vendar ni za njimi več pravega sledu. Tudi ob času prvih matur smo imeli nekaj mladih, ki so že krepko orali brazde visokošolskega študija na Dunaju in v Pragi. Navajam dva, za tiste čase najbolj znana, ki sta kot visokošolca igrala pomembno vlogo v idrijskih dijaških organizacijah. To sta bila Janko Mačkovšek in Ivan Mohorič. Če bi še bolj pobrskali po tej naši preteklosti, bi morda našli še koga, ki se je že tedaj otepal s čisto trdim življenjem naših visokošolcev v daljnih mestih.

Idrijska realka je nudila svojim učencem osnove realnih ved in jih tako

pripravljala na študij na tehničnih visokih šolah. Že v prejšnjem članku sem objavil ugotovitve samih dijakov, da pa jim šola ni dajala dovolj trdnega znanja iz realnih ved. Videli smo tudi, kako so visokošolci svojim mlajšim tovarišem še na realki skušali nadoknaditi pomanjkljivo znanje. Ko so odhajali na nova študijska mesta, so se fantje tega dobro zavedali in so bili pripravljeni na trdo delo v nelahkih življenjskih pogojih v tuji sredini.

Idrijski študentje so odhajali na Dunaj, v Gradec, Prago, Brno in v druga študijska mesta tedanje Avstrije in se vračali le za kratek čas v velikih poletnih počitnicah. Kmalu jih je zagrabilo tamkajšnje življenje v svoje kočene pesti in spoznali so, da jim bo bivanje v tujini lažje, če bodo med seboj tesno povezani, se skupno upirali težavam in si medsebojno tudi pomagali. Večina jih je imela v tem oziru že dobre izkušnje še z domačih tal, kjer so bili povezani v svoji organizaciji. Zato so se tudi v tujih mestih hitro vključevali v obstoječe slovenske visokošolske organizacije, pa tudi v počitnicah v domačem kraju niso bili brez svojega združenja.

Pobuda za ustanovitev prve visokošolske organizacije v Idriji je zaživela na sestanku narodnoradikalnega dijaštva idrijsko-logaškega sodnega okraja, ki je bil 23. avgusta 1910 v Logatcu. Ustanovni občni zbor organizacije je bil že 17. septembra 1910 v Idriji. Ni bila ustanovljena povsem samostojna organizacija visokošolcev, temveč idrijski odsek akademskega ferialnega društva »Prosveta« v Ljubljani. Ta osrednja študentska organizacija je obstajala že izza prvih let tega stoletja in je v svojih vrstah zbirala narodnoradikalne visokošolce. Tako je bil tudi idrijski odsek te organizacije namenjen le pristašem narodnega radikalizma. Njegovo jedro so sestavljali idrijski visokošolci, ki jih je dala še mestna višja realka, in že tudi prvi maturanti na podržavljeni realki leta 1910. Za ustanovitev odseka ljubljanske organizacije niso bile potrebne nobene prošnje pri avstrijskih oblasteh niti njihovo dovoljenje.

Naloge nove organizacije v Idriji je določal že program narodnoradikalnega gibanja slovenske mladine. Prva in glavna naloga je bilo samoizobraževanje članstva. V ta namen je imela vsaka organizacija svojo znanstveno in leposlovno knjižico ter prirejala predavanja, pri katerih so sodelovali predvsem člani. Druga pa enakovažna naloga je bila skrb

za gmotno podpiranje revnih pristašev. V ta namen so prirejali javne prireditve in nabiralne akcije. Prireditve so bile samostojne ali pa organizirane v sodelovanju z drugimi društvi in organizacijami v kraju. Tema osnovnima nalogama so se pridružile še naloge s področja manjšinskih vprašanj v narodno ogroženih predelih slovenske zemlje. To delo naj bi člani opravljali z drobnim kulturno-prosvetnim delom in s široko prosvetljenko akcijo med slovenskim narodom pod znanim geslom narodnega radikalizma: »Iz naroda za narod«! Pomembna dolžnost gibanja in njegovega članstva je bilo prebujanje narodne zavesti med dijaštvom in tudi med najširšimi plastmi slovenskega naroda. Samo ob sebi pa je razumljivo, da je organizacija širila tudi napredno misel med slovenskim ljudstvom. Da bi organizacija dosegala svoje namene, je ustanavljala na podeželju in v mestih javne ljudske knjižnice. Živeti in delati med narodom, to je bilo vodilo narodnega mladinskega radikalizma na Slovenskem. Za lažje opravljanje nalog je bila v okviru gibanja ustanovljena tudi Počitniška zveza, ki je omogočala dijakom potovanja po slovenski zemlji. Narodno zavedni Slovenci so v okviru te zveze nudili potujočim dijakom največje ugodnosti tako v hrani kot tudi pri prenočevanju.

Močna opora pri širjenju narodnega radikalizma in pri delu med narodom je bilo tudi glasilo »Omladina«, ki je izhajala v Ljubljani od leta 1904 do 1914.

Odbor idrijskega odseka »Prosvete«, ki je bil izvoljen na občnem zboru 17. septembra 1910, so sestavljali: načelnik Janko Mačkovšek cand. ing.; tajnik Franc Lapajne, stud. tech.; blagajnik Gustav Dežela, stud. tech.; knjižničar Matija Lipužič, stud. mont.; pregledniki: Mirko Dežela, cand. iur.; Anton Sedej, stud. tech.; Franc Turk, stud. eksp. akad. Prvi načelnik odseka je v nagovoru na občnem zboru poudaril, da nima odsek v svojem krogu idejnih nasprotnikov, zato mora biti njegova skrb usmerjena v glavnem na izobraževalno delo med slovenskim narodom. S poudarkom je govoril, da je naloga članov tudi ta, da se živo zanimajo in brigajo za razvoj slovenskega narodnega gospodarstva, nič manj pa tudi za ostala področja slovenskega življenja.

Na občnem zboru so sprejeli resolucijo, naslovljeno na ravnateljstvo državne višje realke v Idriji. V resoluciji so zahtevali stalno izpopol-

njevanje dijaške knjižnice na zavodu. Svojo knjižnico pa so dali na razpolago vsem idrijskim srednješolcem.

Občni zbor je seznanil ravnateljstvo realke tudi z vsebino resolucije, ki jo je sprejel abiturientski shod v Trstu. Resolucija je predlagala, naj ravnateljstvo v dijaški knjižnici uredi tudi oddelek s poljudno tehnično literaturo.

Ob tem prvem občnem zboru se je razpisala tudi »Omladina«. Poročevalec je ugotovil, da je zbor lepo uspel in da se je z njim uresničila misel, porojena na logaškem sestanku. Dalje je poročevalec ugotovil, da je nova idrijska organizacija odvzela ljubljanski centrali dobršno območje, ki ga ta zaradi svojega obsežnega delokroga ni mogla sistematično obdelovati. Kljub temu, da se je organizacija ustanovila samo za okoliš idrijsko-logaškega sodnega okraja, pomeni to za osrednjo organizacijo izdatno razbremenitev.

O delu nove organizacije pa je revija zapisala takole: »Pred novim se pojavlja popolnoma nov način dela. Vse dosedanje ferialne organizacije stoje v nacionalnih bojih. Vsi odseki, podružnice »Prosvete« in samostojne organizacije so bile izzване po laški in nemški nevarnosti. Naš novi odsek (idrijski o. p.) pa leži na izključno slovenskem ozemlju brez narodnostnih neprilik in prerekanj. Zato pa si mora poiskati novo formulo dela, ki ga bo najuspešneje vodila k cilju. Zato bodo potrebni poizkusi in prav zaradi tega je temu odseku določen tako majhen teritorij. Kot ekspanzivna organizacija kulturne struje se zavedamo svojih dolžnosti in vemo, da se mora prav zaradi tega naše delo usmeriti proti škodljivcu slovenske kulture, proti klerikalizmu. Protiklerikalnega elementa pa je v tej krajih še dosti, saj je bil pred tremi leti ta okraj zastopan v deželnem zboru po narodnem poslancu«. (Omladina VII/32). Poročevalec poudarja dalje še druge naloge in dolžnosti organizacije. Predvsem priporoča odseku, da si čimprej ustanovi lastno znanstveno knjižnico, ki naj jo zbere s pomočjo prijateljev in abiturientov. Še iz istega poročila vzemo že za prva predavanja, ki so jih člani odseka imeli po raznih društvih na Idrijskem. Prvo javno predavanje v mestu in pod okrijem »Prosvete« je imel prof. dr. D. Lončar. Predaval je o novodobnem narodnem razvoju Slovencev.

Počitnice in z njimi prvi dnevi dela in življenja »Prosvete« so se stekali. Odbor se je sestal na dveh sejah in sicer 19. septembra in teden dni

kasneje. Na teh sejah je v glavnem tekla beseda o knjižnici, o nabavi novih knjig. Tako je steklo začetno delo idrijske »Prosvete« in njeni člani so se razšli po svojih študijskih mestih, da bi se čez deset mesecev ponovno vrnili v domači kraj v svojo mlado organizacijo.

V naslednjih velikih počitnicah je organizacija zaživela z odborovo sejo, ki je bila 28. julija 1911. Knjižnica je pričela poslovati in člani, ki so se vrnili iz različnih študijskih mest, so poročali o svojem življenju in delu izven domačega kraja. Največ jih je študiral v Pragi in zato ni nič čudnega, če so se med šolskim letom zbirali tudi v tem mestu in se pogovarjali o programu dela v domačem kotlu. Domenili so se, da bodo predlagali organizaciji prireditvev dramskih predstav in javnih predavanj. To so bili praški predlogi, ki naj bi jih sprejel članski sestanek. V Pragi je živelo premalo članov, da bi mogli o stvareh polnoveljavno sklepati.

Na svoji prvi seji je odbor ugotovil, da je na območju idrijsko-logaškega sodnega okraja nad štirideset visokošolcev. Za takratne razmere število na tako ozkem teritoriju ni bilo ravno majhno. Naslednja ugotovitev pa je bila, da sta med njimi samo dva drugega političnega naziranja, vsi ostali pa so naprednjaki. Idrijski odsek »Prosvete« je štel v teh počitnicah dvajset članov, torej polovico vseh visokošolcev tega območja. Na seji so ugotavljali tudi žalostno dejstvo, da sosednje Žiri, najbogatejši kraj v celotnem logaškem okraju, ne premore niti srednješolca niti visokošolca. Razpravljali so, kaj naj bi naredili, da bi se stanje spremenilo. Menili pa so, da je temu glavni krivec nasprotnik naprednih idej, klerikalizem.

Organizacija si je utirala pot tudi v idrijsko javno življenje in njen ugled je rasel. Razgibano delovanje idrijskih študentov je veliko prispevalo k oblikovanju mestnega življenja.

Na prvem članskem sestanku 7. avgusta 1911 so člani poročali o študiju in o življenjskih pogojih v univerzitetnih mestih in dajali novim abiturientom realke potrebna pojasnila in napotila za študij in življenje. Ko so razpravljali o javnih prireditvah, so sklenili naštudirati dramtizacijo Tavčarjeve novele, igro Otok in struga. Prireditvev naj bi bila 26. avgusta v realčni telovadnici. Prvo študentsko prireditvev so propagirali tudi časopisi Slovenski narod, Zarja in Jutro. Pri igri so sodelovali samo člani »Prosvete«. Prireditvev je zaključila vrtna veselica

pri Zagodu, ki sta jo organizirala »Prosveta« in Delavsko bralno društvo.

Organizacija se je tako tudi javno vključila v idrijsko življenje. Uspehi obeh prireditelj so bili več kot zadovoljivi. Za društveno blagajno pa je bil nadvse važen čisti dobiček prireditve. Izkupiček v resnici ni bil majhen. Od igre je priteklo v blagajno 88.52 kron, od veselice pa polovica čistega dobička v višini 44.75 kron. Skupaj je torej prejela blagajna »Prosvete« 133.27 kron. Na odborovi seji so od tega namenili 13 kron Eksekutivi narodnoradikalnega dijaštva, ostanek pa razdelili na tri enake dele. Po eno tretjino sta dobili podporni društvi za visokošolce v Pragi in na Dunaju, zadnjo tretjino pa so namenili potrebam organizacije. Tako razdelitev prvih z lastnim delom pridobljenih sredstev je potrdil tudi občni zbor »Prosvete«.

Organizacija je bila pri sprejemanju novih članov posebno previdna. Za vsakega kandidata so se posebej zanimali in ga sprejeli le tedaj, če ni bilo proti njemu nobenih političnih pomislekov. Budnost je bila na višini. Prvi večji sprejem članov so opravili po prireditvah. Na odborovi seji so bili sprejeti v članstvo: Stanko Bloudek, Štefan Baloh, Franc Rupnik, Hinko Prelovec, Ferdo Vončina, Kornelij Ferjančič in Franc Erjavec. Glede sprejema Rafaela Ipavca in Emila Thalerja pa je imel odbor pomisleke, ker ni poznal njihovega političnega prepričanja. Zato so sklenili, da se bodo odborniki z njima osebno pomenili. Drugi članski sestanek v tej poslovni dobi je bil 14. septembra. Na sestanku je predaval Janko Mačkovšek. Zadnja odborova seja je bila na dan, ki je bil določen za občni zbor. Na seji je odbor pretresal poročila odbornikov za občni zbor.

Drugi občni zbor »Prosvete« je bil 19. septembra 1911 v prostorih delikatose Leni Lapajnetove (danes skladišče avtogum poleg Drogerije). Zbor je poslušal in pretresal odborniška poročila ter poročilo o poteku drugega zaupnega sestanka narodnoradikalnega dijaštva v Ljubljani. Poročal je Janko Mačkovšek. Občni zbor je sklenil naročiti revije Omladina, Naši zapiski, Veda in Carniola. Sklenili so tudi voditi točno statistiko visokošolcev idrijskega območja.

V novi odbor so bili izvoljeni: načelnik Franc Lapajne, tajnik Hinko Prelovec, blagajnik Gustav Dežela, knjižničar Franc Burnik; pregledniki: Matija Lipužič, Franc Erjavec in Janko Mačkovšek.

Po občnem zboru pa je sledilo predavanje dr. D. Lončarja o slovenski preteklosti.

V naslednji, to je v tretji poslovni dobi, v velikih počitnicah leta 1912, se je odbor »Prosvete« sestal prvokrat 24. julija. Glavna razprava se je tikala nabave novih knjig za društveno knjižnico in predloga, da bi knjižnico odprli vsem idrijskim srednješolcem. Kljub dolgi razpravi pa se o stvari niso mogli odločiti. Čez tri dni je bil članski sestanek, na katerem je predaval Janko Mačkovšek o kulturnih dokumentih (Krščanstvo in reakcija).

Število članov »Prosvete« je naraščalo. Na odborovi seji 9. avgusta so sprejeli med člane Vladislava Turka, Ignacija Pelhana in Ludvika Bonča, medtem ko njegovega brata niso sprejeli. Na tej seji so tudi sklenili, da bo poslovala društvena knjižnica v dosedanjem obsegu, to je, da je knjižnica odprta le članom in narodnoradikalnim srednješolcem.

O knjižnici je razpravljajal tudi izredni občni zbor 13. avgusta 1912. Občni zbor je bil pomemben še v enem oziru. Na njem so se prvokrat dogovarjali o javnih ljudskih knjižnicah na podeželju. V tem času so bili sicer že ustanovili javno knjižnico na Dobračevi pri Žireh. Knjižnico so člani stalno dopolnjevali, pozneje pa jo združili s knjižnico v Žireh, ki je poslovala v Sokolskem domu. Naslednjo knjižnico so predvidevali v Črnem vrhu nad Idrijo. O tej nameri so večkrat razpravljali na sejah in na sestankih. Niso pa se mogli dokončno odločiti, ali naj ustanovijo popolnoma samostojno knjižnico ali pa naj okrepijo knjižnico tamkajšnjega Narodno izobraževalnega društva. Zadevo so preučili na kraju samem o priliki društvenega izleta v Črni vrh.

Počitniško življenje v domačem kotu so visokošolci obogatili z igro in plesom. V »pirhali« Pri črnem orlu so nastopili z dvema enodejankama: »Visoka gospoda« in »V civilu«. Nato je bil ples. Prireditev je bila 31. avgusta 1912. V načrtu je bila še ena prireditev 21. septembra, ki pa je odpadla.

Tretji redni občni zbor »Prosvete«, če štejemo tudi ustanovnega za rednega, je bil 30. septembra 1912. Zbor je pregledal opravljeno delo in izvolil nov odbor. Delo odseka je v tem letu potekalo v znamenju priprav za narodnobrambno razstavo. Izdelali so več diagramov in kart. Veliko prizadevanja so člani vložili v ustanavljanje ljudskih knji-

žic. Tako je bila ustanovljena knjižica v Žireh, priprave pa so tekle tudi v Črnem vrhu, kjer je bilo posebno med mladino veliko zanimanje zanjo. Vnemo potrjuje dejstvo, da je bilo v tamkajšnji knjižnici Naprednega izobraževalnega društva v osmih mesecih izposojenih čez tisoč knjig, čeprav je imelo društvo vsega skupaj le 145 knjig. Na občnem zboru, ki se ga je udeležil tudi deželni poslanec E. Gangl, so govorili tudi o knjižnicah v drugih vaseh idrijskega območja. Odsek je v tej dobi priredil tudi več javnih predavanj, za člane pa številne sestanke s predavanji in razpravami o notranjih zadevah organizacije. Priredili so tudi dva gledališka večera in člani so vneto sodelovali pri »Cvetličnem dnevu«, ki je vrgel za Idrijo kaj nenavadno vsoto 860 kron čistega dohodka.

Vodstvo odseka je na tem občnem zboru prevzel za naslednje leto naslednji odbor: načelnik Hinko Prelovec, tajnik Ludvik Bonča, odborniki Franc Burnik, Emil Thaler, Tine Vončina, Drago Šinkovec in Franc Kavčič.

Po občnem zboru je imel odbor 1. oktobra prvo sejo. Tudi novi odbor se je najprej lotil že začete akcije za ustanavljanje ljudskih knjižnic. Sedaj je bila na dnevnem redu knjižnica v Godoviču. Odbor ni poznal razmer v tej vasi. Razmišljali so o upravitelju knjižnice, ki mora biti zanesljiv, in o lokalu, v katerega bi knjižnico namestili. Poizvedovali so pri tamkajšnjem visokošolcu juristu in pri posestniku v Šebalku. Na seji je odbor sklenil začeti z veliko akcijo za zbiranje knjig za ljudske knjižnice. Sklenil pa je tudi organizirati številna javna predavanja v mestu in v okolici, predvsem na Vojskem in Ledinah. To dokazuje, da so delali zelo sistematično in organizirano obdelovali celotno idrijsko okolico. K predavateljskemu zboru so nameravali pritegniti tudi realčane. Tako so jih hoteli vključiti v javno delo. Menili so, da bo javno nastopanje koristilo njim samim, otesli se bodo strahu pred nastopanjem, hkrati pa si pridobivali ugled in zaupanje med ljudstvom.

Kmalu po občnem zboru je bil tudi IX. redni občni zbor Akademskega ferialnega društva »Prosveta« v Ljubljani. V imenu idrijskega odseka se je občnega zbora udeležil Janko Mačkovšek in poročal o delu odseka. O njegovem nastopu in poročilu je pisala tudi »Omladina (1912, str. 136).

Počitnice so se stekale in čas odhoda v tujino se je bližal. Odbor je imel še zadnjo sejo. Sprejel je med člane nekaj novih kandidatov, med njimi tudi Ivana Kovačiča iz Ilirske Bistrice. Sklenili so prirediti še zadnji izlet v Črni vrh, kjer naj bi tamkajšnjemu društvu podarili večje število knjig, ki so jih člani nabrali ali pa kupili. Tako je odpadel predlog, da bi v tej vasi ustanovili svojo knjižnico.

Že je bil tukaj začetek novega šolskega leta 1912/13 in organizacija je spet utihnila, a ne za dolgo.

Vse doslej so naši visokošolci prihajali domov le za velike počitnice. V tem letu pa so to tradicijo prelomili in nekateri so preživeli doma tudi novoletne počitnice. Tako se je odbor »Prosvete« lahko sestel na seji 30. decembra 1912 v Idriji. Razpravljali so o programu dela za velike počitnice. Sklenili so prirediti več javnih predavanj. Poleg priznanih strokovnjakov naj bi predavali tudi člani odseka. Nameravali so povabiti dr. Henrika Tumo, da bi predaval o jugoslovanskem vprašanju. Poleg predavanj so predvideli tudi večje število prireditev. Menili so, da igre ne vlečejo več in da bo treba najti druge oblike in drugačno vsebino prireditev. V mislih so imeli akademije. Prva taka akademija naj bi bila posvečena pesniku Antonu Aškercu.

V tem šolskem letu je slavil idrijski odsek »Prosvete« pomemben dogodek. Pobudnik narodnega radikalizma v Idriji in ustanovitelj prve organizacije Janko Mačkovšek je na praški tehniški visoki šoli diplomiral za gradbenega inženirja. Dogodek pa ni bil važen samo za idrijsko organizacijo. Močan odmev je imel predvsem v naprednih visokošolskih slovenskih organizacijah v Pragi. Tam sta mu »Adrija« in Tehnični klub priredila poslovljni večer. O tem slovesu je priobčila ljubljanska »Omladina (L. X. št. 1—4) tole poročilo:

»Za odhodnico. Pred kratkim se je »Adrija« skupaj s Tehničnim klubom v Pragi na prijateljskem večeru poslovila od tovariša Janka Mačkovška, ki je položil na češki tehniki inženirske izpite.

Slovo je bilo težko, da izgubi »Adrija« s tem društvenikom najmočnejšo oporo, vernega tovariša, ki se je izkazal povsod, kjer je zastavil svoje moči, polnega moža. Navdušen, prepričan pristaš narodnoradikalne struje je vse svoje delo smatral za postulat idej organizacije. In delo njegovo je bilo obširno. V kratkih akademičnih letih si je pridobil pravo strokovnjaško mesto na polju slovenske narodne obrane. S tova-

rišem Brunčkom je v najkrajšem času znal postaviti adrijanski manjšinski klub na tisto solidno podlago, na kateri so zrastle in se razvili najlepši načrti v naši narodni obrani. Njegov referat na III. našem shodu: »Statistični problem Slovencev«, je bil vogelni kamen za smer teoretičnega preučevanja slovenskega narodnostnega žitja. Število njegovih študij po dnevnih listih in revijah je mnogobrojno. Severna koroška-štajerska meja in kočevski otok sta našla v njem natančnega grafično statističnega zaznamovalca, narodnostno obrambne ankete strokovnjaškega podpornika. Uresničil je idejo narodnoobrambne muzeja in bil je vnet propagator. Lanska vrlo uspela prva manjšinska razstava se je fiksirala in pripravila pod njegovim vodstvom. In pri vsem tem privatnem delu je stal s celim zanimanjem v tehničnem študiju. Tehničnemu praškemu klubu je večkrat predsedoval, predaval in bodril tovariše na vztrajno, realno delo na gospodarskem polju. Za praško slovensko kolonijo ima trdne zasluge, zakaj z vso vnemo je propagiral študij in koncentracijo slovenskega visokošolstva v Pragi.

»Omladina« ga je štela med prve svoje sodelavce. Organizacija mu izkazuje hvalo za vestno, neutrudljivo sodelovanje pri vseh upravnih poslih za ustanovitev idrijske »Prosvete«, za neustrašno propagando narodnoradikalnih idej. Naša struja bo s ponosom imenovala njegovo ime in sledila njegovim besedam, dejanjem, ki ga čakajo sredi slovenske javnosti. Zakaj prepričani smo, da spada med tiste može, ki so moške dela, da si je znal s svojim temperamentom osvojiti okolico in jo s svojim znanjem prepričati, da bo hodila naravnost brez cincanja. Le živa sila, ki ne pozna malovernosti, omahljivosti, ki gre preko malenkostnih prigodb, preko samovoljnosti realnim delavnim potem za končnim ciljem za narodov blagor. Z Mačkovskom je odšla iz praških dijaških krogov marknatna osebnost. Vsi ga bomo pogrešali, tovariši v veseli družbi; Tehnični klub, »Adrija« in manjšinski klub, cela struja. Toda zavest, da bo v javnem delovanju njegova agilnost še plodonosneje naložena — saj bo našel povsod delo, ki ga je vršil že za akademskih let, nas pomirja, zakaj vemo, da so možakarji njegovega kova poklicani, da orjejo požrtvovalno, neustrašno na vseh poljih svojega naroda.«

Velike počitnice leta 1913 so prinesle v idrijsko visokošolsko organizacijo majhno notranjo krizo. Prišlo je do ostavke tajnika, blagajnik

pa je bil stalno odsoten. Tako odbor ni bil nikoli sklepčen in vse društvene zadeve so morali obravnavati in o njih sklepati članski sestanki. Eden takih sestankov je bil 27. julija 1913.

Na njem so govorili o javni prireditvi, katere čisti dohodek naj bi bil namenjen novi javni ljudski knjižnici. To so nameravali odpreti prav v Idriji. Dogovorili so se za organizacijo javnega koncerta v dvorani »Pri črnem orlu«. Na koncertu naj bi sodeloval godalni kvartet, ki so ga sestavljali brata Mirko in Franc Dežela, učitelj Rajko Novak in Pavle Lapajne. Koncertu so dodali še burko in ples. Vse priprave so uspešno potekle in celotna prireditev je bila 3. avgusta 1913. Na njej so sodelovale najboljše glasbene moči v Idriji. V burki »Krojač Fips« so igrale sestre Bloudkove in učitelj Rudolf Pleskovič.

Poleg te prireditve, ki je zahtevala veliko dela, pa je stala pred organizacijo še druga prav nič manjša naloga. Na poziv Osrednjega vse-dijaškega podpornega fonda je bilo treba izvesti veliko nabiralno akcijo. V Idriji naj bi v ta namen ustanovili poseben odbor. Njegova naloga je bila pripraviti in izvesti nabiralno akcijo na idrijskem območju. O zadevi so razpravljali na članskem sestanku 7. avgusta. Sklenili so, da izvedejo akcijo vsi napredni visokošolci in abiturienti realke tega leta. Tudi na tem sestanku so govorili o javnih ljudskih knjižnicah, o njihovi obnovi in razširitvi.

V tako razgibanih počitnicah 1913. leta pa je presenetila napredno idrijsko visokošolsko mladino noviča o novi dijaški organizaciji v Idriji. Na dan je prišla Marijanska kongregacija, ki je zbirala pod svojo streho katoliško dijaštvo. O dogodku je poročala »Omladina« (L. X. št. 1—4, str. 46) takole:

»Idrijsko dijaštvo, do sedaj skoraj izključno napredno, je dobilo nov privesek — Marijansko kongregacijo, to se pravi srednješolsko klerikalno organizacijo, v kateri se dela predvsem za propagando klerikalizma med srednješolci. Drugo jim je postranska briga. Ako bi slučajno dobili kako napredno dijaško organizacijo (srednješolsko, ki pa so bile prepovedane in so obstajale le tajno op. p.), potem ne bi bilo ne konca ne kraja preiskav in izključitev (iz realke op. p.). Klerikalcem pa je seveda dovoljeno vse in to še s posebnim dovoljenjem ravnateljstva. Zaščitnik teh klerikalcev je gotovo znani »prijatelj« (katehet Osvald

op. p.) naprednega idrijskega dijaštva in rekurzovca proti dijaškim podporam s strani občinskega odbora.

Tovariše srednješolce pa opozarjam naj bodo previdni na ta najnovejši prirastek SLS (Slovenske ljudske stranke), ki bo vzgojen v znanem duhu denuncijanstva.«

Pojav nove, politično nasprotne dijaške organizacije v Idriji, ki je bila oblastno priznana in je v nasprotju z naprednimi organizacijami, ki so morale živeti v ilegali, tudi odkrito in javno delala, ni zmedla naprednih dijaških vrst. Njeno članstvo je bilo številčno nepomembno in ni moglo ovirati dela niti tajnih krožkov niti visokošolske »Prosvete«. Svoj program dela so oboji dosledno izvajali naprej, kakor da se v Idriji ni zgodilo nič posebnega.

Žal pa se je čas velikih počitnic za člane »Prosvete« prehitro krčil, zato so morali z delom pohiteti. Pred organizacijo je stalo vprašanje javne knjižnice v Godoviču. Na odborovi seji 1. septembra 1913 so pretresali razmere v Godoviču. Na podlagi informacij pa so morali samo ugotoviti, da jim je akcija dejansko spodletela. V celi vasi ni bilo mogoče najti zaupnega človeka, ki bi upravljal knjižnico, pa tudi z lokalom so bile težave. Zato so zadevo preusmerili na Ledine. Menili so, da so ljudje v Ledinah bolj napredno prebujeni in da bo akcija uspela. Toda tudi tu je delalo težave vprašanje upravitelja knjižnice in prostora zanjo.

Še na isti seji so razpravljali in sklenili, da bodo še v teku septembra skupno z Delavskim bralnim društvom organizirali veliko javno prireditev. Nastopil naj bi tamburaški orkester DBD, ki naj bi ga za to priliko okrepili godbeniki — člani »Prosvete«.

Sodelovanje DBD in »Prosvete« je bilo že od vsega začetka zelo dobro in medsebojni odnosi v najlepšem redu. Saj drugače tudi biti ni moglo. »Prosveta« je vse od svoje ustanovitve brezplačno gostovala v prostorih DBD v Deželovi hiši. Ker se za naklonjenost prosvetaši niso mogli odolžiti drugače, so sklenili, da vstopi »Prosveta« kot kolektivni član v prijateljsko društvo. Tako so dali delavskemu društvu javno priznanje za veliko razumevanje in pomoč, ki jo je dajalo tako srednješolcem kot tudi visokošolcem. Društvo je ohranilo tak odnos do mladih ljudi in njihovih organizacij, kot bomo videli, tudi v povojni dobi.

Skupina dijakov narodnoradikalcev leta 1912/13 (Foto: V. Dežela)

Deželova hiša okrog leta 1900. V prvem nadstropju na zadnji strani proti sedanji Rožni ulici so bili prostori DBD in dijaških organizacij.

Četrty občni zbor »Prosvete« je bil 27. septembra 1913. Organizacija je imela tedaj 17 rednih članov, enega podpornega člana in sedem starešin. Polovica starešin je bila Idrijčanov.

Občnega zbora, ki je bil tudi zadnji, a se tega niso mogli zavedati, so se udeležili člani, mnogo realčanov ter zastopniki osrednjega odbora ljubljanske »Prosvete«. Iz poročila o dejavnosti idrijskega odseka v preteklem letu je razbrati, da ni bila najboljša. Vzroki temu so bili v notranjih trenjih in v nadaljnji cepitvi naprednih dijaških vrst. Med letom namreč je tekla posebna akcija za ustanovitev nove organizacije z imenom »Sava«. Na občnem zboru so o tem razpravljali in se spraševali, ali bi imela nova organizacija sploh kakšen pomen in ali je v resnici potrebna. Soglasni so bili, da ne. Posebne težave pa so bile v tem, da so bili nekateri odborniki stalno odsotni in so vse zadeve zato morali reševati na članskih sestankih, kar je precej zavlačevalo in oviralo delo.

Odbor je imel tri seje in sklical je tri sestanke. Tajnik je prejel 24 dopisov, odposlal pa jih je 56. Torej je bilo dopisovanje precej živahno. Ob novoletnih počitnicah so nameravali prirediti več predavanj, pa z njimi niso imeli sreče. Za predavanje so naprosili dr. D. Lončarja in dr. H. Tumo, toda nihče se ni utegnil odzvati povabilu. S strani odbora je prišla tudi pobuda za skupno javno prireditev vseh idrijskih visokošolcev. Spričo političnih napetosti med strankami tak predlog ni padel na rodovitna tla. Uspela pa je skupna podporna nabiralna akcija, ki je dala 243 kron v podporne sklade visokošolcev. Glede javnih knjižnic razberemo iz poročila, da je bila pred kratkim ustanovljena nova knjižnica v Ledinah. Njen začetni fond je štel 85 knjig. Knjižnico Narodnega izobraževalnega društva v Črnem vrhu so okrepili z dvajsetimi novimi knjigami, tako da je imela ob občnem zboru prav tako 85 knjig. Ta knjižnica je zelo dobro uspevala, saj so v slabem letu izposodili kar 1540 knjig.

V pretekli poslovni dobi so člani posvečali veliko skrb tudi svoji društveni knjižnici. Njen fond je porastel za 14 novih knjig. Polovico so jih kupili, druga polovica pa je bila darovana. Ob občnem zboru je knjižnica štela 66 del v 76 zvezkih z vrednostjo 297.68 kron. V celem letu si je članstvo izposodilo 88 knjig — 25 leposlovnih in 63 znanstvenih.

Knjižnica, ki je bila namenjena srednješolcem, pa je štela okrog 400 knjig.

Tudi stanje blagajne ni bilo slabo. V njej je bilo čistih 33 kron. V preteklem letu so izdali za vezavo knjig 60 kron, kar ni bil ravno majhen izdatek.

Za naslednjo poslovno dobo je občni zbor izvolil naslednji odbor: za načelnika je bil ponovno izvoljen Hinko Prelovec, stud. tech.; za tajnika Ivan Mohorič, stud. iur.; za blagajnika Emil Thaler, stud. tech.; za knjižničarja Franc Burnik, stud. tech.; za preglednike pa Tine Vončina, Franc Kavčič in Drago Šinkovec, vsi stud. tech.

Delo »Prosvete« je bilo odprto tudi navzven. Omenili smo že, da so se člani oglašali tudi v reviji »Omladina«. Dopisi sicer niso bili pogosti, so pa v glavnem obravnavali dogajanja na idrijski realki. Nekatere prispevke smo že omenili, navajamo pa še prispevek o realki, ki je bil priobčen v desetem letniku revije iz leta 1912/13 na strani 49:

«O idrijski realki. Pred nekaj meseci se je raznesla po Idriji vest, da hoče vlada idrijsko realko premestiti v Ljubljano, Idriji pa dati v nadomestilo obrtno šolo. Idričani, ki so s svojimi lastnimi močmi ustanovili realko in s tem dali svojim sinovom in slovenskemu dijaštvu sploh, priliko se seznaniti z realnimi vedami in jim tako pomagati do boljšega socialnega stanja, niso bili nemalo razburjeni ob tej novosti. Idrijska občina je zabredla v velike dolgove le vsled vzdrževanja mestne realke. Že itak revno idrijsko prebivalstvo naj bi plačevalo te dolgove. A v zahvalo naj bi se mu vzel njegov zavod — prva slovenska realka. Občinski odbor je z glasovi vseh strank protestiral proti taki premestitvi. Po natančnejših informacijah na pristojnih mestih v Ljubljani in na Dunaju pa se je dognalo, da tam o kaki premestitvi realke ničesar ne vedo. Bila je to pač samo pobožna želja nekaterih posameznikov. Izključeno tudi ni, da to željo gojijo in jo na tihem propagira nemški »Volksrat«, ki ne dovoli na ljubljanski realki slovenskih paralelk. On bi pač Idriji rad vzel realko in jo dal Ljubljančanom, le da ostane ljubljanski realki nemški značaj. S tem bi pa bile tudi naše narodne koristi oškodovane, kajti dokler je realka v Idriji, je še vedno upati, da dobi ljubljanska realka slovenske paralelke oziroma, da se v Ljubljani ustanovi nova slovenska realka oziroma realna gimnazija.

Leto pred podržavljenjem realke 1907/08 je doseglo število dijaštva

maksimum 259. Od takrat najprej to število rapidno pada, letno približno za 15 0/0. Letos je dijakov le 155. Splošno krivo temu padanju je poddržavljenje zavoda. Preje se namreč ni plačevalo nikake šolnine. Naš zavod tudi ni več pribežališče grešnikov, kot je bil preje. Vzrok moramo iskati tudi v slabem materialnem položaju. Velike okoliške občine nimajo v idrijski realki skoro nič dijakov (Žiri, Cerčno, Črni vrh).

To pa daje misliti tudi Idrijčanom. Klerikalci so prišli do tega, da naj se realka spremeni v realno gimnazijo (TIPA). Občinski odbor je to zadevo razmotril, do zaključka pa seveda ni prišlo. Izvolil pa se je odsek devetih članov, ki naj to zadevo preštudira. Preosnovitev končno ne bi bila napačna. Zavod bi gotovo bolje uspeval ravno zaradi tega, ker imajo nekateri ljudje gotovo predsodke o realki. Drugič pa bi bilo tudi boljše za Idrijčane, tako bi bilo več dijakov. Slovenskih juristov, filozofov imamo dovolj. Mi rabimo sedaj predvsem tehnično izobraženih ljudi in te nam more dati realka. Dala nam bi jih tudi realna gimnazija. Toda iz te bi mnogi zopet silili na univerze. Pravijo tudi, da danes še nihče ne ve, kake sadove bodo rodile realne gimnazije. Kakšen bo uspeh izvoljenega odseka, se ne ve. Kakor se sliši, napredni občinski odborniki niso naklonjeni tej reformi, češ, da ni treba ravno z idrijsko realko delati poiskusov. Klerikalci so pa že potom poslanca Gostinčarja vložili interpelacijo v državnem zboru, pozivajoč vlado naj preosnuje idrijsko realko v realno gimnazijo. O uspehu poročam!«.

Prispevek prikazuje, kako je idrijska mladina, potem ko je odšla z realke, še vedno budno zasledovala njen razvoj in spremljala vse dogodke okoli nje. Žal pa se je kmalu vse obrnilo na drugo pot in je realko stisnilo v vojne in vojaške okvire. Polna štiri leta je dajala iz sebe ne več visokošolce, ampak kadre za avstrijsko vojsko in hrano nenasičnim topovom.

Četrti občni zbor »Prosvete« je bil tudi njen zadnji zbor. Ko so člani jeseni leta 1913 odhajali na svoje visokošolske zavode, si ni nihče mislil, da se ne bodo več sestali v okviru »Prosvete«. Še predno so zaključili šolsko leto 1913/14 in se vrnili domov na velike počitnice, je že počilo v Sarajevu in sprožil se je plaz prve svetovne vojne. Namesto na počitnice so visokošolci odhajali v avstrijske vojašnice in od tam na fronto. Mnogo se jih ni več vrnilo. V prostorih Delavskega bralnega

društva je zavladała tišina. Utihnile so razprave, zaprta knjižnica pa je čakala boljših časov, ko bo mladina spet segla po njenih knjigah. Na to pa je bilo treba čakati več kot polna štiri leta.

Prvo idrijsko visokošolsko društvo je živelo dobra tri leta, od jeseni 1910 do jeseni 1913. Vključevalo je v svoje vrste napredne idrijske visokošolce, pa tudi narodnoradikalno usmerjeno srednješolsko mladino. Njegovo glavno delo se je razvijalo samo v velikih počitnicah in je bilo predvsem usmerjeno v izobraževanje članov. Temu je služila bogata knjižnica in vrsta predavanj. Z javnimi prireditvami pa si je društvo pomagalo, da je podpiralo svoje revne člane. Navzven pa je društvo težilo med slovensko ljudstvo in ga prosvetljevalo z javnimi ljudskimi knjižnicami, s predavanji in kulturnimi prireditvami.

Geslo »Iz naroda za narod!« so tedanji člani »Prosvete« dosledno uresničevali in dosegali vidne uspehe. Škoda, da jim je veliko svetovno nasilje prestriglo peruti.

Dr. Jože Pfeifer

SLUŽBENI POLOŽAJ IDRIJSKIH ZDRAVNIKOV OB KONCU 18. STOLETJA

Do srede 18. stoletja v Idriji ni bilo stalnega zdravnika, bil pa je že od začetka istega stoletja pri rudniku nameščen stalni ranocelnik ali kirurg. Prvega diplomiranega zdravnika so v Idriji dobili šele leta 1754, ko je bil za rudniškega fizika imenovan učenjak svetovnega slovesa dr. Scopoli (1).

Ob koncu 18. stoletja je bil idrijski zdravnik dr. Janez Krstnik Urbas, tretji v vrsti idrijskih fizikov. V času njegovega delovanja je idrijski rudnik zaradi španskih naročil živega srebra izredno povečal svoje obratovanje. Število rudniških delavcev se je podvojilo, zvišalo se je število prebivalstva, vzporedno s tem pa so se poslabšale stanovanjske,

higienske in zdravstvene razmere v mestu. En sam zdravnik ni bil več kos zahtevnemu delu (2).

Tako je dr. Urbas dne 25. februarja 1788 naslovil na rudarski višji urad v Idriji dopis, v katerem predlaga ukrepe za izboljšanje zdravstvenih razmer v Idriji. Poroča, da idrijski rudarji zaradi nezdravih delovnih pogojev in neugodnega podnebja pogosto obolevajo in da je tudi med ostalimi prebivalci »mnogo različnih bolezni« (3).

Nadalje v tem poročilu dr. Urbas navaja, da sam ne more več imeti v evidenci vseh bolnikov in jih zdravniško oskrbovati. Dnevno zdravi 40 do 50 jamskih in gozdnih delavcev, razen teh pa še njihove žene, otroke in posle, kakor tudi ves višji rudniški personal. Naporni so obiski bolnikov, ker so rudarske hiše večinoma raztresene po gričih, zlasti pa je za zdravnika utrudljiva hoja po strmih hišnih stopnicah, ki vodijo v podstrešna stanovanja. Preobremenjeni zdravnik potoži, da že 14 let premaguje te težave, zadnja tri leta pa se mu zdi, da dela za dva in že čuti, da mu s staranjem »občutno pešajo potrebne duševne in telesne moči«. Predlaga, da se v Idriji ustanovi bolnišnica in nastavi pomožni zdravnik (Medicus-Assistens), ki pa mora biti telesno krepek in mora obvladati deželni jezik, torej slovenščino. Tako bi se, po Urbasovem mnenju, lažje ustreglo bolnikom, pa tudi redni zdravnik bi imel stalno pri roki namestnika, če sam zboli. Ne bilo bi več treba pritegovati k zdravniškim opravilom lekarnarja, ki ima sam dosti svojega dela. Urbasovo poročilo je rudniška uprava priložila svojemu dopisu za notranje-avstrijski gubernij v Grazu z dne 13. marca 1788, v katerem podpira predlog zdravnika, da se v Idriji ustanovi »zelo potrebna bolnišnica« in nastavi pomožni zdravnik z letno plačo 500 goldinarjev (4). Graški gubernij je oba predloga odobril; naročil je tudi, naj se rudniško vodstvo obrne na kresijski (okrožni) urad v Ljubljani, ki naj priskrbi primernega pomožnega zdravnika (5). Omeniti pa moramo, da so v Idriji, še predno je gubernij odobril ustanovitev bolnišnice, in sicer že ob koncu leta 1787 s privoljenjem prisotnega dvornega komisarja opremili zasilno bolnišnico (6).

Šele maja 1788 pa se je zahteva po nastavitvi pomožnega zdravnika uresničila. Dne 17. maja je dr. Urbas rudarskemu uradu sporočil, da spet mnogo rudarjev boluje za revmatično mrzlico (Flussfieber) in pljučnimi vnetje (Brustenzündungen), ter da je tudi sam bolan. Rudar-

ski urad je takoj zaprosil okrožni urad v Ljubljani, naj Idriji za nekaj časa prepusti kakega »spretnega, kranjskega jezika večšega, agilnega fizika« (7) in že 19. maja je v Idrijo prispel pomožni zdravnik dr. Jožef Fanton (8). Ostal je takrat v Idriji en mesec in v tem času zdravil 1500 bolnikov (9).

Že v začetku oktobra 1788 je bil Fanton spet v Idriji (10), ker je v septembru dr. Urbas spet zaprosil za pomočnika. V Idriji se je namreč takrat pojavila epidemija neke vročinske bolezni, ki jo Urbas v svojem dopisu rudarskemu uradu z dne 30. septembra imenuje «die hiezig anhaltenden Fieber» (11). Tudi v letu 1789 se je Fanton očitno pretežno mudil v Idriji, kajti graški gubernij v oktobru 1789 sprašuje rudarski urad v Idriji, zakaj ga že leto dni ni v Ljubljani, kjer prejema redno plačo kot stanovski fizik (12). Rudarski urad je ob tej priliki sporočil guberniju, da dr. Fantona v Idriji ne morejo pogrešati, ker en sam zdravnik ne zmore dela, boluje pa redno 300 do 400 prebivalcev. Ni pa, po besedah istega poročila, Fanton stalno v Idriji, saj deluje kot živinozdravnik tudi v drugih krajih, zlasti če se pojavijo živinske epidemije (13). Sicer pa je tudi v naslednjih letih, do svoje redne nastavitve, dr. Fanton večidel opravljal delo pomožnega zdravnika v Idriji, kakor nam priča spodaj citirano poročilo rudarskega urada ob razpisu mesta idrijskega zdravnika.

Leta 1792 je dr. Urbas zaprosil za upokožitev in na razpisano mesto idrijskega fizika se je javilo deset kandidatov. O tem je poročalo rudniško vodstvo montanističnemu dvornemu uradnu na Dunaju z dopisom dne 12. julija 1792 (14).

V tem dopisu višji rudarski urad predlaga, naj se v Idriji nastavita dva »spretna, izkušena in kranjskega jezika večša fizika«. Nastavitev dveh zdravnikov se utemeljuje s tem, da se je zvišalo število rudniškega personala, da zaradi hribovitega, grapastega ozemlja in raztresenih bivališč en sam zdravnik ne more obiskovati oddaljenih bolnikov in da ob takih obiskih ali v primeru, če zdravnik zboli, ostane rudnik brez zdravnika. Od dveh zdravnikov bi lahko zahtevali, da obiskujeta tudi oddaljene bolnike, bolniki bi tudi lahko prosto izbirali zdravnika. Nastavitev dveh zdravnikov bi bila tudi koristna za državno blagajno, ker bi bilo zdravljenje bolnikov intenzivnejše, znižala bi se umrljivost, število sirot in vdov, pa tudi zdravila bi se smotrneje porabljala. Sicer pa

je tudi doslej, odkar se je proizvodnja pri rudniku zvišala, imel redni zdravnik »nepretrgoma« pomočnika.

Rudarski urad predlaga, da bi letna plača vsakega zdravnika znašala 800 goldinarjev, dobivala naj bi tudi letni dodatek 18 goldinarjev za kurjavo. Eden od zdravnikov naj dobi prosto stanovanje, ki je določeno za fizika, drugi pa stanovanjski dodatek 40 gold. letno. Tako visok stanovanjski dodatek se upravi zdi primeren, ker so stanovanja v Idriji zelo draga. Vodstvo rudnika pripominja, da z nastavitvijo dveh zdravnikov državna blagajna ne bo oškodovana, saj se zdravnika plačujeta iz sanitetnega fonda, ki ga vzdržuje prebivalstvo. Pa tudi sanitetni fond ne bo na škodi, saj so dosedanje dnevnice za pomožnega zdravnika znašale letno 1095 gold., za redno nastavljenega zdravnika pa bo letni izdatek le 858 goldinarjev.

Predlog, da bi bila oba zdravnika enako plačana, utemeljuje rudniško vodstvo tako, da s tem lahko zahteva od obeh zdravnikov iste storitve in enako prizadevnost pri delu. Tako bi se tudi preprečili morebitni spori med zdravnikoma. Sicer pa tudi vsi prosilci pričakujejo, da bodo imeli enako plačo, kakor jo je imel prejšnji zdravnik dr. Urbas. Če bi drugemu zdravniku sedaj ponudili nižjo plačo, bi resni prosilci odstopili, le tisti izmed kandidatov bi morda vztrajali, ki so manj sposobni.

O kandidatih poroča rudarski urad, da so vsi prosilci aprobirani medicinci, vsi so že praktično opravljali zdravniški poklic, po spričevalih soděč so večinoma »izurjeni možje«. V pretres so vzeli le tiste kandidate, ki izpolnjujejo najvažnejši pogoj, da namreč »popolnoma obvladajo kranjski jezik«, kajti »večina tukajšnjega prebivalstva ni večča nemškega jezika«. Rudniško vodstvo namreč meni, da je v zdravstveni službi »uporaba tolmača, zlasti če ne tolmači pravilno, nevarna in za bolnika škodljiva«. V ožji izbor so prišli trije kandidati, doktorji medicine, Blaž Hafner iz Ljubljane, dosedanji nadomestni zdravnik Jožef Fanton in Jurij Sirola z Dunaja. Poročilo navaja, da so vsi trije diplomirali na Dunaju, da so večji tudi v živinozdravstvu in porodništvu, so po rodu s Kranjskega, že dalj časa so praktični zdravniki in imajo dobre moralne lastnosti.

Dvorna komora za denarstvo in rudarstvo na Dunaju je dne 25. septembra 1792 sporočila višjemu rudarskemu uradu v Idriji, da je cesar

na njen predlog odobril sistemizacijo dveh stalnih zdravniških mest v Idriji. Za nova fizika je imenoval Hafnerja in Fantona. Slednji naj velja za starešino (senior), zato naj se njemu dodeli službeno stanovanje z vrtom in hlevom, Hafnerju pa se prizna 30 gold. letnega stanovanjskega dodatka (15). Dvorna komora je torej predlagani stanovanjski dodatek znižala za 10 goldinarjev.

Tako je Idrija, prvič v svoji zgodovini, dobila dva redna zdravnika. Prvi fizik (senior) je postal dr. Jožef Ignac Fanton von Brunn, dolgoletni nadomestni idrijski zdravnik, ki pa doslej še ni bil razrešen službe stanovskega fizika in učitelja živinozdravstva v Ljubljani. Mesto drugega idrijskega zdravnika (zweiter Cameral-Physicus) je zasedel ljubljanski zdravnik dr. Blaž Hafner (16).

Dne 20. novembra 1792 sta na novo imenovana zdravnika opravila službeno prisego, dr. Fanton se je uradno odpovedal službi v Ljubljani, za oba nova zdravnika pa je rudarski urad v Idriji izdelal službeno instrukcijo in ta akt poslal na vpogled in v presojo dvorni komori na Dunaj (17). Kakor bomo videli, je instrukcija za idrijskega zdravnika obsegala večidel taka določila, ki jih danes najdemo v internih pravnih aktih zdravstvenih ustanov, predvsem v opisih delovnih mest, v raznih pravilnikih in v statutu ustanove.

Zapis službene instrukcije iz leta 1792, ki ga najdemo v rudniškem arhivu (18), je pisarniški konceptni prepis starejše instrukcije, ponekod korigiran, vendar očitno vsebinsko povsem identičen s čistopisi za oba zdravnika in dvorno komoro.

Službeno navodilo ima naslov: Instrukcija za dva pri c. kr. rudniku živega srebra Idrija nastavljena rudniška kameralna fizika gg. Blaža Hafnerja in Jožefa Fantona von Brun (Instrukzion für die bei dem kk: Queksilber Bergwerke Idria angestellten zween Bergkaal Phisiker Hn. Blasius Hafner und Joseph Fanton v. Brun). Akt je datiran z 22. novembrom 1792, sestavlja ga 14 členov ter uvodni in zaključni odstavek. Uvodni odstavek pojasnjuje namen instrukcije, ki je v tem, da se oseba, ki nastopi službo, seznaní s službenimi dolžnostmi in predpisi, po katerih se mora ravnati. Izrecno je poudarjeno, da instrukcija ne ureja gmotnih koristi uslužbencev (plača in naturalni prejemki), ker so ti zapopadeni v nastavitvenem dekretu.

Prvi člen ureja razmerje zdravnika do rudniškega vodstva. Neposredni

zdravnikov predstojnik je rudarski svetnik (direktor), če je ta odsoten pa prvi višji uradni svetnik. Zdravnik se mora pokoravati tudi drugim organom višjega rudarskega urada, posredno pa je podrejen dvorni komori za denarstvo in rudarstvo na Dunaju.

Po drugem členu instrukcije je zdravnik dolžan stalno bivati v Idriji. Mesto sme zapustiti le z dovoljenjem rudniškega predstojnika, oziroma njegovega namestnika, v tem primeru pa, kakor tudi v primeru če zboli, mora svoje bolnike izročiti sozdravniku v začasno oskrbo.

Tretji člen našteva osebe, ki jih mora kameralni zdravnik brezplačno zdraviti, jih obiskovati na domu, kadar ga pokličejo, po potrebi tudi večkrat dnevno ali ponoči. Pravico brezplačnega zdravljenja imajo: višji in ostali uradniki, rudniški in topilniški oficianti (nižji uradniki), posli uradnikov, duhovščina, vsi rudarski in gozdni delavci, žene in otroci uslužbencev rudnika ter vsi tisti, ki dobivajo pokojnino (Pension) ali preskrbnino (Provision).

Nižje uslužbenca, rudarje, gozdne delavce in provizioniste, ki niso težje bolni, lahko naroča zdravnik k sebi na dom v ordinacijo ob osmih zjutraj ali ob dveh popoldan. Tistim, ki na novo zbole in ne morejo čakati na ordinacijske ure, pa mora biti zdravnik ob vsakem času na voljo (4. člen).

Peti člen razlaga načelo proste izbire zdravnika. Vsak, kdor zboli, se lahko obrne na tistega zdravnika, ki mu zaupa, ne glede na to, kje stanuje. Zdravnikoma je strogo prepovedano, da bi si zaradi lastne udobnosti delila bolnike po tem, v katerem delu Idrije stanujejo.

Ker mnogi rudarski in gozdni delavci ne stanujejo v mestu, je dolžan zdravnik obiskovati tudi tiste, ki stanujejo zunaj mesta, kolikor utegne in če je potrebno (6. člen).

Sedmi, osmi in deveti člen določajo dolžnosti zdravnikov pri nadziranju lekarne. Zdravnik mora kontrolirati, če lekarnar redno pripravlja dobra in sveža zdravila, enkrat mesečno mora lekarno pregledati in o tem poročati rudniškemu predstojniku, oba zdravnika morata tudi s članom rudniške uprave napraviti v apoteki letno inventuro (7. člen). Naročilnice za zdravila mora lekarnar najprej predložiti zdravniku v pregled in podpis, potem se šele dostavijo blagajni blagovnega inspektorata (Naturalien-Inspektoratkasse), da ta zdravila nabavi (8. člen). Zdravnik mora v četrletnih specifikacijah in v glavni letni bilanci

lekarne primerjati porabo z recepti, pregledati mora vsako nabavo, revidirati računske knjige, materialni konto in ostalo dokumentacijo, sopodpisati mora glavni račun apoteke in mora biti prisoten, ko se od- vaja izkupiček lekarne pristojni blagajni, kar se mora izvršiti vsaj vsakega pol leta (9. člen).

Določila v zvezi z bolovanjem rudniških delavcev obravnavajo štirje člani instrukcije. Deseti člen opozarja zdravnika, naj nadzira osebe, ki prejemajo boleznino (Krankenschichten), ne da bi tisti, ki so že ozdra- veli, lenarili ali doma delali, zato naj za delo sposobne takoj s potrdili o ozdravljenju (Convalescir-Zetteln) pošilja na delo. Zdravnik, ki pri svojem delu opazi kaj takega, kar je škodljivo za državno blagajno, je dolžan, ne glede na osebo, to naznaniti rudniškemu direktorju, kakor mu veleva službena prisega (11. člen). Rudarski in gozdni delavci, ki zbolijo, prejmejo bolniške liste (Kranken-Zettel), po katerih posadni (šihetni) in gozdni mojster urejata boleznine, zato naj zdravnik, ko bolnik ozdravi, bolniški list podpiše in navede dan ozdravljenja; le v nujnih primerih (periculum in mora), ali če bolnik ne more takoj do- biti bolniškega lista, lahko zdravnik brez tega sprejme bolnika v zdrav- ljenje, vendar mora pacient bolniški list prinesiti pozneje (12. člen). O težkih bolnikih naj zdravnik, kakor je bila vedno navada, ustno po- roča direktorju, tedenski raporti za rudniška posvetovanja (Bergkon- sultation) pa morajo biti napisani na posebnem formularju (13. člen). Zadnji, 14. člen določa, da mora vsak od obeh zdravnikov dve četrt- letji v letu skrbeti za bolnike v bolnišnici, v izrednih okoliščinah, če je veliko nevarnih bolnikov, pa ordinirata v bolnišnici oba.

Zaključni odstavek vsebuje nekaj splošnih načel zdravniške etike, ki jih je rudniško vodstvo očitno želelo poudariti. Zdravniku se toplo priporoča zmernost, saj bolniki ob vsakem času potrebujejo njegovo pomoč in delo z bolniki zahteva »nadpovprečno razumnost in sposob- nost spomina ter presoje«. Med zdravstvenim osebjem naj ne bo ne- soglasij, zlasti ne med zdravnikoma, rudniškim kirurgom in lekarniškimi upraviteljem, saj so dobri medsebojni odnošaji »koristni državni bla- gajni in dobrodejni za pacienta«, medtem ko »prepir in needinost« le ovirata pri delu in sta »za zdravstvene delavce najmanj primerna«.

Omenili smo že, da naš zapis instrukcije ni čistopis, v njem je tudi ne- kaj popravkov in nekaj prečrtanih stavkov, ki ne sodijo v dokončno

besedilo. Ta mesta v spisu nam kažejo, da so rudniškemu pisarju verjetno naročili ,naj prepíše starejšo instrukcijo in so šele potem besedilo uskladili z novimi razmerami. Tako je v 2. členu prečrtan del besedila, v katerem se zdravniku naroča, naj v primeru, če je odsoten, po prosti presoji odloči, ali ga bo nadomeščal v zdravniški službi kirurg ali lekarnar. Ta določba je bila primerna v času, ko je bil v Idriji en sam zdravnik. Tako v Urbasovem dopisu iz leta 1788, ki smo ga zgoraj navedli, beremo, da je bolnega zdravnika nadomeščal takratni lekarnar Ernest Freyer. Prvotni, v konceptu črtani 14. člen se ni nanašal na službo zdravnikov v bolnišnici, temveč je naročal zdravniku, da mora kontrolirati kirurga, kako goji pijavke, ki se rabijo za odvzem krvi. Kaže, da je uporaba pijavk v zdravstvu postala sčasoma manj pomembna, tako da so to določilo lahko v novi instrukciji pogrešali.

Dvorna komora za denarstvo in rudarstvo na Dunaju je v dekretu z dne 11. decembra 1792, ki ga je naslovila na rudarski višji urad v Idriji (19), odobrila dostavljeni osnutek instrukcije, je pa instrukcijo dopolnila z osmimi dodatnimi določili, ki jih je označila z zaporednimi črkami. Ta določila vsebujejo še sledeče obveznosti zdravnikov:

a) zdravnika morata poznati in upoštevati tudi splošne sanitetne odredbe in predpise; b) brezpogojno in natančno morata izvrševati lokalne predpise, ki jih vsebuje instrukcija; c) razen zdravljenja ljudi imata na skrbi tudi zdravljenje tovarne in druge živine; d) skrbno morata paziti ,da se predpisana zdravila ne bodo zametovala ali uničevala; e) skrbeti morata, da se zdravila uporabljajo le za bolnike, ne pa za kake druge domače potrebe; f) strogo je prepovedano, da lekarnar izda kakršnokoli zdravilo brez zdravniškega naročila, bodisi za denar ali brezplačno; g) kirurg, lekarniški upravitelj in babice so podrejeni zdravnikoma, ki pa se morata do tega personala vesti korektno.

V dekretu je dvorna pisarna dala tudi natančna navodila, kako morata zdravnika in kirurg sestavljati bolniške raporte. V ta poročila se vpisujejo aktivni delavci, pa tudi upokojenci-jubilanti in provizionisti. Navesti je treba ime in stan pacienta, dan obolenja, naziv bolezni ali opis bolezenskega stanja (status morbi), dan ozdravljenja ali smrti, vpisati je treba, ali bolnik leži v bolnišnici, kje stanuje, kolikokrat v tednu je zdravnik ali kirurg bolnika obiskal, oziroma kolikokrat se je pacient zglasil v ordinaciji. Bolniški raporti se morajo enkrat mesečno skupno

z manipulacijskimi raporti poslani dvorni komori, tedensko pa se vnašajo v uradni protokol. Dvorna komora je tudi priložila osnutek formularja za bolniške raporte.

S temi dopolnili in pojasnili je dvorana komora razširila prvotni osnutek in po taki ratificirani instrukciji naj bi se zdravnika odslej ravnala. Ker dekret omenja splošne zdravstvene predpise, bo pač primerno, da vsaj ob kratkem nekaj napišemo o takrat veljavnih zdravstvenih uredbah.

Temelj takratne zdravstvene zakonodaje je bil osnovni zdravstveni pravilnik z nazivom »Normativum sanitatis« ali »Sanitäts-Haupt-Normativ«, ki ga je leta 1770 izdala cesarica Marija Terezija in ga je sestavil sloviti organizator avstrijskega zdravstva Gerhard van Swieten. Ta pravilnik vsebuje osnovne določbe o dolžnostih in pravicah zdravnikov in ostalega zdravstvenega osebja.

Leta 1785 je izšla uredba z naslovom »Službeni pouk za okrožne zdravnike čeških in avstrijskih dednih dežel« (Amtsunterricht für die Kreisärzte der Bömisch und österreichischen Erbländer). Tiskani izvod besedila te uredbe najdemo tudi v idrijskem rudniškem arhivu (20). Dasi je uredba namenjena predvsem okrožnim zdravnikom, medtem ko so bili idrijski zdravniki le rudniški kameralni fiziki, pa je vendar večidel obvezna tudi zanje, saj je upravnozdravstveno idrijsko kameralno gospostvo opravljalo funkcije sanitetnega komisariata okrožnega urada v Postojni (21). Tudi spremni dopis okrožnega (kresijskega) urada v Postojni z dne 18. januarja 1786 pojasnjuje, da uredba velja za »vse-povsod nastavljene zdravnike« (22). Sicer pa iz idrijske zdravstvene zgodovine vemo, da so idrijski fiziki na svojem področju dejansko izvrševali večino opravil, ki jih to službeno navodilo določa.

Službeno navodilo za okrožne zdravnike ima 31 členov, ki opisujejo dolžnosti teh zdravnikov ob človeških in živalskih epidemijah, naročajo preganjanje mazaštva v zdravstvu in porodništvu, nadziranje apotek, preprečevanje onesnaženja okolja, kontroliranje živil in določajo tudi dolžnosti zdravnikov pri zdravljenju bolnikov.

Po tej uredbi morajo gospostva javljati okrožnemu zdravniku, če v nekem kraju v kratkem zbolijo več ljudi ali živali za enako boleznijo, torej če nastopi živalska ali človeška epidemija. Zdravniško delo smejo opravljati samo izprašani zdravniki, na deželi tudi izprašani ranocelniki

in izšolani vojaški kirurgi. Mazače je treba najprej posvariti, če pa so trdovratni, se jih prijavi okrožnemu uradu. Z babištvom se smejo pečati le ženske, ki so bile izprašane na univerzi, liceju ali vsaj pred okrožnim fizikom. Ker je na deželi le malo babic, ki so izšolane, naj okrožni zdravnik skrbi, da gredo primerne ženske k babiškemu pouku v mesta, kjer poučujejo javni učitelji porodništva.

Okrožni zdravnik mora paziti, da ne opravljajo apotekarskega poklica osebe, ki nimajo lekarnarske izobrazbe, enkrat letno morajo tudi apoteke pregledati. V krajih, kjer ni lekarn, smejo podeželski ranocelniki imeti majhne hišne apoteke.

Nadalje morajo okrožni zdravniki nadzorovati špecerijske trgovine in tiste trgovine, kjer se prodajajo kake strupene snovi. Prijavljati morajo okrožnemu uradu, če se na trgu pojavijo nezdrava živila (neužitne gobe, nezrelo sadje, bolna klavna živina). Prav tako mora zdravnik uradu prijaviti, če opazi kje na svojem območju nezdrave mlake, mrhovišča v bližini naselij ali poginule živali na cestah.

Določbe, ki zadevajo zdravljenje bolnikov, predpisujejo, da mora okrožni zdravnik zdraviti vse osebe v svojem okolišu. Od premožnih sme vzeti honorar, ki mu ga sami dajo, reveže pa mora zdraviti brezplačno, saj ga za delo plačuje država. Kadar gre iz kraja, kjer biva, morajo tisti, ki ga kličejo, preskrbeti prevoz. Mrliški ogled opravlja pri ubojih in drugih primerih nasilne in nenadne smrti, ali če gre za smrt v sumljivih okoliščinah. Če mu oblast naroči, mora opraviti tudi raztelešenje mrliča. Brez vednosti okrožnega urada ne sme zapustiti službenega mesta, kadar pa to z dovoljenjem stori, mora poučiti okrožnega kirurga, kako ga bo nadomeščal.

Kakor vidimo, so nekatera določila v citirani uredbi podrobnejša kakor v instrukciji za idrijskega zdravnika. Slednja je imela pač namen poudariti predvsem specifične naloge idrijskih zdravnikov in je predpostavljala, da splošne dolžnosti zdravnika že tako poznata. Nekatera določila (nadzorstvo apoteke, zdravstvena administracija, honorar) pa so bila za idrijskega zdravnika drugačna, kakor tista, ki so veljala za okrožne zdravnike.

Ker smo nekajkrat omenili dolžnosti zdravnikov v zvezi z živinozdravstvom, je treba pojasniti, da takrat humana medicina in veterina še nista bili ločeni stroki. Zlasti idrijski zdravnik dr. Fanton je bil tudi

vešč živinozdravnik. Leta 1792 je v Ljubljani izdal slovenski prevod Wolsteinovega poljudnega živinozdravstvenega dela z naslovom »Bukve od kug inu bolezen goveje živine, tih ovac inu svin, popisane za kmete« (23).

Po tem ekskurzu, ki naj olajša razumevanje takratnih zdravstvenih razmer v naših krajih, se spet vrnimo k instrukciji za idrijska zdravnika, kakor jo je dopolnila dunajska dvorna komora. Z nekaterimi določbami v instrukciji namreč idrijska zdravnika nista bila zadovoljna, zato sta dne 13. februarja 1793 naslovila na rudarski višji urad v Idriji dopis, v katerem kritizirata nekatera določila službene instrukcije (24).

Zdravnika se nista strinjala z določilom 3. člena instrukcije, ki predpisuje brezplačno zdravljenje vseh rudniških uslužbencev. Trdila sta, da je povsod v navadi, da le tisti bolniki zdravniku ne dajejo nagrade, ki tega ne zmorejo. Menila sta, da bi uradniki, ki imajo vsaj 400 goldinarjev letne plače, morali zdravnika za zdravljenje honorirati, češ da je običajno v vseh rudarskih mestih, da zdravniki od uradnikov z višjo plačo, za opravljeno strokovno pomoč, dobe neko nagrado (eine Diskretion). Zdravnika sta sodila, da sta toliko bolj upravičena do tega, ker uradnikom ni treba hoditi v ordinacijo, ampak vedno lahko kličejo zdravnika na dom in imajo tako izjemne pravice pri zdravljenju, zdravnika pa sta s temi obiski dodatno obremenjena.

Zdravnika sklepata, da bi se z uvedbo honorarja preprečili tudi nekateri nepotrebni obiski, češ »saj vsi poznamo ženske, pri katerih je pogosto obolevanje že kar v modi« in ob vsaki telesni spremembi kličejo zdravnika. Izrecno poudarita, da se za ta honorar ne potegujeta zaradi lakomnosti, temveč le, da bi onemogočila zlorabe, ki izvirajo iz »znanih slabosti lepega spola, h katerim so včasih tudi moški nagnjeni«. Predlagatelja menita, da je zdravnikovo delo v Idriji že tako zaradi težkega terena dosti naporno, o čemer naj priča to, da sta njuna predhodnika dr. Knee in dr. Urbas, čeprav sta imela manj obsežno prakso, v najboljših letih omagala in postala za delo nesposobna.

Tudi vsebina 5. člena instrukcije, ki predpisuje prosto izbiro zdravnika, se pritožiteljema ni zdela primerna. Predlagala sta, da bi vsak zdravnik dobil svoj okoliš (Distrikt), kakor je navada v drugih mestih. Tako bi bili obiski za zdravnika manj naporni, saj bi jima ne bilo treba

letati z enega konca naselja do drugega. Ob prosti izbiri bosta zdravnika tako obremenjena, da oba skupaj ne bosta zmogla vseh obiskov pri 6000 prebivalcih. Pol dne bosta obiskovala bolnike, ostali čas porabila za pisarniško delo, tako da jima ne bo preostajalo nič časa za študij in prebiranje strokovne literature, kaj šele za »uro počitka, ki jo potrebuje vsak delovni človek«.

Sicer pa sta zdravnika sploh zavračala načelo proste izbire zdravnika, češ da v Idriji niso vpeljali dveh zdravniških mest zato, da bi prebivalci lahko izbirali zdravnika, temveč zato, ker en sam dela ni zmogel. Če bodo ljudje sami izbirali zdravnika in sami presojali, kateri zdravnik bo pri njih užival »zaupanje« (Zutrauen), se lahko zgodi, da bo eden od zdravnikov imel toliko pacientov, da jih ne bo mogel oskrbeti, drugi pa premalo. Tudi menita, da si zdravnik zaupanje pridobi »naključno« in ga ponavadi brez krivde izgubi. Zdi se jima, da je zaupanje povečini le »kaprica« (eine Caprice), saj bolnika pozdravi »predpisano zdravilo, ne pa zaupanje«. Fizikoma se sploh ne zdi primerno govoriti o nezaupanju do nastavljenega fizika, če ima uradno dovoljenje, da izvršuje zdravniški poklic.

Zdravnika ugotavljata, da se zaradi proste izbire zdravnika že dogaja, da k isti družini hodita oba fizika, ker pač neki družinski član zaupa enemu, drugi pa drugemu zdravniku, s čemer se zvišuje število obiskov na domu. Prosto izbiro zlorablajo »zlasti sitne ženske iz najnižjega družbenega razreda, ki le hočejo biti bolne«. Po besedah fizikov te osebe »iz objestnosti nadlegujejo zdravnika ob vsaki nepomembni bolezni, ob glavobolih in bolečinah v križu, ki jih je komajda mogoče ozdraviti, pozimi ob vsakem navadnem kašlju, ob zapori vetrov in podobnih stanjih, ter pogosto, komaj so predpisana zdravila pokusile, že kličejo drugega fizika, da jim spet predpiše drugo zdravilo«. Tako ravnanje zvišuje stroške sanitetnega fonda za zdravila in fizikoma otežuje delo. Zato zdravnika priporočata, da bi prosta izbira veljala le za težke bolnike, ki naj bi imeli celo pravico, da pokličejo oba zdravnika hkrati. Tudi k 6. členu instrukcije, ki govori o zdravniških obiskih zunaj mesta, sta želela zdravnika nekaj pripomniti. Popolnoma se strinjata s tem, da imajo rudarji in gozdni delavci, ki stanujejo v okolici, pravico do zdravniške pomoči. Večina rudniških drvarjev in številni rudarji stanujejo tudi do šest ur daleč v hribovitih predelih na Vojskem, v Ka-

nomlji, v Čekovniku in na Jeličnem vrhu, pa tudi na črnovrškem, vipavskem in krniškem področju. Zlasti pozimi je potovanje v teh predelih zaradi poledice, slabih poti, snežnih zametov in plazov zelo zamudno in nevarno. Zdravnika prosita, da se jima za take obiske priznajo stroški za konja in dnevnice.

Zdravnika nadalje menita, da ne moreta sprejeti določil 13. člena instrukcije, v katerem se zahtevajo tedenski bolniški raporti na predpisanem formularju, češ da splošni sanitetni predpisi terjajo le poročila sanitetnih komisarjev ob epidemijah, nikakor pa ne tako podrobnih raportov.

Taki raporti se, po mnenju zdravnikov, tudi ne skladajo z doktorsko prisego in s predpisi o zdravniški tajnosti. Ker gredo raporti iz rok v roke, bi lahko težko bolni in neozdravljivi bolniki zvedeli, kakšno je njihovo stanje. To je za bolnika lahko škodljivo in se mu zaradi tega lahko zdravstveno stanje poslabša, ali pa ga utegne to celo »hitreje pahniti v smrt«, medtem ko bolnika »toložilno upanje na ozdravljenje, ki zelo močno vpliva na telesno počutje, vzpodbuja in kreпча«. Prav tako se zdravnikoma zdi, da je v nasprotju s splošnimi predpisi in zdravo pametjo (*sana ratiōne*), če v raportih odkrivajo ženske bolezni, saj so upokojenke in preskrbovanke včasih bolne na rodilih in dojkah, ali pa se zdravijo zaradi obolenj v nosečnosti, ob porodih, v otroški postelji ali v času dojenja. Sploh bi se bolniki obeh spolov sramovali ali bali zaupati zdravniku svoje težave, če bi se njihove bolezni objavljale v raportih.

Zdravnika ugotavljata, da je sestavljanje tako podrobnih raportov zelo zamudno. Vsak sprejme 15 ali več pacientov dnevno v ordinaciji, veliko časa porabita za pisanje receptov, še več bi ga za vpisovanje vseh zahtevanih podatkov. Potem mora zdravnik na domu obiskovati bolnike, ki v ordinacijo »ne morejo ali nočejo priti«, veliko časa izgubi, ko prebeira strokovne knjige, v katerih išče nasvete za posamezne bolezenske primere. Čas za »protokoliranje in sestavljanje raportov« bi imel le v večernih urah, ki bi si jih moral pritrgovati od časa za nočni počitek.

Obseg njunega dela skušata zdravnika prikazati z nekaj podatki. Navajata, da je od junija 1792 starejši zdravnik protokoliral in zdravil 546 dninskih delavcev (*Schichtarbeiter*), kar pa je komaj desetina

vseh bolnikov. Drugi zdravnik jih v času, odkar je nastopil službo, ni skrboval dosti manj. A Idriji sploh ljudje precej bolehalo, kar je pripisati »nerednemu življenju tukajšnjih prebivalcev«. Manjka stanovanj in ljudje žive natlačeni po bivališčih, delavce uničujejo škodljivi merkurialni (živosrebrni) hlapi, ni pa prepotrebne kopališča in dovolj mleka, kar oboje preprečuje škodljive posledice delovanja živega srebra.

Povsem odveč se zdravnikoma zdi, da bi ju obremenjevali »s težkim pisarniškim delom«, ki ga ne bi zmogla zlasti v obdobjih, ko nastopi množična obolevnost in je treba težke bolnike tudi do šestkrat dnevno obiskati in tolikokrat tudi protokolirati. Ker večina prebivalcev nima doma pisalnih potrebščin, bi morala zdravnika na obiske nositi pero, tinto in raportne liste, ali pa bi si morala delati zapiske in jih doma vpisovati v protokole.

Končno pripominjata zdravnika, da tudi od prejšnjega zdravnika dr. Urbasa niso zahtevali bolniških raportov, čeprav je bilo takrat število rudniškega personala nižje in so ustanovili celo bolnišnico, da bi ga razbremenili. Sicer pa so bolovanja delavcev dovolj razvidna iz doslej običajnih bolniških listov.

Pritožni spis idrijskih zdravnikov, ki smo ga navedli, je vsekakor zanimiv zgodovinski dokument, ki nas seznanja s splošno problematiko takratne zdravstvene službe v Idriji, navrže pa nam tudi prenekateri podatek o življenjskih razmerah v stari Idriji.

Tisti, ki poznajo sodobne probleme zdravniške službe, lahko presenečeni ugotovijo, da je marsikatero vprašanje, s katerim se zdravstvo še danes otepa, bilo pereče že pred dvesto leti. Že takrat so se, kakor dan-današnji, pritoževali zdravniki zaradi nepotrebnih obiskov, ki jih naročajo preobčutljivi bolniki. Tudi takrat so imeli pomisleke zoper neomejeno prosto izbiro zdravnika, ki se lahko sprevrže v neupravičeno stalno menjavanje terapevta. Prav tako so se že takrat zdravniki otepali administrativnih opravil, ki so se pomnožila, ko je zdravnik postal javni uslužbenec. Končno še tudi danes kdaj, kakor takrat, vznikajo sporna mnenja, ko je treba uskladiti klasično pojmovanje zdravniške tajnosti z administrativnimi predpisi organov zdravstvenega varstva.

Za zdaj bi ne skušali presojeti, koliko sta bila zdravnika upravičena kritizirati posamezna določila instrukcije, saj bomo o tem lažje sodili,

ko bomo prebrali še odgovor višjega rudarskega urada na njune pritožbe. Dotaknili bi se le nekaterih obrobni navedb iz pritožnega opisa.

Vsekakor je zanimiva pripomba, da po mnenju zdravnikov zlasti nekatere ženske, tako iz uradniških kakor tudi »najnižjih« družbenih slojev, ob nejasnih i nenevarnih telesnih težavah zahtevajo zdravniško pomoč. Dober del teh primerov bi danes verjetno uvrstili med nevrotične motnje s telesnimi težavami. Ne kaže, da bi imela takratna, precej »telesna« usmerjena idrijska zdravnika kaj prida posluha za težave, ki izvirajo iz duševnih procesov. Tako tudi lahko razumemo, da grobo omalovažujeta pojem »zaupanja« v zdravnika, kakor smo zgoraj prikazali. Dandanes, temu nasprotno, poudarjamo, da je tudi pri telesnih boleznih zaupanje v terapevta izredno pomemben dejavnik v oblikovanju čustvenih odnosov med bolnikom in zdravnikom, ki so pri zdravljenju še kako važni.

Morda bi pripomnil, zdravnikoma v opravičilo, da sta najbrž pojem »zaupanja« tolmačila preozko in preveč enostransko, le kot zaupanje bolnika v zdravnikove strokovne sposobnosti. Tako tudi lahko razlagamo njun ugovor, češ da se samo po sebi razume, da diplomirani zdravnik, ki je bil uradno nastavljen, mora uživati zaupanje. Zdravnikove strokovne sposobnosti pa bolniki res pogosto neobjektivno in nekritično presojujejo. Po drugi strani zdravnika le ne zanikujeta dosledno pomembnosti psihičnih dejavnikov pri zdravljenju, saj »tolažilnemu upanju na ozdravljenje« pripisujeta blagodejen vpliv na bolnikovo telesno počutje, kar je pravzaprav v nasprotju z njuno trditvijo, da bolnika pozdravi le »predpisano zdravilo«.

Zdravnika v svojem dopisu pogosto poudarjata, kako naporno je njuno delo. Žal pa so njuni podatki o opravljenem delu, ki jih navajata, zelo splošni in celo dvoumni. Prav tu se pozna, kako pomanjkljivo je bilo registriranje njunih storitev.

Če sprejmemo navedbo poročila natančno po besedah, da je namreč starejši zdravnik, torej dr. Fanton, v času od junija 1792 do sredine februarja 1793 »protokoliral in oskrboval« 546 dninskih delavcev, ki predstavljajo »komaj desetino vseh bolnikov«, potem je v času osmih mesecev oskrbel nad 5000 bolezenskih primerov. Ni pa jasno, ali gre za število bolnikov, ali za število storitev. Če se odločimo za storitve,

kar je bolj verjetno, potem je dr. Fanton, odštevši nedelje in praznike, imel dnevno nad 20 pregledov. To se sklada z navedbo, da dnevno v ordinacijo prihaja okoli 15 pacientov, ostale pa je zdravnik očitno obiskoval na domu. Po tem sklepanju dr. Fanton v tem času z delom ni bil prehudo obremenjen, vsekakor občutno manj, kakor v letu 1788, ko je, kakor smo zgoraj navedli, v enem mesecu imel kar 1500 pacientov.

Bolj naporno je bilo delo drugega zdravnika dr. Hafnerja. Ta je v času od svoje nastavitve, torej v manj kot štirih mesecih, opravil skoraj enako število storitev kakor Fanton v osmih mesecih, kar pomeni, da je imel dnevno okoli 50 pregledov.

Pri tem pa moramo uskladiti z našimi izvajanji podatek dr. Urbasa iz leta 1788, v poročilu, ki smo ga v začetku članka navedli. Tam bremo, da je Urbas dnevno zdravil 40 do 50 jamskih in gozdnih delavcev. Ob istem razmerju med aktivnimi zavarovanci in ostalimi bolniki bi torej dnevno imel okoli 400 pacientov, kar pa ne more biti realno. Urbasovo navedbo moremo tolmačiti le tako, da je imel dnevno v staležu bolnikov 40 do 50 aktivnih delavcev, ki pa jih ni vsak dan obiskoval ali sprejemal v ambulanti. To bi se skladalo s podatki ohranjenih bolniških raportov iz nekaj poznejše dobe, ko je bilo število rudniških delavcev približno isto kakor v omenjenem letu. V letih 1800 do 1802 je namreč dnevno болоvalo okoli 70 delavcev in če odštejemo poškodovance, ki jih je bilo poprečno 20 na dan v staležu pri kirurgu, dobimo približno isto število, kakor ga navaja Urbas (25).

Po vsem, kar smo navedli, res ne moremo natančno in neizpodbitno prikazati, kolikšna je bila delovna storilnost takratnih idrijskih zdravnikov, zadovoljiti se moramo pač z domnevami, ki sem jih skušal utemeljiti.

Rudarski višji urad v Idriji je dne 21. februarja 1793 poslal dvorni komori na Dunaj poročilo o pritožbi idrijskih zdravnikov. Temu poročilu je priložil celotno besedilo pritožbe, kakor tudi vlogo takratnega idrijskega katedralnega kirurga Baltazarja Eggenbergerja, ki je prav tako prosil, da se ga oprostijo pisanja raportov (26). V poročilu rudarski urad zavrača ugovore idrijskih zdravnikov in dvorni komori predlaga, naj pritožbo zdravnikov zavrne.

V spremnem poročilu rudarski urad spodbija drugo za drugo skoraj

vse pritožbe zdravnikov. Tako meni, da predlog, naj bi uradniki za zdravniške obiske plačevali honorar ali diskrecijo, ni utemeljen. Ne drži namreč, da je tak honorar običajen v drugih rudarskih mestih. Tudi če je bila prej v Idriji diskrecija v navadi, to še ni razlog, da bi je ne smeli ukiniti, saj so se tudi prejemki fizikov razmeroma zvišali. Predstojništvo rudnika meni, da »čas in razmere« terjajo, da se diskrecija ukine. Skoraj vsi rudniški uradniki imajo nižjo plačo kot zdravnika, razen tega imata ta še pravico do prostega stanovanja oziroma stanovanjski dodatek in dodatek za kurjavo, tako da so njihovi skupni dohodki višji, kakor jih imajo druge rudarski zdravniki. Zdravnika plačuje sanitetni fond, v ta sklad pa plačujejo tako uradniki kakor delavci. Če bi torej uradniki poravnali še honorar za obiske, bi tako zdravstvene storitve dvakrat plačevali. Sicer pa rudarski urad meni, da brezplačna zdravstvena pomoč ni »dobrodelnost«, temveč pravica vseh rudniških uradnikov in delavcev.

Rudniško vodstvo zavrača predlog zdravnikov, da bi se mesto razdelilo na dva zdravstvena okoliša. Tako razdelitev res poznajo v mestih, vendar velja le za ubožne paciente. Uprava meni, da je navedba o 6000 prebivalcih dvoumna in bi kdo utegnil razumeti, da ima mesto toliko prebivalcev. Po zadnjem popisu prebivalstva pa živi v Idriji 3575 oseb, vseh prebivalcev v idrijskem kameralnem gospostvu pa je 6218. Zato rudarski urad meni, da bi dva zdravnika pač zmogla delo, če bi »bolj skrbela za svoje dolžnosti, kakor za svoje udobje«, saj morajo druge rudniški zdravniki oskrbovati precej več oseb. Skoraj isto število oseb je sam oskrboval v letih 1785 do 1788 dr. Urbas, pa tudi prejšnje leto je dr. Fanton, ko je bil še provizorični zdravnik, več mesecev sam opravljal delo fizika v Idriji.

Rudarski urad ne more ugotoviti, da bi bila zaradi proste izbire zdravnika fizika različno obremenjena. Kakor kažejo raporti, imata oba približno enako število pacientov. Če bi se kdaj skazalo, da to ni več tako, bo urad zadevo raziskal in razmere uredil. Rudniško vodstvo tudi meni, da bosta zdravnika težko zagovarjala trditev, da je zaupanje v zdravnika le kaprica. Brez dvoma »zaupanje v zdravnika zdravljenje olajša, bolnika pomirja in mu zbuja upanje, da bo zanesljivo ozdravel«, medtem ko prisilnost »bolnika potare, mu bolezen poslabša ali zdravljenje zavleče«. Zlorabe pri prosti izbiri zdravnika bi se, po mnenju

uprave, odpravile z določilom, da bolnik, ki si je nekega zdravnika izbral, potem ne menja več terapevta.

Pritožba zdravnikov zaradi dnevnic se zdi uradu neumestna, saj vendar posebni pravilnik (Liefergeld-Normale) iz leta 1783 za delo uradnikov na terenu določa poldrug goldinar dnevnice, hranarino 45 krajcarjev in povračilo stroškov za prevoz ali jeznega konja.

V razpravo o bolniških raportih se rudniško vodstvo ne spušča, češ da je take raporte zahtevala dvorna komora. Neumestna pa se mu zdi pripomba zdravnikov o ženskih boleznih v raportih, saj žensk niso zdravniki nikoli zapisovali v raporte in jih tudi v prihodnje ne bo treba. Nazadnje v svojem spremnem poročilu dvorni komori rudarski urad omenja tudi kopališče za rudarje, ki ga predlagata zdravnika in meni, da je predlog primeren, treba pa bi bilo fizika o tem podrobneje izprašati.

Če kritično presodimo pritožbe zdravnikov in zavrnitve rudarskega urada, lahko ugotovimo, da so nekateri ugovori zdravnikov bili res premalo prepričljivi in nekatera dokazovanja tako šibko utemeljena, da jih vodstvu rudnika ni bilo težko ovreči. Nekatera določila instrukcije pa so bila res sporna.

Tako drži trditev zdravnikov, da uživajo uradniki izjemne ugodnosti pri zdravljenju, saj jim ni treba hoditi v ordinacijo, temveč zdravnika lahko kličejo tudi ob lažjih obolenjih na dom, ne da bi za tako ugodnost kaj plačali.

Ni dvoma, da sta bila idrijska zdravnika med najboljše plačanimi rudniškimi uslužbenci, imela sta približno desetkrat višje dohodke kot rudarji. Ne moremo pa njune plače primerjati s plačami ostalih zdravnikov v deželi. Ker je velika večina idrijskega prebivalstva uživala pravico brezplačnega zdravljenja, nista imela zdravnika skoraj nič privatne prakse in nobenega dodatnega zaslužka, kakor v drugih krajih. Razumljivo je, da je bila njuna plača zato višja, kakor so jo takrat prejeli zdravniki v drugih mestih. Tako vemo, da je dr. Fanton pred prihodom v Idrijo, ko je bil še stanovski fizik v Ljubljani, imel letno plačo 300 goldinarjev (27), sloviti dr. Kern pa, nekaj let pozneje, kot profesor praktične kirurgije na dunajski univerzi 1000 goldinarjev (28). Prav gotovo je bila služba idrijskega katedralnega fizika, kljub vsemu,

za takratne zdravnike vabljliva, sicer se zanjo ob razpisu, kakor smo zgoraj brali, ne bi potegovalo kar deset kandidatov.

Dvoumna je navedba rudarskega urada, da se je plača novima zdravnikoma »razmeroma zvišala«, saj iz konkurznega poročila sledi, da bosta dobivala enako plačo kot njun predhodnik dr. Urbas. Razumeti bo treba to pripombo tako, da je prejšnji zdravnik za isto plačo sam opravljal toliko dela, kakor sedaj dva zdravnika. To pa dejansko velja le za čas od leta 1785 do 1788, saj je Urbasu pozneje skoraj redno pomagal honorarni zdravnik dr. Fanton, čigar dnevnice so v letu dni znesle več, kakor redna plača zdravnika. Tudi je enostranska ugotovitev rudarskega urada, da imata oba zdravnika po raportih enako število bolnikov. Raporti so lahko prikazali le, da sta oba zdravnika približno enako število aktivnih uslužbencev in upokojencev, vendar smo zgoraj ugotovili, da je bil Hafner nedvomno precej bolj obremenjen z delom kakor Fanton. Vidimo torej, da so v tej pravdi tako zdravnika kakor rudarski urad znali včasih nekatera dejstva pristransko prikrojiti sebi v prid.

Ugovor proti prosti izbiri zdravnika sta pritožnika tako nerodno utemeljevala in ga zapletla z neprimerno izjavo o nepomembnosti muhastega zaupanja, da ga je uprava brez težav zavrnila. Ker je rudniško vodstvo vztrajalo pri načelu proste izbire zdravnika, je seveda tudi odklonilo razdelitev idrijskega področja na dva zdravstvena okoliša. Upoštevano pa je pomislek zdravnikov, da bi se prosta izbira zdravnika lahko zlorabljalala. zato je to pravico utesnilo. Ni pa pri tem jasno, ali si mora vsaka oseba enkrat za vselej izbrati svojega zdravnika ali bolnik le med zdravljenjem iste bolezni ne sme menjati terapevta.

Izjava rudarskega urada, češ da od zdravnikov ni zahteval, da se tudi ženske vpisujejo v raporte, ni neizpodbitna. Res da takrat pri rudniku ni bilo ženskih uslužbenk, toda instrukcija je zahtevala tudi vpisovanje provizionistov v raporte. Provizijo pa so prejemale že takrat tudi rudarske vdove in sirote, zato sta zdravnika upravičeno lahko sklepala, da bi tudi nekatere ženske morala vpisovati v poročilo. Vprašanja zdravniške tajnosti se pa uprava ni dotaknila. Dejstvo, da je dvorna komora raporte predpisala, je bilo zanjo očitno zadostna utemeljitev, da je oblika raportov zakonita.

Po načelu, da se mora predpis izpolnjevati kljub pritožbi, dokler ni

uradno spremenjen, je rudarski urad, še preden je dvorna komora odgovorila na pritožbo zdravnikov, zahteval, da se raporti sestavljajo na predpisan način (29). Kaže, da je zlasti dr. Hafner nerad opravljal to administrativno delo, kajti še 7. marca 1793 se rudniško vodstvo pritožuje, da kljub večkratnim opozorilom ne oddaja pravilno sestavljenih poročil (30).

Dne 12. marca 1793 je končno dvorna komora v dopisu na višji rudarski urad v Idriji ogorčeno in ostro obsodila pritožbo idrijskih zdravnikov (31). Dvorna komora omenja, da je pritožbo, še preden jo je odposlal na Dunaj, preučil tudi deželni glavar v Ljubljani. Ta je menil, da pritožba zdravnikov ni utemeljena, zdravnika se v njej borita le za svoje »umazane interese«, kljub temu, da je njun položaj tak, da bi bil z njim še kako zadovoljen vsak mestni zdravnik. Dvorna komora se strinja z mnenjem deželnega glavarja in višjega rudarskega urada in meni, da pritožba zdravnikov kaže njuno «nehvaležnost in neskromnost». Rudarski urad naj zdravnika prisili, da bosta natančno izpolnjevala sprejete dolžnosti, saj sta za svoje delo dobro plačana. »Bedast izgovor« (läpische Entschuldigung) v zvezi z raporti, da se namreč diagnoza bolezni ne sme razkrivati, ne velja za službena poročila politični oblasti, kateri se ne sme ničesar prikrivati. Komora nadalje naroča rudarskemu uradu, da morata oba zdravka pismeno izjaviti, da bosta dolžnosti, ki se od njiju zahtevajo, natančno in brez ugovora izvrševala. Če tega ne bi hotela storiti, ne bo težko najti drugih zdravnikov, ki bodo radi zasedli njuni mesti. Odobri pa se dnevnic za zdravnika, kadar mora na daljši obisk izven Idrije.

Z energičnim odgovorom dvorne komore, ki je izrekla tudi oster ukor zdravnikoma, je bila razprava o spremembah službene instrukcije dokončno zaključena. Zdravnika sta dosegla, kakor smo že omenili, le nekaj omejitev pri prosti izbiri zdravnika, ter prejela uradno pojasnilo, da žensk ni treba vpisovati v bolniške raporte in da jima gredo dnevnic po splošnih predpisih. Takratna absolutistična in birokratska državna oblast je tudi, s kar žaljivimi izrazi, odklonila vsak pomislek v zvezi z zdravniško tajnostjo.

Ne vemo, kateri izmed obeh takratnih idrijskih zdravnikov je bil pri sestavljanju skupne pritožbe bolj aktiven. Vsekakor se je, kakor smo že zgoraj brali, mlajši Hafner dalj časa »upiral«, da bi sestavljal raporte

natančno po navodilih. Tudi vsebina njegove »pokoritvene izjave«, ki jo bomo navedli, kaže, da ni lahko prebolel poraza in ponižanja zaradi ostrega ukora dvorne komore.

Dne 6. aprila 1793 je dr. Fanton poslal rudarskemu uradu izjavo, kakršno je zahtevala dvorna komora. V njej piše, da s pritožbo ni imel namena užaliti rudarskega urada, še manj dvorno komoro, temveč je le prosil, da bi smel obdržati pravice, ki so jih imeli njegovi predhodniki. Seveda bo v instrukciji opisane dolžnosti, kakor tudi vse visoke naredbe in predpise, natančno in brez ugovora izpolnjeval, saj tako ravna že 12 let, kar je v državni službi (32).

Istega dne je napisal svojo izjavo tudi dr. Hafner (33). V izjavi ni prezreti piščeve užaljenosti, nič se ne opravičuje, le ugotavlja, da nadrejeni imenujejo njegovo pritožbo »bedasto ravnanje«, mu očitajo »nehvaležnost, sebičnost in neskromnost« ter zahtevajo izjavo, da bo v bodoče izpolnjeval predpise. Samo ob sebi umevno se mu zdi, da mora vsak poštenjak, ki prejema plačo za neko službo, priznavati ukaze in instrukcije in jih izpolnjevati. Ne zdi se mu sicer potrebno, da bi to posebej razglašal, ker pa že visoka oblast od njega zahteva izjavo, je pripravljen to mnenje tudi »izrecno izpovedati«.

V pričujočem sestavku smo skušali opisati razmere, v kakršnih so delali idrijski zdravniki ob koncu 18. stoletja ter prikazati njihove dolžnosti in pravice, težave in probleme. Konflikt ob službeni instrukciji iz leta 1792 smo podrobneje prikazali, ker se v polemičnih spisih zdravnikov, višjega rudarskega urada in dvorne komore razkrivajo marsikateri drobci zdravstvene in socialne zgodovine Idrije, ki izpopolnjujejo naše predstave o življenju idrijskih prebivalcev pred dvesto leti.

VIRI IN LITERATURA:

Vsi v članku uporabljeni arhivski viri so iz fonda Rudniškega arhiva, ki je deponiran v Arhivu mestnega muzeja v Idriji.

1. Prim.: Arko M., Zgodovina Idrije, Gorica 1931, str. 93—95; Mohorič I., Rudnik živega srebra v Idriji, Idrija 1960, str. 147—148; Petkovšek V., IR, 1972 XVII, str. 125—126. — 2. Prim.: avtorjev članek v IR, 1972, XVII, str. 31—32. — 3. Fasc. XXV, Sanitäts-Wesen, 1783—1800, akt št. 61. — 4. ibid. — 5. ibid., 1788, 95. — 6. ibid., 1788, 7. — 7. ibid., 1788, 144. — 8. ibid., 1788, 149. — 9. ibid., 1788, 189. — 10. ibid., 1788, 329. — 11. ibid., 1788, 326. — 12. ibid., 1789, 309. — 13. ibid. — 14. ibid., 1792, 408. — 15. ibid., 1729, 571. — 16. ibid., — 17. ibid., 1792, 640. — 18. ibid., 1792, ad 640. — 19. ibid., 1792, 736. — 20. ibid.,

1786, ad 36. — 21. *ibid.*, 1788, 10. — 22. *ibid.*, 1786, 36. — 23. Slov. biogr. leksikon, 2. zv., Ljubljana 1926, str. 171. — 24. Fasc. XXV, 1793, 88 (89). — 25. Prim.: zgoraj citirani avtorjev članek v IR, str. 35. — 26. Fasc. XXV, 1793, 88 et 89. — 27. *ibid.*, 1788, 375. — 28. Pintar I., Mediko-kirurški učni zavod v Ljubljani, njegov nastanek, razmah in konec, Habil. disertacija, Ljubljana 1939, str. 36. — 29. Fasc. XXV, 1793, 92. — 30. *ibid.*, 1793, 127. — 31. *ibid.*, 1793, 175. — 32. *ibid.*, 1793, 203. — 33. *ibid.*, 1793, 204.

Frede Mortersen

OBISK V IDRJI

Kot bodo bralci lahko ugotovili, je nastal ta članek na podlagi našega obiska v Idriji, kjer smo bili od 18. do 26. marca 1972, napisal pa sem ga na prošnjo ravnatelja muzeja Jurija Bavdaža.

Pisec tega članka sem učitelj na danski izobrazbeni šoli Folk High-School po imenu in sem s skupino študentov od 18 do 25 let obiskal Idrijo. Bilo nas je 15 in vtisi, zbrani v tem članku, niso le moji, ampak so vtisi vse skupine. Še nekaj moram povedati: mi smo Danci in zato gledamo na stvari z danskimi očmi. Trudili smo se, da bi razumeli mesto z okolico v njegovih pogojih, kar je bil tudi glavni namen našega obiska v Idriji.

Okolica Idrije nas je zelo presenetila, saj je najvišja »gora« na Danskem visoka 173 m. Iz turističnih prospektov smo sicer prebrali, da leži Idrija v »vrečasti dolini«, a vendar je bila za nas huda preizkušnja potovanje v Idrijo ali iz nje po serpentinasti cesti čez hribe. Za nas je bila narava lepa in mogočna, najsi smo jo gledali z vrha kakega hriba ali z dna doline ali celo odznotraj, kot smo jo lahko opazovali v Postojnski jami. Narava je oblikovala tudi ljudi, njen produkt so. Kaj pomeni narava za človekovo mišljenje? Ali čustvujejo hribovski ljudje enako kot ljudje z ravnin?

Spoznali smo, da sta zgodovini mesta in rudnika tesno povezani. Živo srebro so odkrili pred 400 leti in razvoj mesta je posledica tega odkritja. Rudnik je do današnjih dni ohranil usodno povezanost z me-

stom bodisi v dobrem ali v slabem. Živo srebro je mali skupnosti prineslo blagostanje, kar se vidi po tem, da je to malo mestece imelo prvo realko in prvo gledališče v Sloveniji. To blagostanje je bilo treba »kupiti« s trdim in nevarnim delom pri pridobivanju živega srebra. V prejšnjih časih so bile poklicne bolezni pogostejše, toda tudi danes je delo v rudniku daleč od prijetnosti. Ker je bilo težko delo v rudniku prezirpavajoče za ženske, pogoji za kmetovanje pa so zelo slabi, so se žene rudarjev ukvarjale s čipkanjem; kleklanje čipk je postalo nov vir dohodka in tako slovi Idrija po dveh stvareh.

Zgodovino Idrije nam je predstavil Mestni muzej, kjer smo veliko izvedeli tudi o partizanskem vojskovanju v bližnji preteklosti in katerega središče je bilo na Cerkljanskem. Največji vtis je na nas napravila bolnica Franja. Težko si predstavljam, kako so jo gradili in kako so jo vzdrževali pod neprestanim sovražnim ognjem. Moram reči, da zelo spoštujem ljudi, ki so to zmogli.

Preden smo prišli v Slovenijo, smo vedeli, da je v Sloveniji katoliška vera, zato smo že prvi dan obiskali tudi cerkev. Bilo je enkratno doživetje za tega, ki prvič doživi katoliški obred, tako različen od našega protestantskega doma na Danskem. Še ne povsem končana cerkev, ki je po arhitekturi zelo moderna, nas je prepričala o svobodi veroizpovedi in relegije v državi. Nekoliko smo bili presenečeni, ko smo nekaj dni kasneje izvedeli, da je veliko ljudi indiferentnih do cerkve in religije.

Idrija je postala industrijsko mesto iz dveh razlogov in sicer prvič zaradi odkritja živega srebra in drugič zaradi revnih pogojev za kmetijstvo v okolici. Rudnik tudi danes deluje, toda pojavlja se še nova industrija: električna, kovinska, lesna. Dnevna migracija delovne sile je mnogo večja kot pred leti, v mestu je zato mnogo nekvalificirane delovne sile.

Toda celo po vaseh in trgih, kot je Cerčno, opazimo industrijski razvoj. Tovarno ETA smo obiskali kot drugi industrijski center. Želimo ga primerjati z rudnikom. Razumljivo je, da sta njihova izdelka različno plačana. Različen zaslužek je samo trenuten. Rudnik je pred 2 do 3 leti dobil za jeklenko živega srebra 500 \$, danes samo 200 \$. To pomeni očitno izgubo. Kljub temu je dejstvo, da je bilo malo ali nič storjenega, da bi zaščitili reko in zrak pred nečistočo in plini, ki se

razvijajo že od nastanka rudnika. Opazil sem, da se denar uporablja za mnoge druge stvari, toda . . .

Vsak član naše skupine je govoril z različnimi ljudmi, ki delajo v rudniku in je slišal mnogo pritožb zaradi dela. Toda kar sem rekel o nezdravih pogojih za delavca, je lahko samo naš pogled, ne pa delavčev. Ekonomski položaj ETE je boljši kot rudniški. Velika vlaganja razumemo mi kot dejstvo, da so se delavci odločili, da konsolidirajo tovarno in iztisnejo iz nje, kar največ morejo v tem trenutku. Da ima vodilni kader največje plače, se razume samo po sebi. Poslušajmo besede, ki jih je izrekel mož, ki nas je vodil po tovarni: »Vidite, mi tukaj smo v revni deželi. Preden smo postavili tovarno, so se ljudje preživljali s skromnim poljedelstvom v teh gorah. Kar smo mi poskušali storiti, je to, da zgradimo dobro tovarno, katera bi po možnosti dajala dober kruh našim otrokom in ki ne bi dajala dolini pečata slabo industrializiranega področja.« Moram pripomniti, da smo dobili več podrobnih pojasnil in da delavci resnično vodijo tovarno.

Delavsko samoupravljanje je stvar, ki nas je pritegnila. Osebnostno ga poznam že s prejšnjih obiskov v Jugoslaviji, a zanimivo je opazovati, kako se uresničuje in kaj mislijo o njem delavci. Imam vtis, da je sistem dober in da ga delavci podpirajo. Vaš sistem se ne more primerjati s sistemom na Danskem, kjer že leta razpravljajo, kako naj bi postalo delo delavcem zanimivo. Dejstvo, da se delavec zanima za svoje delo, je samo eno izmed mnogih, ki smo jih opazili v Jugoslaviji.

Opazili smo tudi enakopravnost med spoloma. Videli smo mnogo žensk na vodilnih položajih; mogoče je to zato, ker več deklet nadaljuje šolanje na gimnaziji kot pa fantov. Razredne razlike so manj opazne, kot smo pričakovali.

Pogoji okrog Idrije so tako slabi, da ima kmet zelo slabe možnosti za sodobno in racionalno kmetovanje. Nadalje smo razumeli, da je bila industrija cokla za kmetijstvo mnogo let. Ti dve dejstvi sta vzrok za slabo poljedelstvo na tem področju. Posesti so premajhne in mnogo kmetovalcev trpi zaradi premajhne produktivnosti. Ko smo obiskali Godovič in vzorno kmetijo v Črnem vrhu, so nas informirali o novi občinski politiki za razvoj kmetijstva. 1969. leta je bilo rečeno, da bo razvitih okoli 175 vzornih kmetij na idrijskem področju, do zdaj je bilo ustanovljenih 21. Skupnost je zainteresirana za razvoj, a ta je

možen samo s posojili brez interesa. Kmetija v Črnem vrhu je dobila posojilo za novo stajo, ki je moderno opremljena. Mislimo, da je taka politika pravilna, če hočejo še koga obdržati na kmetijah. Čisto drugačno je stanje v Vipavski dolini, saj kmetovalci zaradi mediteranskega vpliva tam lahko izbirajo pridelek, dočim se morajo gorske kmetije držati enega proizvoda. Privilegij Vipavske doline je tudi hitrejši in efektnejši transport.

Omembe vreden je avtobusni transport v Idriji. Bili smo presenečeni nad modernimi avtobusi, toda kaj pomaga, ko smo sedeli v avtobusu kot sardine v škatli. V Logatcu smo videli in sami doživeli, da so avtobusi tako polni, da ne morejo vzeti vseh potnikov, zato morajo ti počakati eno uro na naslednji avtobus.

Še nekaj besed o šolskem sistemu, kar je po dveh kratkih obiskih na gimnaziji in na osnovni šoli v Črnem vrhu zelo težko. Naše pripombe so skrčene na nekaj dejstev, ki smo si jih zapisali. Vsi smo bili presenečeni nad strokovnostjo šole. Vemo, da smo najbrž videli nekaj vaših najboljših šol, toda kljub temu imamo nekaj pripomb. V večini primerov smo videli, da je poučevanje zelo podrobno praktično. Pripomnimo naj, da je gimnazija zelo sodobno opremljena, posebno njen jezikovni in biološki kabinet. Tudi osnovna šola v Črnem vrhu je zelo moderna. Imeli smo možnost vpogleda v razred, ko je tekel pouk in opazili smo neko malenkost, ki nas je zelo presenetila. Opazili smo, da učenec vstane, ko ga učitelj vpraša. Po našem mnenju je to nepotrebno in brez pedagoške važnosti, ker učence odbija in drži v neki distanci, namesto da bi vlivalo zaupanje in prijateljstvo. V isti šoli smo tudi videli, kako se uče otroci klekljanja in zelo lepo ročno delo smo dobili v dar od 11-letne deklice. To darilo bo v prihodnje viselo v našem razredu.

O svobodi umetniškega izražanja smo se prepričali na razstavi v Galeriji.

O socialnem zavarovanju je po enotedenskem obisku težko govoriti. Mi smo prišli z Danske, kjer je po našem mnenju zelo visoko razvito socialno zavarovanje in nas je zanimalo, kako je pri vas. Veliko socialnih delavcev je plačanih iz socialnega fonda od dobička, ki ga ustvari prodano blago. Obiskali smo psihiatrično bolnico, ne zaradi stavbe, ki je stara in ne ustreza pogojem, ampak zaradi entuziastičnega osebja,

Slika, objavljena v Danskem listu, o obisku »Bolnišnice Franje«. Avtor članka g. Frede Mortensen prvi iz leve.

Stara cesta in hiše pod gorami

Gladina vode in »cigu« most pri Debeli skali. Posnetek iz leta 1916

ki nas je popeljalo skozi bolnišnico. Občutili smo, da je »klima« v bolnišnici dobra in da se bolniki počutijo kot doma, motila nas je samo uniformiranost, ki je vredna kritike kljub napredni terapiji.

Prišli smo v Idrijo, da bi videli, kako živijo ljudje v majhnem mestu v Sloveniji. Nismo prišli kot turisti, ampak kot ljudje neke dežele, ki se želijo česa naučiti od ljudi iz druge dežele. Samo nekaj vtisov o teh ljudeh.

Prej smo govorili o enakopravnosti med dvema spoloma, kar pa velja predvsem za mlajšo generacijo, dočim so starejše ženske odvisne od svojih mož; ta odvisnost se kaže včasih kot patriarhalni odnos. Ljudje so gostoljubni in spontani, kar je prvi vtis Danca v Jugoslaviji. To sem izkusil že na prejšnjih obiskih v Jugoslaviji, a so me tudi študentje opozorili na to. Mi Danci smo na začetku bolj zaprti in bolj počasi lezemo iz lupine.

Namesto zaključka:

Naš obisk je bil uspešen posebno zato, ker smo imeli možnost spoznati ljudi in njihov način življenja. Mislim, da je to izredno važno v našem malem svetu. Menim, da taki obiski rušijo meje in predsodke med ljudmi, da ustvarjajo internacionalno prijateljstvo in razumevanje. Mislim, da moji pogledi ne izhajajo iz napačnega razumevanja stvari. Če se motim, naj me bralci popravijo.

Vsem toplá zahvala, posebno direktorju Juriju Bavdažu in vsem prijaznim ljudem iz Idrije, ki so omogočili naši ekskurziji, da je uspešno končala svoje delo.

PLAVALNI ŠPORT TER REKREACIJA OB IDRIJCI NEKOČ IN DANES

Športno plavanje v pravem pomenu besede se v Idriji ni gojilo, medtem ko sta bila kopanje in plavanje vedno priljubljena. O tem govore še letna poročila idrijske realke, ki poudarjajo pomembnost tega športa. Upoštevajoč ministrsko naredbo št. 19907 z dne 15. septembra 1890, sta se ravnateljski in učiteljski zbor dobro zavedala pomembnosti plavanja ter sta se prizadevala za pravilni telesni razvoj dijakov. Obvezni šolski predmet pa urjenje v plavaju ni bilo.

Pregled dijakov in plavalcev na idrijski realki

Šol. leto	število dijakov	plavalcev	v %
1901/02— —1913/14	2190	992	45,3

Najmanjše število plavalcev (21) je bilo v šolskem letu 1901/02, največ (119) pa v šolskem letu 1909/10.

Dijaki so se prva leta urili v zaprtem bazenu, ki ga jim je ravnateljstvo rudnika dalo v uporabo. Ker pa je število plavalcev iz leta v leto naraščalo, so se morali preusmeriti na odprta kopališča. Zahajali so k Debeli skali pod gorami. Tisti, ki jim pešačenje ni bilo odveč, so se največkrat bosonogi napotili po Rakah in se ustavili v Stanovcu ali naprej v Strugu.

Kopališče pri Debeli skali je bilo zelo prikladno, ker ni oddaljeno od mesta. Razen tega sta bila tamkajšnji »cigu« most in visoka, prostorna skala primerna za odziv in doskok v tri metre globoko vodo, prodni nasip ob reki in senčnati prostor pod starimi krošnjami dreves v Mejci

pa kot nalašč za posedanje ter mirno opazovanje na cesto onkraj reke. Med šolskim letom so se dijaki urili v plavanju ob sredah in sobotah popoldne, v času počitnic pa niso izbirali dneva.

Med dijaki je bilo nekaj dobrih plavalcev. Omenim naj le Albina Vončina iz Idrije in Zorka Jelenčiča iz Podmelca, ki sta nekega junijskega dne leta 1915 preplavala temne in mrzle vode Divjega jezera.

Plavalni slog je bil različen in na izbiro posamezniku. Začetniki so se urili v »pasjem« in »vipavskem« slogu, če lahko tako rečemo, večji plavalci pa so plavali po žabje ali po »marinarsko«. Preizkušali so svoje znanje tudi v podvodnem plavanju in skokih v vodo.

Dne 21. avgusta 1927 je bilo kopališče pri Debeli skali prizorišče tekmovanja v plavanju. Tekme se je udeležilo šest bivših realčanov ter brata Pellis. Bilo je prvo neuradno plavalno tekmovanje v Idriji.

Spomnimo se majhnega, a neprijetnega dogodka, ki se je pripetil nekaj dni po tistem tekmovanju. Tehnični direktor rudnika ing. Hugo Pellis je bil pozvan na policijo (kvesturo), kjer so mu očitali, da se njegova dva sinova prepogosto družita z nekaterimi slovenskimi fanti in ga vprašali, če morda ni vzrok temu simpatiziranje s kakšno nacionalistično organizacijo. Vse sumničenje je bilo brez osnove, nesmiselno in se je končalo brez posledic.

Leta 1927 so se tudi mlajše ženske v Idriji začele osvobajati predsodkov in sramežljivosti, ko so začele plaho, a vendarle zahajati na odprta kopališča na Idrijci. Trgovci so zavohali »konjunkturo« in so poskrbeli, da so bile police založene tudi z ženskimi plavalnimi oblekami.

Tudi kolesarjenje se je počasi, a vztrajno razvijalo. Trgovci niso držali križem rok in so se zlahka prilagajali željam kupcev. Nudili so jim dobre italijanske »bicikle« znamke Diana in Bianchi pod ugodnimi pogoji. Koristnost tega prometnega sredstva so občutili tudi kopalci. Zasluzki pa so bili takrat še sorazmerno nizki, zato tudi še ni bilo veliko kolesarjev na cesti. Tako sta se ponavadi vozila po dva na enem kolesu, pri čemer so kot »štoperke« imele prednost »zjale«.

Od leta 1934 dalje, zaradi gradnje vojaških utrd v Podreteji, je bil prepovedan sleherni promet po Rakah in to iz smeri Zagoda—Podreteja in obratno. Če so se kopalci, namenjeni v Strug, napotili po krajši in senčnati poti po Rakah, so morali pod »robom« preko visečega mostu prestopiti na glavno cesto.

Ne glede na vojaško prepoved je bila že nekaj let prepovedana vožnja po Rakah. Da bi taka prepoved bolj zalegla, je bila na začetku Rak pri »kamšti« vkopana močna lesena ovira, ki je preprečevala prehod z dvokolesom.

Od številnih kopališčnih prostorov na Idriji smo omenili samo prostor pri Debeli skali in mimogrede Stanovc in Strug. Pomudili se bomo zato še pri ostalih nič manj zanimivih prostorih, kamor je idrijska mladina često in rado zahajala.

Bili so naslednji:

Voda pri topilniškem jezu⁴ je bila globoka, mirna in topla. Kopališča so se v glavnem posluževali Brušerji in Prejnutarji. Zaradi gradnje industrijskih objektov v tamkajšnji bližini je bilo okoli leta 1954 kopališče opuščeno.

Predel Idrije po imenu Veri na Brušovšah. Oddaljen je dobrih dvesto metrov od topilniškega jezu. Voda je bila tam globoka in primerna samo za dobre plavalce. Že od nekdanj so se širile govorice, da so tam vrtinci. Bo pa mogoče bolj sprejemljiva sledeča razlaga: na mestu, tam kjer reka zavija v levo, nastane pritisk vode ob desni breg. Če plavec, ki poskoči v vodo, ni oprezen, se lahko nepričakovano znajde pritisnjen ob skalo pod gladino vode. Neodločnost, strah in morebitna nevedščina v podvodnem plavanju lahko spravita kopalca v nevaren položaj. Naj bo kakorkoli že, za gotovo se ve, da je Veri od leta 1919 do 1929 terjala šest utopljenecv, od katerih so bili štirje domačini in dva italijanska vojaka.

Na »Lenštat«⁵, nasproti bivše Kogovškove elektrarne.

Prostor nasproti bivše gozdarske šole pod gorami.

Prostor pri Zagodu. Voda je tam mrzla zato je bila deležna le redkih obiskov posameznih kopalcev.

Strug. Na razdalji skoraj dveh kilometrov je porazdeljenih pet tolmu-
nov, skozi katere se v prelepem naravnem okolju, pretaka bistra voda. Strug je bil pri kopalcih vseskozi priljubljen.

Ker pa se je v Idriji od leta 1952 naprej začelo postopoma večati število avtomobilov, je imelo to seveda vpliv tudi na obliko nedeljskih izletov. Idrijčane je prvotna vnema za avtomobilsko vožnjo silila ob nedeljah in v prostih dnevih na izlete v bolj oddaljene kraje, ali pa v 8 km oddaljeno kopališče v Beli. Tam, ob sotočju Idrije in Belce, so

pred štirimi leti smiselno preuredili naravni bazen »pr Lajštu«. V poletnih dneh, kadar se živo srebro v termometru povzpne do 30° C, se gnete okoli bazena in njegovi bližini tudi do 600 ljudi. Zaradi velikega hrupa si marsikdo zaželi miru in samote in ne bo se čuditi, če bodo nekateri kopalci zopet začeli obiskovati »žonfe« v Strugu.

Tudi stranske, manjše vode so bile pred vojno deležne obiskov kopalcev, predvsem mladine. Omenimo naj potok vrh Skirce, severozapadno od Idrije, ki črpa vode iz Češnic in Mehkih dolin in polni, predvsem ob ugodnih vremenskih prilikah, utesnjene tolmine »Štefan«, »Zibka« in »Milan«. Voda pa tam nikdar ne doseže globine 1 metra. Od leta 1934 dalje so tisti prostori opuščeni.

V Podroteji 50 metrov od mosta navzgor po Zali je tolmun, katerega se poslužujejo kopalci tamkajšnjega predela Idrije.

Danes ima struga Idrijice pod gorami povsem drugačen videz. Temu sta pripomogli regulacija reke in modernizacija tamkajšnje ceste.

Na kraju se sprehodimo še po mostovih, saj so nekatere od njih pridno uporabljali tudi kopalci.

Viseči most zri Zagodu. Bil je postavljen okoli leta 1880. Leta 1944 je most doživel začasno prekinitev, ko so ga Nemci minirali in so jeklene vrvi obtičale pod vodo.

Enooboki zidani most čez Zalo v Podroteji je povezoval Strug in Pevc z Idrijo. Za časa gradnje »Feldbahna« so Avstrijci prevažali čezenj težke tovore gradbenega materiala in tudi topove. Zaradi velikih obremenitev je most utrpel poškodbe in so ga leta 1917 temeljito popravili. Dela, ki jih je vodil domačin Franc Vončina, rudarski nadzornik v pokoj, so opravili ruski vojni ujetniki. Ko so bila obnovitvena dela končana, so na mostu namesto letnice pozidali v obliki mozaika avstrijskega orla (Ädler). Po zlomu mogočne Avstrije in po podpisu rapalske pogodbe je Idrija prišla pod Italijo. Novim gospodarjem avstrijski znak na mostu ni bil pogodu in so ga zato pobelili. Po mnogih letih je belilo popustilo in orel je zopet raztegnil svoje peruti.

Razplet dogodkov druge svetovne vojne je prisilil Italijo h kapitulaciji⁵. Idriji je grozila zasedba s strani Nemcev.

Dne 19. septembra 1943, v zelo zgodnji jutranji uri, bila je še trdna tema, je skupina rudarjev po ukazu minirala zidani most čez Zalo.

V poročilu Operativnega štaba za zahodno Slovenijo, ki je bil poslan

dne 25. sept. 1943 Glavnemu štabu, je bilo tudi napisano: . . . Hkrati pa je druga nemška kolona s 36 kamioni in večjim številom tankov prodirala proti Idriji, kjer pa je naletela le na slab odpor enot idrijskega odreda.

Že 23. septembra 1943 so Nemci prodrli v Idrijo.⁶

Tako je npr. motorizirana nemška kolona s tanki napredovala skozi Koševnik in po Klučeh prispela do Podroteje, kjer pa jih je zaustavil porušeni most. Nemcev to ni zmedlo.

Na žagi pri Zagodu so pobrali potreben les in orodje ter s pomočjo mobiliziranih civilistov v manj kot dveh urah zgradili na mestu, kjer se Zala izliva v Idrijico, zasilni prehod čez reko.

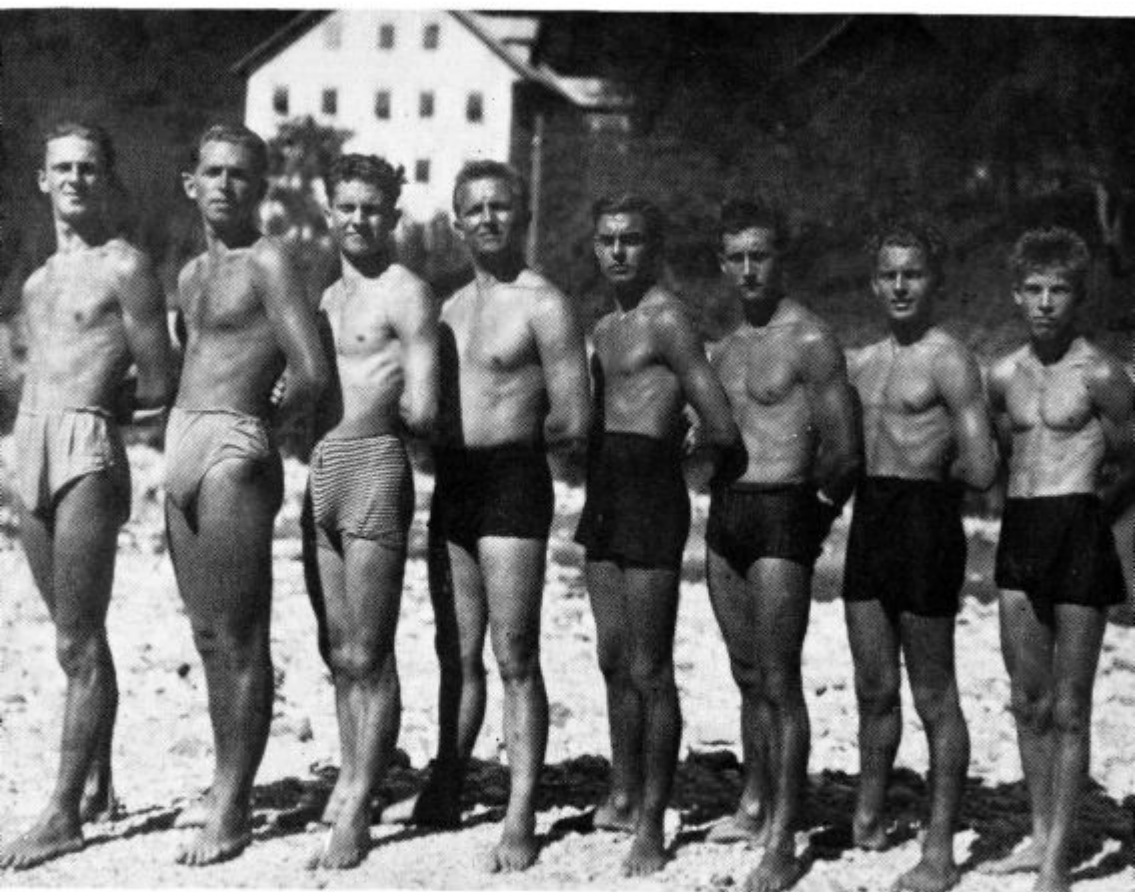
Viseči most pri Tinetu v Podroteji. Bil je postavljen leta 1935 od strani pripadnikov italijanske vojske. Še danes so na enem od betonskih stebrov vidni znaki A XIII EF (Anno tredicesimo era fascista), po naše: Leto trinajsto fašistične dobe. Od leta 1934 do 1943 je most služil izključno v vojaške namene.

Že pred letom 1853 je leseni most čez Idrijico, oddaljen 100 metrov od bivšega mlina v Podroteji, povezoval desni breg reke s staro cesto pod Rakami. Most je bil opuščen po letu 1901, ko je bila skozi Strug napravljena široka, za tiste čase, moderna cesta.

Leseni most, oddaljen 250 metrov od mlina v Podroteji, je bil širok 2,5 metra in zgrajen iz masivnega macesnovega lesa. Bil je oprt na betonskih prekladah, leseni del pa prepojen z bitumenom. Zato so ga tudi imenovali »ta črni«. Most so leta 1934/35 zgradili italijanski vojaki. Čezenj so prevažali vojaški material do utrdb na Rakah. V povojnih letih je bil vseskozi nevzdrževan in so ga leta 1964 podrli, še dober les pa so delavci razvozili na domove.

Viseči most v Stanovcu. Bil je postavljen leta 1904 na pobudo idrijskih planincev. Obnovitvenih del je bil deležen leta 1933. Vseskozi je koristno služil planincem, kopalcem in ostalim sprehajalcem. Dne 7. junija 1948 je povodenj porušila jez pri Kobili in ogromne količine razbesnele vode so prinašale veliko lesa, ki se je zagozdil za mostom in potrgal jeklene vrvi. Za popravilo se ni nihče več zmenil. Še več, kar ni uspelo odnesti vodni stihiji, so pobrali ljudje.

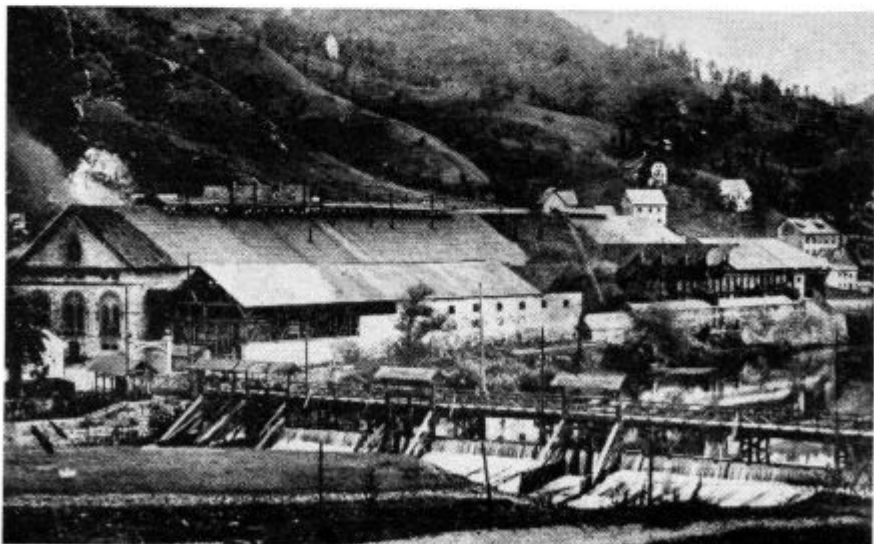
Z ureditvenimi deli muzeja v naravi pri Divjem jezeru se je pokazala potreba in koristnost ponovne postavitve visečega mosta. Spomladi

Plavalno moštvo, od leve: Janko Oswald (zmagovalec), Adolf Gruden, Ludvik Kovačič, Stanko Vončina, Bruno Pellis, Franc Puhar, Carlo Pellis, Franc Lojk. (Foto: R. Prelovec)

Ostanki porušenega mostu (Foto: J. Bavdaž)

Leseni rudniški most nad jezerom pri topilnici

1972 je Gozdno gospodarstvo Tolmin — obrat Idrija ugodil zahtevi Mestnega muzeja in postavil nov most.

Ne daleč od miniranega mostu je bil leta 1945 zgrajen nov, širok most čez Zalo.

Po pogodbi z Gozdno upravo Idrija je dela prevzel delovodja Bratina Adolf iz Kamne pri Stomažih na Vipavskem. Njegovi izurjeni delovni skupini so pri delih krepko pomagali tudi nemški vojni ujetniki. V spomin na tista dela je omejeni delovodja na lastne stroške sezidal kapelico v Podroteji.

Slavnostni otvoritvi novega mosta sta takrat prisostvovala tudi predstavnik politične in cerkvene oblasti v Idriji.

OPOMBE:

¹ Bazen, velikosti 6×7 metrov, je bil sezidan na začetku 20. stoletja. Služil je potrebam višjega rudniškega uradništva. Voda, globine 1,5 metra, je bila speljana iz Čerinovš in ogrevana s paro strojnih naprav na jašku. V notranjosti zgradbe bazenskega prostora so bile postavljene tri kabine za preoblačenje in ena vodna prha. Bazen z vsemi pritiklinami je bil odstranjen leta 1952 zaradi rekonstrukcije in modernizacije strojnih in sanitarnih naprav na jašku Delo.

² Stari »cigu« most so leta 1955 podrl in dva metra vstran postavili novega, ki je bil dne 3. julija izročen svojemu namenu. Most je preizkušnjo (kolavdacijo) dobro preстал, saj se je po njem napotila množica rudarjev, ki je tisti dan pohitela v Mejco, da bi tam proslavila praznik — dan rudarjev —. Potrebna finančna sredstva in delavce za izgradnjo mostu je dal rudnik.

³ V letih 1934—1937 so Italijani gradili vojaške utrdbe (caverne) v Podroteji, v Skirci in v Nikovi (danes Vojskarska cesta).

⁴ V obdobju avgust/september 1970 so delavci podjetja za urejanje hudournikov — Ljubljana, most nad jezom podrl.

⁵ Ko se je 8. sept. 1943 nemška vojaška oblast razširila v Julijsko krajino, je bila tudi Idrija določena, da jo zasedejo Hitlerjevi vojaki.

⁶ Čeprav so se posamezni vdori nemških izvidniških enot v Idrijo vršili že nekajkrat poprej in to od 11. do 20. sept. 1943, so le-ti imeli značaj otipavanja terena. Datum 23. sept. 1934 je zato šteti kot uradni datum zasedbe mesta Idrije s strani Wehrmachta.

PRIPOMOČKI:

— IZVEŠTJA idrijske realke.

— S. Petelin-Vojko: Med Triglavom in Trstom, zgodovina XXXI. divizije — Ljubljana 1963, str. 102, 103.

— S. Mazi: Klavže nad Idrijo — Ljubljana 1955, str. 62, 64.

NEKAJ OSNOVNIH PODATKOV O ŽEBLJARSTVU NA VOJSKEM

Žebbljarstvo na Vojskem, v Trebuši in Kanomlji je bilo v preteklosti nič manj pomembno kot klekljarstvo v Idriji. Do prve svetovne vojne so delali žebblje v vsaki hiši. »Gostovom« (najemnikom stanovanj pri kmetih) je bilo izdelovanje žebbljev, poleg ene ali dveh krav in enega prašiča, ki so ga redili, često edini vir za preživljanje. Sezonskim gozdnim in drugim delavcem je bilo žebbljarstvo vir za preživljanje pozimi, kmečkimi sinovom pa vir zaslužka za obleko in obutev ter nedeljske potrebe. Kovačija je bila v vsaki hiši. Meh na ročni pogon je razpihoval ogenj na ognjišču, okoli katerega je bilo najmanj 2 in največ 6 »čol« (tnalo) z nakovalom. Okoli žarečega oglja je blia pritrjena pločevina z luknjami, skozi katere so kovači vtikali železne palice, ki so jih žarili. Pločevina je varovala žerjavico, da se ni raztresala, obenem pa je kovačem določala mesto za žarjenje. Glavno kovačevo orodje je bilo še kladivo in »model«.

Kovači so kupovali železo pri trgovcih, katerim so tudi prodajali izdelke. Približno 1,5 m dolge železne palice, v 19. stol. štiriobne, nato tudi okrogle, so bile povezane v »pušlje« po 25 kg skupaj. To železo je baje dobavljal trgovec Gnezda Jurij iz Kanomlje (iz jeseniške železarne do Logatca je železo prišlo po železnici, naprej so ga prevažali furmani). Od Gnezde so ga kupovali trgovci »Jakob«, »Čar«, in Likar Peter z Vojskega. V času po prvi svetovni vojni so Vojskarji pobirali vojaško žico (ostanki vojne) in iz te surovine baje naredili ogromne količine žebbljev.

Železno palico je kovač položil na noht palca, da je dobil sredino. Nato je palico prepognil na dvojce in oba konca hkrati vtaknil v ogenj. Žareče železo je dal na nakovalo in s kladivom oblikoval konico v 4 »robce«. Nato je položil konico na sekalo na nakovalu in udaril s kladivom toliko, da se je končni del, namenjen za žebelj, le še rahlo držal ostale palice železa. En del (en žebelj) je vtaknil v model, drugi del pa nazaj v ogenj, da se ni ohladil. V modelu je oblikoval glavo žebblja

tako, da ga je najprej udaril s kladivom zvrha (s tem je sploščil vrhnji del glave), nato pa je glavo udaril še s štirih strani, da je s tem dobil ob robovih 4 stranično obliko. Model je kovač držal z roko, če pa se je preveč segrel, je model pomočil v vodo. Iz modela je kovač odvrigel žebelj tako, da je model obrnil narobe in žebelj je padel v jamico (vdobino) v »čolu«, ko pa se je vdolbina napolnila, je iz čole potegnil predalček, poln žebeljev (podobno kot pri kavinem mlinčku).

Dober kovač je izdelal na dan (od 5 ure zjutraj do 7 ure zvečer) poprečno po 2000 žebeljev dnevno. Delali so različne vrste žebeljev:

»ramarji« (najlažji: 1000 kom. 60 dkg), rabljeni za podplate pri nedeljskih lažjih čevljih

»podrjuci« (1000 kom. 75 dkg) za podplate pri delovnih čevljih

»kilarji« (1000 kom. 1 kg) za močno obutev

»volov nki« ali »kanjaki« za podkovanje živine (šteli po komadih)

»strešniki« za prekrivanje lesenih streh (šteli po komadih)

»kupčarji« za okovanje srednjega dela pete pri delovnih čevljih (ob robu je bila peta okovana s podkvico) — težki kot »podrjuci«

»cvikarji« (z okroglo glavo — za okovanje pete)

»ostavarji« ali »klukarji« (kupovali so jih Tolminci za najtežje vrste čevljev, pri katerih so podplat pritrdili z žebeljem tako, da so konico žeblja, ki je ob robu čevlja na vrhnji strani pogledala iz čevlja, zakrivili nazaj in zatolkli).

Poleg navedenih vrst žebeljev so kovali še podkvice (»podkove«) za pete in prednjo konico pri čevljih. Za to so rabili posebno pločevino oziroma ploščato železo.

Delovni dan kovača je bil takle:

Ob petih zjutraj je kovač odšel v kovačijo, ne da bi kaj jedel. Ob sedmih je žena prinesla v kovačijo toplo črno kavo (knajp) in včasih za priboljšek vlila vanjo malo žganja. Ob devetih je odšel kovač zajtrkovat v kuhinjo. Za zajtrk je bil kruh in kislo ali navadno mleko. Prav tako je kosil v kuhinji opoldne in pri tem približno slabo uro počival. Za kosilo je bilo največkrat zelje in polenta, včasih kaša in krompir ali »oženjena polenta« (koruzna ali bela moka s krompirjem). Popoldanska malica ni bila obvezna, če pa je kaj ostalo od kosila, je to navadno kovač pojedel popoldne. Večerja je bila po sedmi uri zvečer: največkrat

»podmetnca« (koruzni močnik na mleku) in v oblicah krompir. Včasih je bila poleg krompirja repa namesto podmetnice.

V kovačiji so kovači delali brez luči, ker je svetilo oglje.

Vsako soboto so kovači nesli trgovcu na Vojsko izdelke celega tedna. Polovico izkupička je kovač dal za novo železo (za enako količino žeb-ljev). Okoli l. 1905 je kovač izdelal na dan za približno 2 kroni žeb-ljev, a 1 krono je moral takoj odšteti za novo železo. V eni zimi je na enem ognjišču pogorelo 5 listnih košev oglja (cca 250 kg). Ker je moral pri-praviti tudi oglje, je bil zaslužek še manjši od 1 krone na dan. Ne-kateri kovači — redki — so nosili svoje izdelke prodajat sami. Šli so do čevljarjev in kovačev na Vipavskem in Tolminskem, morda tudi dālje. Ker so za prodajo izgubili precej časa, zaslužek ni bil mnogo boljši, čeprav je bila baje odkupna cena izdelkov precej višja kot pri trgovcih na Vojskem. Kovač je svoj zaslužek navadno takoj pustil pri trgovcu, ko je kupil novo železo in najnujnejšo hrano. Mnogi denarja niso nikoli dobili v roke, ker so se na račun izdelkov zadolžili za hrano že prej. — Ženske niso kovale, razen ene (žena nekega bajtarja). Do-ber kovač je zaslužil dnevno približno toliko kot dobra klekljarica, če je klekljala ves dan do desetih zvečer.

Odkupna cena za žeblje je bila pred prvo vojno naslednja:

Za 1000 kom. »kilarjev« je kovač dobil 2 kroni (čisti zaslužek cca 1 krona)

Za 1000 kom. »podrujcev« je kovač dobil 150 krajcerjev (čisti zaslu-žek cca 75 krajc.)

Za najlažje (»ramarje«) je kovač dobil 120 krajcerjev (čisti zaslužek cca 60 krajc.).

Trgovec je naštel 1000 kom. kot merilo za določeno težo, vsakih na-daljnih 1000 kom. pa je določil po teži prvih poštetih 1000 kom.

* Vse gornje podatke sta dala 85-letni Mrak Janko, Vojsko 55 (pri Kuštrinu) in Jež Jernej, 70 let, Vojsko 73 (na Pstoti).

Na Kaninu 30. julija 1968. (Foto: L. Božič)

SPOMENIŠKI OBRAZ IDRIJE

Velika ambiciozna hiša v ulici Vinka Mohoriča je poleg vrste starih elementov izpred sto in celo dvesto let obdržala tudi staro leseno kritino (skodle — šinkeljne). Visoko čelo z množico oken, bogat baročno oblikovan portal, ostanki slikarije na fasadi (iz časa okrog 1800) in ohranjeni oboki črnih kuhinj uvrščajo hišo med najpomembnejše kulturne spomenike pri nas.

(Foto in tekst: Zavod za spomeniško varstvo Nova Gorica)

Lado Božič:

PRETRGANA VEZ

*(Prijatelju in planinskemu tovarišu
Radu v spomin)*

Polstoletna vez med nama se je nenadno in nepričakovano prelomila. Dolgih petinpetdeset let sva se, izven krušnih življenjskih poti, ki sva jih ubirala vsak po svoje, stalno srečavala ter v krajših in daljših časovnih odsekih družno hodila in hitela najinim skupnim ciljem nasproti. Nič več se ne bova srečavala. Najine steze so nekje obstale. Ostalo mi je samo še boleče slovo.

Zadnjič sem Ti šel nasproti v hladno, v zemljo porinjeno izbo. Ležal si nem in nemočen, spremenjen, da Te skoro nisem spoznal. Grmade temno rdečih nageljnov so v siju umetne svetlobe odsevale še poslednje izraze naše ljubezni in spoštovanja. Pristopil sem k Tvojemu vzglavju. Stisnil sem čeljusti, da ne bi izbruhnila na dan bol, ki mi je razganjala prsi, kjer še vedno kljuje in tišči. Glava se mi je sklonila in iskala Tebe, pa je lahko počastila le Tvoj spomin. Še zadnjič sem Ti v duhu stisnil roko in dahnil svoj poslednji domači »Srečno«.

Tistega sončnega zimskega februarja bi bil moral nato opraviti še svojo zadnjo dolžnost do Tebe prijatelja in tovariša. Samo še nekaj skupnih korakov na Tvoji zadnji, najkrajši poti po skrniškem bregu nad Idrijo bi moral s Teboj. Nekaj korakov od Ljubevščici pa po vzhodu Zagodovega vrha tja na obzidje, kjer Ti je ozko odmerjen zadnji kotiček.

Oprosti mi. Nisem mogel, nisem hotel. V meni je divjal upor proti tem zadnjim korakom s Teboj in za Teboj. Bolest in

protest sta mi branili. Najina zadnja pot s Teboj bo ostala tista v novembru, ko je naša planinska trojica naskakovala strme bregove Belce nad Putrihovimi klavžami. Ob misli na to zadnjo najino pot so mi v trenutku stopile pred oči številne dolge in težke poti, po katerih sva hodila sama, molče, kot bi se bala prekiniti šepetajočo tišino prirode in raztrgati najino navezanost na svet divjine, sonca in razgledov. Pred menoj je vstalo tudi Tvoje odmaknjeno življenje zadnjih let, ki se Ti je polnilo samo s pohodi, neprestanimi izleti in turami. V tem si bil srečen. Vsemu si se umikal v samoto. Kakor sva bila na neštetihi turah, izletih in sprehodih sama, tako sem hotel biti sam s Teboj v teh zadnjih trenutkih. Sam s Teboj v najinihi samotah. V teh najinihi samotah boš pravzaprav vedno z menoj.

Zato sem usmeril korak po snežni gazi navzgor v breg, v gozdove, v zasnežena pobočja. Dvigal sem se proti vrhu, raz katerega sva tolikokrat zrla nazaj preko kotla, po dolini Idrije navzdol, čez bohinjski greben in se ustavljala ob pogledu na našega gorskega očaka, na Triglav. Tu gori sem bil sedaj sam, sam s Teboj. Še enkrat sva se ozrla tja proti ožarjenemu čuvarju slovenske zemlje. Čutil sem Te poleg sebe, medtem ko se je v dolini odigravalo zadnje dejanje Tvojega odhoda iz vrst svojih dragih domačih, od prijateljev, tovarišev in znancev.

Obdajala me je tišina zimske prirode. V soncu so se bleščale Gore, Jelenk, Cerkovni vrh, Kopalove planine. V sence se je zagrinjaj Rejčev grič. Tičnica in soteska gornjega toka Idrije sta se tudi zavijali v somrak. Iz doline ni bilo čuti glasu. Misli so mi poromale tja daleč nazaj v najino mladost.

Tisto jesen je bilo, ko se je končalo prvo

svetovno klanje, ki ni prizaneslo niti naši mladi generaciji. Bilo je tedaj, ko je svoboda za nekaj trenutkov posijala tudi v našo kotlino. Znašla sva se v vrstah mladega naraščaja sokolskega telovadnega društva, ki je na novo zaživelo. Tu sva hodila skupno pot telovadca in vaditelja ter živahno delovala v društvenem življenju do trenutka, ko je tujec s prepovedjo društva hotel uničiti vse, kar smo ustvarjali.

Skupna je bila najina pot tudi v dijaških organizacijah. Delo v njih, od ustanovitve do ukinitve, je utrjevalo tudi tovariške vezi med nama. Ko pa je odmrlo to življenje, sva bila prisiljena na pot v emigracijo, v svet s trebuhom za kruhom. Za nekaj let sva bila odtrgana drug od drugega. Borba za življenje tedaj ni bila lahka. Pregarjalo naju je sem in tja, dokler se nisva vsak po svoje končno le ustalila v središču slovenske dežele in tu spet povezala pretrgane vezi. To je bilo v začetku tridesetih let, ko je začelo novo poglavje najinega drugovanja. Odslej so naju tesno povezale gore. Od tedaj do današnjega dne, Rado, koliko skupaj premaganih naporov, koliko skupaj doživetih radosti!

Pohorje, Plešivec, Peca, Olševa, Raduha, Mrzla gora, Ojstrica, Planjava, Skuta, Grintavec, Košuta, Stol, Golice, Bogatin, Podrta gora, Škrbina, Vogel, Rodica, Črna prst, Ratitovec in še nešteti vrhovi so padali v tem času pod najinimi nogami. Odveč bi bilo naštevanje potov od Mrzlice do Sv. Treh kraljev, od Krima do Paškega Kozjaka. Tako lepo je bilo, da sva mislila, da bo večno tako. Pa je prišla zadnja tura od Save do Drave, ki si jo vedno rad omenjal tudi v zadnjih letih. Kmalu za tem pa je udarilo. Na Grintavcu sva vzela slovo od planin za polna

štiri leta, ki so tudi naju ločila.

Prišla je tista aprilska noč enainštiridesetega leta, ko je tuja drhal udirala v Slovenijo in v njeno središče. Tiste noči sva v Tvoji sobi delala drugi, važnejši zrelostni in življenjski izpit pred najinim prijateljem izza mladih let — Alešem. Ni bila težka odločitev za novo pot, saj jo je vse najino prejšnje delo in življenje pogojevalo. Kmalu za tem odločilnim trenutkom pa so se morala najina pota spet ločiti. Mene so vodila skozi italijansko taborišče in partizane, Tebe skozi italijanska in nemška taborišča, oba pa končno v svobodo in novo življenje. Najino ponovno srečanje sva po več kot štirih letih slavila s prvo turo od Vrhniko preko Smrečja, Sv. Treh kraljev, Zavratca in Dolov v domači kraj, ki sva ga pozdravila v svobodi po preteku polnega četrtoletja. Tako sva odprla vrata tretjemu poglavju najinega prijateljstva in drugemu razdobju najinega planinskega tovarištva.

Po stalni vrnitvi v domači kraj so začeli njihni koraki spet odmevati s Kozjaka, Pece, Olševe, Rogatca, Menine planine, Ojstrice in Konja, Mežaklje, Triglava, Krna, Mangrta, Kanina, Matajurja. Od Črne prsti do Bogatina, od Ratitovca po Jelovici, od Blegoša na Porezen, čez Golake, (kako čudovita je bila tura preko njih v zimi pred petimi leti!) čez Javornik, Jelenk, Hudournik so naju vodile skrite steze. Prav v odkrivanju skritih, zaraščenih in opuščenih steza sva videla smisel najinih pohodov po domačih grapah in bregovih. Kdo bi utegnil naštetih številne vrhove, grape, soteske, grebene, doline in bregove, ki sva jih s srcem iskala in za njimi stikala.

Nisva slutila, da se čas hitro steka in da se najina skupna pot bliža h koncu. Kdo

bi bil mislil na to, ko smo se zadnje čase že v troje pehali po žlebu proti Orlovskemu vrhu v Golakih, ali samo nekaj dni pozneje po drugih njihovih bregovih in dalje preko Putrihových klavž, Krekovša in Mrzle rupe na Vojsko. Burja je vlekla in ostre snežinke so nam udarjale v obraze. To je bila naša zadnja skupna tura. Ni Ti dalo miru. Sam si zaključil svoja popotovanja po domačem svetu tisto sončno in zadnjo nedeljo sredi januarja, ko si obiskal Hleviške planine. Še zadnjič si užival krasoto zimske narave, razglede s sončnega vrha in ne da bi slutil, jemal slovo od visokih planin na severu in od domačih gričev na jugu, na zahodu.

Ali si res prišel po slovo tisti zadnji teden, ko si nemirno hodil po sobi? Še usedel se nisi. Pripovedoval si mi o težki in nevarni poti preteklo nedeljo in tožil, da Ti je dolgčas, ker Te slabo vreme ovira pri izletih in turah. Čakala sva lepšega vremena in načrtovala nove podvige še v tej zimi in že tudi v pomladi. Ločila sva se, ne da bi vedela, da za vedno. Še istega dne zvečer Te je zvalil koncert domačega pevskega zbora. Kot pevec od mladih dni in velik ljubitelj slovenske pesmi se mu nisi mogel odreči. Užil si še zadnjo pesem in njeni akordi v Tebi še niso utihnili, ko si omagal.

Danes stojim tu sredi snežne planjave sam in vendar ne sam. Kot da bi skupaj s Teboj delal obračun o najinih poteh, o najinem prijateljstvu, o vsem, kar sva skupaj preživela. Mnogo, mnogo lepega je bilo. Tudi težkega. Tudi sporov in konfliktov za načela in boljši prav. Prav to je dajalo prijateljstvu in življenju še večjo vrednost. Ničesar hudega pa ni bilo med nama. Malenkosti, ki izvirajo iz občut-

ljivosti starih ljudi niso omajale nikoli najinega prijateljstva in tovarištva. Molče sva požrla to in ono, prestala kak tihi dan ali teden in spet je bilo vse v najlepšem redu. Še z večjo voljo in veseljem sva se spet zakadila po grebenih, na vrhove. Dobra iskrena prijatelja in družtena sodelavca iz mladih let, zreła življenjska in planinska tovariša srednjih in sedanjih jesenskih let se morava ločiti. Hvala Ti, Rado.

Sonce je tonilo nad Zagrebencem, tam na severu je žarel v večernem siju Triglav in nad idrijsko dolino so legale večerne sence, ki so padle tudi preko Tvojega groba.

S prvim šopkom trobentic, ki sem jih iztrgal iz zemlje, sem se počasi spuščal k Tvojemu zadnjemu bivališču. Grobar je bil pravkar zravnal grob z zemljo in žalostno dejal: »Mlad je še bil«. Postal sem ob gomili, Ti izročil svoj prvi pomladanski šopek, pozdrav toplejših dni, ki prihajajo in v katere mi ne bo odmevalo bobnenje prsti na Tvojo krsto. Ostal boš v meni tak, kakršen si bil tedaj, ko sva se potila v gorah, uživala lepote narave in naše slovenske zemlje.

V mraku se je v gozdu nad nama oglasila najina velika prijateljica sinička, oddrobila svoj večno lepi ci-ci-fuj in odletela pomladi, novemu in mlademu življenju nasproti.

Stopil sem na cesto, pod katero šumi in žubori Idrijca. Že tisočletja hiti po koritu navzdol proti svojemu izviru, kjer se konča njen lastni jaz in se izgubi v nepreglednem svetovnem morju. In naše življenje je podobno reki: porodi se, teče in izgine za vselej v morju Življenja.

KRONIKA IDRIJSKIH RAZSTAV V LETU 1972

Že samo po pregledu letošnjih razstavnih prireditev v Idriji, ne glede na prejšnje in ne glede na to, da je bila letošnja slikarska kolonija v Idriji že četrta po vrsti, lahko brez zadrege ugotovljamo: likovna in z njo razstavna dejavnost se je v Idriji ustalila. Kar nas pa pri vsem tem najbolj veseli, je resnica, da se Idrija s svojim občinstvom ni zadovoljila z nezahtevno ravni, ki malo obvezuje in ki noče preko povprečnega. S petimi odlično pripravljenimi razstavami, ob katerih je prireditelj Mestni muzej vedno izdal tudi katalog in pri pripravljanju razstav uspešno sodeloval z nekaterimi osrednjimi slovenskimi galerijskimi institucijami, je Idrija čvrst vogelni kamen v likovni dejavnosti Primorske. Vsa razstavna dejavnost na tem področju — sem štejem še razstave v Kopru, Novi Gorici, Piranu in zamejstvu — pa viden in kvaliteten del kulturnega življenja v Sloveniji. Podobno kot smo lani v pregledu goriških razstav na nekem drugem mestu ugotavljali, da smo na Primorskem priče nenavadno žive kulturne rasti, tako to pot ugotovljamo ustaljenost dosežene ravni in spet si želimo, da bi jo mogli obdržati tudi v prihodnje. »Galerija Idrija« je storila vse več kot samo opravičila svoj obstoj. Zveni ponarejeno, če rečemo, da je postala žarišče, vendar je res. Prihodnje leto bo dobila privlačnejšo zunanjo podobo in nedvomno bodo v znamenju njene dejavnosti (opozorim naj samo na slikarsko kolonijo) potekali pogovori in pritekala sredstva za obnovo ogroženega idrijskega gradu.

RAFKO TERPIN od 4. do 18. marca
(Katalog je izdal avtor sam)

Terpin je razstavil 46 slik. To je bila njegova druga, kot jo imenuje sam, poštudijska razstava. Mladi slikar, ki je diplomiral 1969 leta, se pri slikanju krajine okorišča z dosežki »nove ekspresivne figuralike« predvsem v barvnem pogledu. Krajino značilno interpretira tako, da ji z barvno modelacijo izvablja njene plastične prvine, vendar ne glede na realno predlogo. Učinek je ekspresiven in se nagiblje k »novi angažiranosti« živih, plakatnih, skoraj »svarilnih barv«. Terpinova krajina je viden prispevek k slikarstvu te smeri. Krajinarstvo simbolne, vendar umišljene krajine, goji Metka Krašovčeva; njena krajina je namenjena figuri in samo po njej dobiva smisel. Terpinovo krajinarstvo, ki pa nastaja pred realno krajino, skuša to krajino (okolica Idrije in Cerknega) znova opredeliti, znova odkriti in kadar je dovolj dosleden v prijemih, se mu to tudi povsem posreči.

NIKOLAJ PIRNAT in **MIHA MALEŠ**
od 22. aprila do 6. maja (Tekst v katalogu je prispeval Zoran Kržišnik)

Pirnatove risbe so iz Maleševe zbirke in so bile doslej tako strokovnjakom in občinstvu skoraj neznane. Nastale so pretežno v času okrog nastopa skupine slikarjev »Četrte generacije« (1928), h kateri sta pripadala oba umetnika. Risbe so nastale priložnostno in so zanimive po eni strani kot ilustracija dobe (politična in socialno-kritična karikatura), po drugi pa so z nekaj risbami starejšega datuma informacija o tem, kako se je Pirnat razvijal do tistega risarja, ki ga poznamo iz Zupančičevega »Cicibana« in »Don Kihota«. Malešev slikaštvo izdaja tudi z najnovejšimi deli še vedno nekdanja izhodišča: v fauvizmu in odmirajočem praškem ekspresio-

nizmu. V soočenju s starejšimi, likovno čistimi lesorezi in litografijami na razstavi slikarsko podlega kompromisom med ekspresivno pojmovano barvo in konturo figure v skoraj portretni krajini.

IVE SELJAK ČOPIČ od 17. junija do 4. julija. (Uvod v katalog je napisal Janez Mesesnel).

Čopič je razstavil svoje akvarele in perorisbe. V akvarelih je njegovo izhodišče vseskozi izrez iz narave. Izbere si motiv, ki ga bo potem čistil do nekakšne geometrične sheme. Predmete slikar zaokroža in zgošča ter jih v smislu naravne predloge razporeja v prostorskih pasovih. Kompozicijo dosledno trdno zgradi; izbira pa si rajši utišane barve. V risbi je močan. Oglati obris figure zaznamuje često struktura črt in črtic, figure same pa so podrejene prizadetosti, ki izvira iz literarne predloge (če gre za ilustracijo) ali iz umetnikovega svojevrstnega kritičnega razpoloženja ob nekaterih aktualnih dogodkih družbene vsakdanjosti.

MARJAN DOVJAK od 8. avgusta do začetka septembra. (Retrospektivna razstava je nastala s sodelovanjem Moderne galerije v Ljubljani in je bila septembra prenesena v Moderno galerijo. Izčrpno besedilo je napisal Marijan Tršar, katalog pa je oblikoval Silvij Jereb).

Razstava je bila odprta skoraj natančno ob obletnici slikarjeve tragične smrti v Trnovskem gozdu. V času idrijske slikarske kolonije je padel po strmi globeli in se ubil. Idrija je bila pobudnik te retrospektive. Razstavljenih je bilo 50 olj in 40 risb. Dosežki zadnjih let so vse prej kot naključno dobra dela. Resnica pa je, da je kritika to odkrila razmeroma pozno.

Dovjakova umetniška izhodišča so v tistem slikarstvu, kakršnega je gojila generacija njegovih akademskih učiteljev nekdanjih »Neodvisnih«: v barvnem realizmu. Njegov formalni razvoj gre v smeri vse večje ploskovitosti in poenostavljanju predmetnega sveta do čiste likovno uravnovešene podobe, vendar z jasno razvidno temo. Motive si je izbiral bodisi iz domačega predmestnega okolja bodisi iz življenja, ki ga je nazadnje živel, najrajši med intimnimi prijatelji v družinskem krogu. Iz teh vsebinskih okvirov Dovjak ni segal, zato pa je ta svoj svet poznal do potankosti: kako zna biti neproblematično zaupljiv (»Atelje«, 1970, »Čiščenje«, 1969), pa tudi trpek in zadušljiv (»Homage à Petkovšek«, 1969). Vsebinska plat njegovih del ni torej nikoli zagonetna: figure in predmete postavlja v preproste pomenske zveze in tudi lebdeče figure v zraku, ki jih je spoznal pri Chagallu, vsebine ne zapletajo, pač pa so pomembne prvine pri gradnji in uravnovešanju likovne zgradbe. Med najboljšimi deli sta bili »Homage à Petkovšek« in »Poštar«, 1970.

IDRIJSKA SLIKARSKA KOLONIJA (od 5. do 15. avgusta)

Kolonija, letos že četrta po vrsti, je privabila 15 umetnikov, od tega kar 6 umetnikov iz tujine. Med domačimi so se je udeležili: Jože Cesar, Avgust Černigoj, Breda Jontes, Miha Maleš, Leopold Oblak, France Peršin, Stefan Potočnik, Milan Rijavec, Vinko Šaina, in Marija Tavčar, med tujimi pa Engler Irmgard Baumgartner, Luciano de Gironcoli, Zeno Giglietti, Enzo Tomaso Oliva, in Erich Unterweger. Razstava njihovih del je bila odprta od 26. septembra do 14. oktobra. Njihova prizadevanja moremo v grobem deliti v

dve skupini: slike Idrije in okolice, krajine, ki ji dajejo obeležje rudniške naprave, ter slike, ki so nastale v smislu prejšnjih umetniških rešitev udeležencev kolonije in jih idrijska okolica z rudnikom vzpodbuja še k večji angažiranosti; ob splošnem negotovem počutju v svetu (zaradi vietnamske vojne, zaradi zastrupljanja človekovega okolja itd.). Med Slovenci je vidno izstopal France Peršin z dvema platnoma. Presentljivo dobro pa se je s svojimi deli vključeval v sodobno likovno tvornost tudi Avust Černigoj, posebno s svojima domiselnilnima kolažema. Zapažene so bile abstraktne krajine Brede Jontesove. Med tujci se je najbolje izkazal Luciano de Gironcoli, tako v velikem formatu kot v drobni grafiki in zapisu z barvniki, Razstavil je največ od vseh (9 del). Izredno izbrušenost v izrazu sta kazala Zeno Giglietti in Nevja Benes, Enzo Tomaso Oliva pa je zastopal drugi pol, ki formalno izvira iz Pop-arta. Na razstavi je dominiral njegov triptih »V spomin Marjanu Dovjaku«.

Peter KREČIČ

Leonid Nikolajevič Andrejev

ANFISA

(uprizoritev idrijskega odra)

K uspešnosti idrijske uprizoritve Anfise — drame ruskega avtorja Leonida Nikolajeviča Andrejeva — so prispevali sam izbor dela, režiser, igralci; do publike, ki je za idrijske razmere tokrat kar nenasitno drla v gledališče.

Andrejeva poznamo kot umetniškega in idejnega izpovedovalca, ki se je v pred-

revolucijski Rusiji zelo samosvoje vključeval v vihiro razrednih in družbenih sprememb svoje domovine. Taka njegova drža kljub izjemni kreativni moči objektivno ni mogla najti v svojem času razumevajoče odmevnosti, pa čeprav je pisatelj Andrejev užival prav izredno spoštovanje svojih sodobnikov, med drugim tudi Gorkega. Elemente svojega življenjskega nazora sporoča Andrejev tudi v Anfisi.

Prepričanost pisatelja v vnaprejšnjo in dokončno determinacijo vsebine človeškega bivanja je kot zaprepaščujoč motò lebdela v zraku od začetka do konca te drame nekontroliranega instinktivizma. Dialektično nasprotje dobrega in zla, ki ga želimo in celo pričakujemo od življenja in teatra, se je v Anfisi umaknilo v obrazec — v kalup, kjer je izhodnost samo ena in edina. Človek je vkljub vsej deklarirani načelnosti nemočen, da bi se uspešno obvladoval; orodje usode je. Miselno-čustvena kreativnost ponikne ob spopadu z nagonско energijo. Le-ta se sprošča v vse obvladujoči moči. Ob tej »prokleti usodi« se je torej umestno spraševati le o njenih vzročnih prapočelih.

Razsežnost vprašanja smiselne vzročnosti, ki se postavlja tako v Anfisi kot v drugih delih Leonida Nikolajeviča Andrejeva, tega avtorja po pravici uvršča v spoštljivo galerijo elite velikih ruskih klasikov od Turgenjeva in Gogolja do Solženicina.

Ker so dramska zasnova, logika časovne zaporednosti, psihološka situacija zapletov itd. kar klasično in zgledno zasnovani elementi igre, se za hip ustavimo ob dovolj izraziti idejno vsebinski dvoplastnosti, ki je vnanje in notranje potešila zahtevnega in manj zahtevnega gledalca.

Prav gotovo je moralno-filozofska instanca, katere najtipičnejši nosilec je babica, dajala in dala osnovni pečat napetosti —

igri gledalcev, ki se je stopnjevala do neke zaprepaščujoče — protislovne apatičnosti. Ta plast je primarna, grajena je na omenjenih filozofskih postulatih, ki jih je na kratko osvetlil Cuderman v gledališkem listu. Vsakršna uprizoritev, ki ne bi poudarila idejnosti te igre, bi zadela v prazno. Sprevrkla bi se v koketiranje ali celo poigravanje. To omenjam zato, ker amaterskemu odru tako »uslugo« Andrejev z navzven preprosto zgodbo z zapletom lahko nudi.

Z idrijsko uprizoritvijo ni bilo tako. Osnovno težo predstave je nosil režiser Jože Babič. Zasnoval je koncept, ki so ga igralci lahko izpolnjevali s potrebnim poslušom. Se pravi, da je zavestno razvijal potence — elementarnost, ki jo amater lahko doseže. Prav tako pa smo imeli priložnost ugotoviti tudi profesionalni poudarek na igralski kulturi, ki jo na nepoklicnih odrih največkrat pogrešamo. Nikjer se nastop ni izprevrigel v patos, govor je bil zadovoljivo vključen v igro telesa, duha in ideje.

Ideja je bila ves čas prisotna in v vseh razsežnostih osnovne dileme. Primerni tempo je naravnost poudarjal moralno filozofsko naravnost, ki smo jo omenjali skraja in jo avtor izročal režiserju s subtilno ambiguiteto. In torej zahteva od njega potreben filozofski angažma.

V idrijski uprizoritvi so stvari tekale kot rečeno s profesionalno natančnostjo na eni strani, na drugi pa z izjemno elementarnostjo, ki jo dejanju vdihuje amater v dobrem pomenu te besede. Za vse povedano ima gotovo levji delež režiser, Jože Babič.

Igralci. Ker že nekaj let spremljam dosežke posameznikov idrijske igralske družine, poudarim, da tokrat lahko kot še nikdar doslej govorimo o izredno dodelani

monolitnosti. Pa bi se le ustavil pri nekaterih posameznih dosežkih.

Anka Musarjeva je bila v vlogi babice pred težko nalogo, da prav-zaprav le s fizično prisotnostjo vdihuje igranemu delu filozofsko moralno zasnovano. Od nje se je induktivno sproščala napetost. Bolj kot človek je bila znamenje. Nalogo je izvrševala zgledno in ustvarjalno. (Ker Anko Musarjevo poznamo že desetletja kot igralko in kulturno delavko, ji ob dejstvu, da se je tudi tokrat uspešno vključila v kreativnost mlajših sodelavcev, čestitajmo!).

Draga Urbas, Milena Brelih, Ingrid Kašca. Vse tri sestre na odru so odigrale svoje vloge s primerno igralsko disciplino in šarmom, ki je lasten liku ruske ženske, kot jo poznamo iz literature Turgenjeva, Čehova in Andrejeva. Pod kopreno idealov in vnane težnje h konformistični urejenosti nenehno ždi kruta in plemenita osmisleitev žene. Brez pregrad in stranpoti. Vse to so tri omenjene igralkice dosegle s prijetnim človeškim in odrskim poslanstvom toplo in strastno.

Kostomarov — Vili Makuc je svojo vlogo odigral s potrebno brezčutnostjo, ki meji že na primer emocije psihopatološke iztirjenosti. Ta bolezenski lik je poleg babice najbolj čista psihološka kategorija in prav zato osnovni nosilec nietzschejanskega elementa, ki ga drama v celoti bolj ali manj direktno sporoča. Vili Makuc je znal podoživeti tragiko človeka, ki ga obvladuje nekontrolirana čutnost, manipulativen odnos do sveta in vrednot ter tako ustvariti solidno igralsko kreacijo. Alojz Kutin in Alojz Vehar sta bila kot v vseh dosedanjih predstavah idrijskega odra najbolj dodelana lika. Razpolagata z žlahtnim igralskim darom in z že zavidanja vredno igralsko rutino. Ob takih igralcih

človek pomisli, da je zelo krivična papirnata delitev na amaterje in profesionalce.

Julij Kogej in Lili Pajer sta bila na odru malce čudaška, a topla in prepričljiva starca. Kontrolirano in dobro odigrani vlogi. Po njuni zaslugi je na trenutke izstopala tragikomičnost kot posebna dimenzija predstave.

Ostali — Darko Viler, Barica Rozman, Franko Jeram, Ivan Mavser, Lučka Prezelj — so s svojimi vlogami dopolnjevali splošen vtis.

Nekaj pripomb bi imel glede scene, ki je bila z ozirom na povedano kar prehudo improvizirana. Preprosto povedano, oder je bil preprazen in suh.

Kostumi Anje Dolenčeve in izbor scenske elasbe pa so dodali siceršnemu dobremu vtisu tudi potreben teaterski blišč.

Temu ugodnemu vtisu sledi zaključek, ki naj izpade predvsem kot pohvala s pripombo, da bi bila velika škoda, če bi se na idrijskem gledališkem odru zastor ne dvignil vsaj enkrat na leto domačim »amaterjem«, ki že nekaj let presenečajo. Letos so z Anfiso dosegli vrh, ki spodbuja k dosežkom, ki naj kdaj v prihodnje posežejo tudi po elementih gledališkega eksperimenta. Idrijski igralci in publika so že davno dozoreli za kaj takega.

Naj tudi tokrat, kot v nekaterih prejšnjih zapisih ob različnih uprizoritvah, poudarim, da je igralstvo kulturno dejanje. Kulture in kulturnih odnosov pa smo v hitro razvijajoči se družbi kljub različnim idejam o materialno-duhovni prestrukturaciji potrebni bolj kot kruha.

Jože FELC

ALI BO DIVJE JEZERO VEDNO SMARAGDNO ZELENE BARVE?

PETER HABIČ: Hidrološke značilnosti Visokega krasa v odvisnosti od geomorfološkega razvoja, prvi kolokvij o geologiji Dinaridov 2. del, Hidrologija, Ljubljana 1970.

Čim natančnejše poznavanje vodnih razmer Visokega krasa je potrebno predvsem iz praktičnih razlogov. Čeprav vemo, da kraška voda ni najboljša za pitje, jo vendar po sili razmer danes uporabljajo že vsi večji kraji na Primorskem. Tudi Idrija!

V razpravi, o kateri poročamo, navaja dr. Peter Habič iz Inštituta za raziskovanje krasā v Postojni, vrsto dragocenih podatkov o hidroloških problemih Trnovskega gozda, Križne gore in Črnovrške planote. Že po obsežni citirani literaturi sklepamo, da problemi pretakanja vode v Visokem krasu niso enostavni. Habič še posebej poudarja, da nam manjkajo podatki o smeri otekanja vode iz aktivnih požiralnikov. Večina barvanj je bila doslej namreč neuspešnih. Od 45 požiralnikov, kolikor jih je registriranih na tem ozemlju, je doslej le za 3 ugotovljena zveza z izviri. Iz teh razlogov, kakor tudi zaradi pomanjkanja drugih prepotrebnih terenskih opazovanj, je ostala marsikatera ideja brez zadovoljivih dokazov.

Zelo pomembni so tudi podatki o glavnih hidroloških, morfoloških in geoloških karakteristikah največjih kraških izvirov na obrobju obravnavanega ozemlja. Habič piše najprej o Mrzleku v Soški dolini, nato Lijaku pri Ajševici, dalje obravnava posebnosti Hublja nad Ajdovščino in

končno se zadrži še ob Divjem jezeru ter Podrotejskih izviri. Posebno mesto v razpravi je posvečeno problematiki geomorfološkega razvoja posameznih kraških izvirov.

Avtor se dotakne tudi problematike določitve razvodja med omenjenimi kraškimi izviri. Ker pa pri tem ne gre za enostvana površinska razvodja, ki jih vlečemo po grebenih, temveč za zamotana, z višino podtalnice spreminjajoča se podzemeljska razvodja, je Habičeva razdelitev le — sicer pa nedvomno dober — približek dejanskemu stanju. Najnovejši geološki in posebno še hidrogeološki podatki bodo ta pomembni problem še za nekaj korakov približali resnici.

Pomembnost določitve razvodij med posameznimi kraškimi izviri, ki so zajeti za vodovod, se zdi na prvi pogled povsem teoretično vprašanje. Toda osvetlimo ta problem z idrijskega zornega kota.

Idrijska spada v svojem zgornjem toku danes še vedno med najčistejše reke na Slovenskem. Zdi se, da se tudi v bodočnosti ne bo treba bati, da bi bilo drugače, vsaj za tok do Divjega jezera. Celotna Zgornja Idrijska bo s posebnim republiškim odlokom razglašena za naravni park in urbanisti obljublajo, da bo gradnja na celotnem območju parka skrajno racionalno in smiselno urejena.

Dosti težavnejši problem pa je ohranitev čiste vode v Divjem jezeru in Podrotejskih izviri. Črnovrško-zadloška planota ter območje Godoviča spadata nesporno v okvir zaledja obeh izvirov. Način pretakanja v Visokem krasu, kamor spadata omenjeni ozemlji, nam je znan. Voda se s površine skoraj nemoteno in zelo hitro odteka po obsežnih podzemeljskih kanalih k izviru. Naravna filtracija je sorazmerno majhna, pa tudi omejena. Tega pro-

blema se morajo zavedati se posebno tisti, ki načrtujejo pozidavo Črnega vrha in Godoviča. Če sorazmerno majhno nekontrolirano odvajanje izplak nam bo lahko porušilo krhko naravno ravnotežje kraškega sveta.

Naj velja teh nekaj zadnjih stavkov predvsem kot opomba, da se skrbno seznanimo s hidrološkimi razmerami vzhodno od Idrije, predno se lotimo večjih gradenj. Habičeva razprava nam bo pri tem v dragoceno pomoč.

ing. Jože ČAR

MODERNIZACIJA PRIDOBIVALNEGA PROCESA V IDRIJSKEM RUDNIKU

UROŠ BAJŽELJ: Rezultati uvajanja mehanizacije v jamo rudnika živega srebra Idrija. Rudarsko metalurški obzornik št. 1 (1972) Ljubljana.

V rudarsko metalurškem zborniku št. 1 iz leta 1972 je Uroš Bajželj, dipl. ing. rudarstva podal rezultate uvajanja mehanizacije v jamo idrijskega rudnika. Zaradi izredne praktične vrednosti in ekonomskega značaja doseženih rezultatov je prav, da na kratko seznanimo o poteku uvajanja mehanizacije v jamo tudi širšo javnost.

Članek nazorno prikazuje osnovne razloge, ki so vodili rudnik k izboljšanju

tehnologije odkopavanja.

Želja in potreba po izboljšanju tehnologije v jami je vodila strokovnjake v preizkušnjo novih odkopnih metod. V obdobju od leta 1950 pa do leta 1962 so se preizkušale nove odkopne metode, odnosno kom-

binacija stare z novimi. Po analizi rezultatov vseh metod se je pokazalo, da le-te zahtevajo homogeno rudno telo in večjo površino. Takih rudnih teles pa v naši jami praktično nimamo, razen tega pa nobena odkopna metoda ni omogočila selektivnega odkopavanja, kar je za idrijski rudnik življenjskega pomena.

Od leta 1962 do leta 1972 se je delalo v smeri mehaniziranja obstoječe odkopne metode.

Potrebno je bilo veliko dela in naporov, da so bili doseženi današnji rezultati.

Članek obravnava zelo široko uvedbo tistih nakladalcev tipa LZK—3 p in »Eimco« tip 12 B, kakor tudi lastnih nakladalcev »Atlas Copco« T2 GH. Rezultati tega dela so bili uspešni in smo dosegli večkratne učinke na pripravah in odkopih v odnosu na ročno delo. Učinki, doseženi s tirnim nakladalcem, so za obdobje od 1967 do 1971 za 2,01 krat večji, z brez-tirnim pa za 3,20 krat večji kot pri ročnem delu. Rudnik je ob koncu leta 1971 razpolagal že s 45 nakladalci. Hitra ekspanzija nakladalnih lopat je zahtevala tudi mehanizacijo zasipov. Tudi tu so doseženi lepi uspehi s pomočjo zapihovalnih kotličkov. Učinek se je dvignil v obdobju od 1967—71 od 5,01 m³/dnino na 11,97 m³/dnino zasipa.

Z uvedbo mehanizacije kakor tudi modernizacije prevoza smo uspeli poceniti in povečati proizvodnjo rude in tako močno zmanjšati negativne posledice stalnega padca vsebine v rudi.

Avtor članka ing. Bajželj, ki je bil vsa leta uvajanja mehanizacije zaposlen pri rudniku, prva leta kot obratni, kasneje pa kot glavni jamski inženir, ima veliko zaslug za ta pomembni korak, brez katerega si danes ne moremo zamisliti uspešnega poslovanja rudnika!

ing. Franci LIKAR

ZAŠČITA DELAVCEV PRED ŽIVOSREBRNIMI HLAPI

Ob članku dipl. ing. Ivica Kavčič: Prizadevanja za zmanjševanje nevarnosti pred zastrupitvijo s Hg hlapi na jamskih deloviščih Rudnika živega srebra Idrija.

Merkurializem je bolezen, ki idrijskega rudarja brez dvoma tare od prvih začetkov pridobivanja živega srebra v tem rudniku. Celo pri današnjem napredku tehnike in medicine so rudarji komaj za silo, nepopolno, zaščiteni pred škodljivim vplivom živosrebrnih hlapov. Kljub intenzivnejšemu zračenju delovišč, nevtralizaciji živosrebrnih kapljic, uporabi osebnih zaščitnih sredstev in redni zdravniški kontroli je škodljivi vpliv Hg hlapov na ljudi še vedno tolikšen, da je nujno potreben skrajšan delovni čas in pogosto menjavanje ljudi na takih deloviščih. Posledica tega so seveda nižji delovni učinki, večja nevarnost nesreče, ker ljudje slabše poznajo svoja delovišča in končno, kljub vsemu, čeprav redkeje, lažji pojavi merkurializma.

V idrijskem rudniku smo, posebno v zadnjih letih, zaradi siromašenja rudišča prisiljeni vedno več delati v predelih z visokimi koncentracijami samorodnega živega srebra, ki smo se jih pred leti izogibali ali pa na njih delali le občasno. Poleg tega smo se lotili še poskusnega izkoriščanja skrilavca s samorodnim živim srebrom, ki smo ga včasih, kljub visoki vsebini Hg v njem, puščali nedotaknjena.

Danes je, brez utvar, življenjska nuja za idrijski rudnik, najti ustrezen način zaščite ljudi na kontaminiranih deloviščih. Zaščitni ukrepi bodo morali pri ustrezni mehanizaciji pridobivanja rude delo čimboli

normalizirati, ljudi pa polno obvarovati pred škodljivim vplivom živega srebra.

V strokovni reviji beograjskega Rudarskega inštituta SIGURNOST U RUDNICIMA je bil objavljen članek dipl. ing. kemije Ivice Kavčič — *Prizadevanja za zmanjševanje nevarnosti pred zastrupitvijo s Hg hlapi na jamskih deloviščih rudnika živega srebra Idrija*, — kjer navaja rezultate dela oddelka za kemijo RZS, ki ga vodi na področju zaščite delavcev pred škodljivim vplivom živosrebrnih par.

V uvodnem delu nas članek seznanja s fizikalno kemičnimi lastnostmi živega srebra in Beckmanovim aparatom, ki ga pri rudniku uporabljajo za redno ugotavljanje koncentracij nevarnih Hg hlapov.

V drugem delu sledi opis poskusov za zmanjšanje koncentracij živosrebrnih par v ozračju delovišč s težnjo, doseči mejo 0,1 mg v m³ zraka, kar je količina, pri kateri je še dovoljeno normalno delo.

Poskusi z intenzivnim zračenjem okuženih delovišč so pravzaprav ohrabrujoči, saj se je koncentracija Hg hlapov po 30 do 40 minutnem zračenju s posebnim ventilatorjem zmanjšala od 5 do 6 krat. S postavitvijo novih, nekajkrat močnejših glavnih ventilatorjev v teku tega in prihodnjega leta bodo ustvarjeni neprimerno boljši pogoji za nadaljevanje poskusov zmanjšanja količine živosrebrnih hlapov na jamskih deloviščih. Treba je namreč vedeti, da je uspešno zračenje idrijskega jamskega labirinta težavno in zato še danes nezadovoljivo. Novi ventilatorji bodo vsesavali mnogo večje količine svežega zraka in bodo omogočeni ponovni, gotovo uspešnejši poskusi intenzivnega zračenja zastrupljenih delovišč.

Poskusi z nevtralizacijo kapljic živega srebra oziroma zmanjšanja izhlapevanja Hg s površine živosrebrnih kapljic po me-

todi Randalla, profesorja Kalifornijske univerze, so dali dobre rezultate. Metoda sloni na pojavu, da se žveplo iz kalcijevega polisulfida CaS₂ veže s površino kapljic živega srebra HgS, ki kot kožica obda kapljico ter s tem prepreči izhlapevanje. Skropljenje površin jamskih prostorov z raztopino kalcijevega polisulfida je zmanjšalo koncentracijo živosrebrnih par približno za 50 %/o. Dinamično delo v jamskih odkopih in pritiski povzročajo seveda luščenje sten ter stropov jamskih prostorov in odkrivajo s tem vedno nove površine, polne svežih kapljic Hg, isto se seveda dogaja pri razstreljevanju rude. Za doseg željenega učinka je seveda zato potrebno jamske prostore večkrat ponovno škropiti. Doseženo zmanjšanje koncentracij ta trud opravičuje. Zaradi sorazmerno majhnega števila poskusov s CaS₂ še ni dorečena zadnja beseda o uspešnosti te metode.

V zadnjem delu članka avtorica opisuje način škodljivega vplivanja živega srebra na človeško telo in iz teh ugotovitev izvedena osebna zaščitna sredstva ter režim dela na kontaminiranih deloviščih. Znano je, da prehaja pretežna količina Hg v telo skozi dihala in le manjši del skozi kožo in prebavni trakt.

Najzanesljivejša osebna zaščita so Drägerjevi cevni respiratorji, ki delavcu dovajajo neokužen zrak iz komprovodnega omrežja. Ker pa se zrak pri prehodu iz maske v usta (ob ekspanziji) zelo ohladi, ta maska ni priljubljena, saj v resnici pogosto povzroča prehladna obolenja. Druga vrsta so respiratorji z dvojno cevjo in dvema filtroma, ki vsebujeta jodirano aktivno oglje. Ta respirator je iz Drägerjevega originala priredil dipl. ing. Vlastič, ki je s posrečeno adaptacijo zmanjšal odpor pri dihanju, ki ga je nudil originalni respira-

tor, tudi sicer neprimeren za rabo pri jamskem delu.

Oba respiratorja zelo uspešno ščitita delavce pred okužbo z živim srebrom. Uporaba pri težjem jamskem delu pa je seveda naporna in nerodna.

Režim dela na kontaminiranih deloviščih je seveda neugoden: delo traja le 6 ali še manj ur na izmeno, je posebej naporno zaradi uporabe zaščitnih sredstev; ljudje pa se na deloviščih pogosto menjavajo. Rudniški pravilnik o varstvu pri delu namreč dovoljuje na deloviščih pri koncentraciji do 0,2 mg Hg/m³ zraka 26 zaporednih dni dela, pri koncentraciji od 0,6 do 1,0 mg Hg/m³ zraka le 3 dni, potem pa morajo delavci oditi za daljšo dobo na neokužena delovišča.

Na koncu članka je opisan način zdravniške kontrole delavcev, ki delajo na zastrupljenih deloviščih.

Očitno zaščita delavcev pred škodljivim vplivom Hg par v idrijski jami ne bo lahka, saj se obeta vedno več živosrebrnih delovišč. Kombinirana uporaba naštetih in novih načinov zaščite ter vztrajno preizkušanje na samih deloviščih v jami pa mora roditi uspeh. Brez pretiravanja smemo reči, da je to življenjske važnosti za idrijski rudnik.

ing. Ivan GANTAR

ŠAHOVSKA KRONIKA V LETU 1972

Moštveno pionirsko šahovsko prvenstvo Primorske

V Piranu je bilo 23. aprila odigrano moštveno pionirsko šahovsko prvenstvo Primorske, na katerem je sodelovalo 80 mladih šahistov, občinskih prvakov iz Črnega vrha, Idrije, Tolmina, Kanala, Nove Gorice, Postojne, Prestranka, Kopra, Sečovelja, Lucije in Pirana. Pod pokroviteljstvom predsednice piranske občine Jolande Kos in v tehnični izvedbi šahovskega društva Piran je tekmovanje odlično uspelo.

V skupini mlajših pionirjev je OŠ »Jožeta Mihevc« Idrija v postavi Vodopivec, Bolko in brata Furlan vodila do zadnjega kola, vendar je v odločilnem dvoboju s šahisti OŠ Postojna visoko izgubila in se morala zadovoljiti s tretjim mestom med šestimi ekipami, v skupini starejših pionirjev pa je OŠ Črni vrh osvojila četrto do peto mesto med sedmimi ekipami, kar je za četvorko pionirjev iz Črnega vrha (Šemrl A., Rudolf M., Rudolf F. in Kenk J.) lep uspeh glede na pogoje, ki jih imajo na šoli, kjer ni organizirano šahovsko življenje.

*X. pionirsko prvenstvo
SR Slovenije v šahu*

V organizaciji OŠ, šahovskega kluba Borovnica in pokrovitelja »LIKO« Tovarne vrat Borovnica se je dvodnevna tekmovanja 22. in 23. aprila udeležilo 67 pionirjev in pionirk, ki so bili razporejeni v štiri starostne skupine.

Republiškega tekmovanja so se udeležili

tudi trije mladi idrijski šahisti: Franci Smolnikar 13. mesto med 22. starejšimi pionirji; Jurij Bavdaž 9. mesto med 15. mlajšimi pionirji; Albinca Markič 14. mesto med 18. starejšimi pionirkami.

Z rezultati mladih idrijskih šahistov smo lahko zadovoljni in lahko od njih pričakujemo v bodoče še boljših rezultatov.

Organizator je vse udeležence republiškega prvenstva nagradil s šahovskimi knjigami, pionirji pa so preživel dva prijetna dneva med novimi prijatelji.

Moštveno srednješolsko prvenstvo Primorske v šahu

V Idriji je bilo 28. maja odigrano srednješolsko prvenstvo Primorske, katerega so se udeležile tri ekipe in sicer: gimnazija Postojna, gozdarski šolski center Postojna in gimnazija Idrija. Skromna udeležba je pokazala, da med mladinci v srednješolskih zavodih na Primorskem ni velikega zanimanja za šahovsko igro.

Rezultati: Gozdarski šolski center — gimnazija Idrija 1 : 7

gimnazija Postojna — gozdarski šolski center 7 : 1

gimnazija Idrija — gimnazija Postojna 4 : 4

Prva je bila gimnazija Postojna z 11 točkami pred gimnazijo Idrija 11 točk (slabši rezultat na prvih deskah) in gozdarskim šolskim centrom Postojna 2 točki.

Mednarodni ekipni brzoturnir v Gorici (Italija)

Na VI. mednarodnem ekipnem brzoturnirju 21. maja v Gorici je sodelovalo 21 reprezentanc obmejnih mest Italije, Slovenskega Primorja in Hrvaške Istre.

V borbo za prva mesta so posegle ekipe

»Uljanika« iz Pule in Trsta. Z minimalno prednostjo pol točke so zmagali šahisti »Uljanika« I pred ekipo TRSTA I. Od slovenskih ekip sta se najbolje uvrstili ekipi Sežane na peto in Idrije na šesto mesto. Idrijski šahisti niso nastopili v najmočnejši postavi, vendar pa tudi šesto mesto ni neuspeh v tako močni konkurenci.

Kovač S. 15 točk iz 20 partij; Jereb J. 9 točk; Troha T. 9 točk in Bevk S. 13 1/2 točk.

Deset prvouvrščenih ekip je prejelo pokale in spominske medalje.

Končni vrstni red: 1. Uljanik I 65 točk, 2. Trst I 64,5, 3. Uljanik II 58,5, 4. Trst II 57, 5. Sežana 49,5, 6—7 Idrija in Cividale 46,5, 8. Postojna 45,5, 9. Koper 45, 10. Nova Gorica 43 točk itd.

Slovensko Primorje : Furlanija — Julijska Krajina 10,5 : 13,5

V poznanem letoviškem mestu Gradežu v Italiji je bil 11. junija odigran prijateljski mednarodni šahovski dvoboj na 24 deskah med šahisti Slovenskega Primorja in Furlanije-Julijske Krajine. To je bilo že drugo tako srečanje, prvo je bilo lani v Postojni in se je končalo z visoko zmago primorskih šahistov. Tokrat je primorska ekipa nastopila zelo oslABLJENA, tako da je domačinom uspelo zmagati z rezultatom 13,5 : 10,5. Za primorske šahiste so nastopili tudi idrijski igralci, od katerih je Kovač na prvi deski zmagal.

Dvboj rudnik — mesto Idrija

V počastitev dneva rudarjev in dneva borcev sta se 23. junija srečali na tradicionalnem šahovskem dvoboju na desetih deskah ekipi rudnika in mesta. Šahisti mesta so

bili uspešnejši in visoko zmagali z rezultatom 7,5 : 2,5. Pred srečanjem je bila tudi manjša svečanost. V ekipi mesta je prvič nastopil starosta idrijskih šahistov Anton Troha, kateremu je predstavnik šahovskega kluba izročil posebno priznanje ob 30 letnici ustanovitve OF in 25 letnici telesne kulture v novi Jugoslaviji, katero je Antonu Trohi podelila Zveza za telesno kulturo Slovenije za njegove zasluge na telesnovzgojnem področju.

Mladinsko prvenstvo SR Slovenije v Novem mestu

Od 1. do 11. julija je bilo v Novem mestu v avli šole Grm odigrano 24. mladinsko prvenstvo Slovenije v šahu. Tekmovanja se je udeležilo 24 mladincev iz 13 slovenskih društev. Sistem tekmovanja je bila jugoslovanska krožna varianta švicarskega sistema z 11 koli.

Najzrelejšo igro je prikazal lanskoletni prvak Ukmar Mitja iz Sežane, prvokategornik in sestavljalca šahovskih problemov. Zbral je 9 točk in za pol točke prehitel drugouvrščenega Zormanana iz Domžal. Idrijska šahista — mladince — Bevk Samo in Šemrl Marjan sta pokazala zelo miroljubno igro, saj sta zmagala samo dvakrat. Bevk je bil s petimi točkami na 17. mestu, Šemrl pa s štirimi in pol na 20. mestu. Kljub temu pa smo z njunim nastopom lahko zadovoljni, nabrala sta si bogatih turnirskih izkušenj in bosta v bodoče mnogo pripomogla h kvalitetnemu dvigu mladinskega šaha v našem mestu.

Delavske športne igre Primorske in Notranjske

Komisija za šport in rekreacijo pri občinskem sindikalnem svetu Tolmin je pri-

redila 24. septembra v Tolminu III. delavske športne igre Primorske in Notranjske. Tekmovanje je bilo posvečeno 25-letnici priključitve Primorske k Jugoslaviji. Pokrovitelj je bil tov. Tone Kropušek, predsednik republiškega sveta Zveze sindikatov Slovenije.

Med osmimi športnimi panogami je bil tudi šah. Na ekipnem brzoturnirju je sodelovalo 6 štiričlanskih ekip — občinskih prvakov. Idrijo je zastopala Tovarna kolektorjev, ki je v močni konkurenci osvojila tretje mesto. Ekipo so zastopali: Kovač, Crnobrnja, Čerin, Erjavec in Sedej.

Vrstni red ekip:

1. »Tomos« Koper 16; 2. »Salonit« Anho-vo 14,5; 3. Tovarna Kolektorjev IDRIJA 11,5; in 4. Skupščina občine Tolmin 9,5 točk itd.

Rudnik ŽS IDRIJA — rudnik svinca MEŽICA

V okviru športnega srečanja sindikalnih organizacij rudarjev iz Idrije in Mežice sta se 7. oktobra srečali tudi 10 članski šahovski ekipi. Po zanimivem dvournem dvoboju so zmagali šahisti rudnika Idrija z rezultatom 5,5 : 4,5.

XI. Tradicionalni šahovski brzoturnir obmejnih mest Prepričljiva zmagata Trsta

V veliki dvorani jamske restavracije je bil v Postojni 1. oktobra odigran 9. tradicionalni brzopotezni turnir obmejnih mest Avstrije, Italije in Jugoslavije, ki se ga je udeležilo 23 štiričlanskih ekip.

Zmagalo je moštvo Trsta, idrijska prva ekipa je bila peta, druga pa 21.

Za odlično organizacijo je treba dati vse

priznanje ŠK »NANOS« Postojna in njegovemu predsedniku Gospodariču ter vsem postojnskimi kolektivom, ki so finančno omogočili organiziranje turnirja. X. jubilarni turnir obmejnih mest pa bo jeseni 1973 v Bovcu, kjer je bil pred 10 leti prvi turnir.

Šahovsko tekmovanje v počastitev dneva JLA

V Tolminu je bilo 17. decembra v okviru športnih tekmovanj vojaških rezervnih starešin in invalidov v počastitev dneva JLA tudi šahovsko tekmovanje, katerega so se udeležili šahisti iz petih primorskih občin.

Štiričlanske ekipe so odigrale dvokrožne hitropotezne dvoboje po Bergerjevem sistemu. Prvo mesto je zasluženost osvojila ekipa IDRİJE (Kovač, Jereb, Kanduč in Prezelj), ki je zbrala 26,5 točk in osvojila pokal. Vrstni red ostalih: 2. Tolmin 20,5; 3. Nova Gorica 17,5; 4. Izola 10,5 in Ajdovščina 5,5 točk.

Šahisti »Kolektorja« — občinski prvaki

Občinski sindikalni svet in šahovski klub »Rudar« Idrija sta priredila 28. januarja občinsko ekipno šahovsko prvenstvo, ki se ga je udeležilo 7 ekip.

Zmagala je ekipa tovarne »Kolektor« Idrija (Kovač, Crnobrnja, Sedej, in Erjavec) s 20,5 točkami; 2. Rudnik živega srebra 17; 3. Gimnazija 15,5; 4. Upokojenci 11,5; 5. Kolektor II. 7,5; 6. Psihiatrična bolnica I. 7; Psihiatrična bolnica II. 5 točk.

Mesečni hitropotezni turnir ŠK »Rudar« Idrija

Prvi letošnji hitropotezni turnir je bil odigran 14. januarja. Na turnirju je sodelovalo 14 igralcev. Zmagal je Kovač, ki je premagal vse nasprotnike. Slede: Bevk S. 10,5; Crnobrnja 10; dr. Šinkovec 9; Troha 8; Kanduč 8; Bajc 7; Bevk M. 6,5 itd.

Na februarškem hitropoteznem turnirju 18. II. je sodelovalo 14 igralcev. Zmagal je Kanduč 11,5; pred Bevkom S. 10; Slede Bajc 9,5; Troha 9; Šemrl 8; Bevk M. 8; Crnobrnja 7,5 Ferjančič in Makuc 7 točk itd. Na marčevem hitropoteznem turnirju je sodelovalo 15 igralcev. Zmagal je Kovač s 13 točkami pred Bevkom S. in Kandučem 11,5; Crnobrnja 10; Bajc 9,5; Troha 8; Sedej in Šemrl 6,5 točk itd.

Dvoboj rudnik — mesto

Na tradicionalnem šahovskem dvoboju v počastitev dneva republike sta se pomerili desetčlanske ekipe rudnika in mesta. Tokrat je nepričakovano visoko zmagalo mesto z 9,5 : 0,5

Občinsko prvenstvo pionirjev v šahu Idrijski pionirji najboljši

Na občinskem šahovskem prvenstvu za pionirje, ki je bilo odigrano 24. II in 2. III 1973 v Idriji, je sodelovalo 30 mladih šahistov iz Cerknega, Črnega vrha in Idrije. Med mlajšimi pionirji je zmagal Jožko Pajer (OŠ Jože Mihevc — Idrija), drugi je bil Mikuž (OŠ J. P. Vojko — Črni vrh), tretji pa Trček (OŠ Idrija).

Pri starejših pionirjih je zmagal Branko Bolko (OŠ Idrija) pred Vodopivcem (OŠ Črni vrh) in Bavdažem (OŠ Idrija). Najboljši pionirji bodo nastopili na prvenstvu Primorske v Piranu.

*Moštveno in pokalno prvenstvo Primorske
Idrijski šahisti drugi*

Na moštvenem in pokalnem šahovskem tekmovanju v okviru prvenstva Primorske so nastopile 8-članske ekipe Idrije, Nove Gorice, Sežane, Izole in Pirana.

V obeh konkurencah so zmagali šahisti

Sežane. Vrstni red moštvenega tekmovanja: Sežana 19; Idrija 18,5; Nova Gorica 18; Piran 16, in Izola 8 točk. V pokalnem tekmovanju na štirih deskah pa je Sežana zbrala 11 točk; Idrija 9,5; Piran 8,5; Nova Gorica 7,5 in Izola 3,5 točke. V finalu se bo Sežana pomerila še s šahisti iz Kopra in Postojne.

Ohranili jih bomo v trajnem spominu

Marija Likar roj. Tratnik, družinska upokojenka iz Vojskega štev. 26, rojena 31.12.1893 na Vojskem, je umrla 1.4.1972 na Vojskem.

Janez Trček, kmetovalec iz Črnega vrha štev. 19, rojen 17.11.1895 v Kanjem dolu, je umrl 3.4.1972 v Črnem vrhu.

Ivana Čar roj. Carl, družinska upokojenka iz Idrije, Kajuhova ul. štev. 10, rojena 21.10.1901 v Srednji Kanomlji, je umrla 4.4.1972 v Spodnji Idriji.

Jožef Krapš, upokojeni rudar iz Idrije, Rudarska ul. štev. 12, rojen 8.2.1900 v Idriji, je umrl 4.4.1972 v Idriji.

Alojzija Slabe roj. Močnik, invalidska upokojenka iz Gor štev. 6, rojena 2.6.1897 v Idršku, je umrla 8.4.1972 na Gorah.

Valentin Lapajne, upokojeni čevljar iz Idrije, Vojkova ul. štev. 21, rojen 4.2.1892 v Jeličnem vrhu, je umrl 10.4.1972 v Idriji.

Katarina Likar roj. Mlakar, družinska upokojenka iz Idrije, Kajuhova ul. štev. 40, rojena 21.11.1887 v Jaznah, je umrla 12.4.1972 v Idriji.

Ivana Šmid roj. Kogej, družinska upokojenka iz Idrije, ul. Carl Jakoba štev. 4, rojena 11.4.1900 v Idriji, je umrla 17.4.1972 v Idriji.

Frančišek Miklavčič, upokojeni rudar iz Idrije, Gregorčičeva ul. štev. 19, rojen 29.1.1908 v Idriji, je umrl v Idriji 23.4.1972.

Alojz Kogej, upokojeni zidar iz Lazca štev. 29, rojen 16.6.1893 v Lazcu, je umrl 26.4.1972 v Lazcu.

Rozalija Jereb roj. Novak, gospodinja iz Žirovnice štev. 8, rojena 24.9.1903 v Ledinskih Kronicah, je umrla 26.4.1972 v Žirovnici.

Anton Poljanec, upokojeni rudar iz Spodnje Idrije štev. 8, rojen 20.5.1906 v Idriji, je umrl 11.5.1972 v Spodnji Idriji.

Janez Rudolf, gozdni delavec iz Lomov štev. 33, rojen 13.12.1903 v Lomeh, je umrl 12.5.1972 v Lomeh.

Janez Vončina, kmečki delavec iz Gorenje Kanomlje štev. 49, rojen 1.10.1903 v Gorenji Kanomlji, je umrl 14.5.1972 v Gorenji Kanomlji.

Lucija Vončina, kmetovalka iz Gorenje Kanomlje štev. 49, rojena 10.12.1899 na Vojskem, je umrla 14.5.1972 v Gorenji Kanomlji.

Janez Hvala, upokojenec iz Vojskega štev. 61, rojen 23.12.1901 na Vojskem, je umrl 21.5.1972 na Vojskem.

Ivana Hajduk roj. Trošt, upokojenka iz Idrije, Gorska pot štev. 12, rojena 24.6.1896 v Ajdovščini, je umrla 25.5.1972 v Idriji.

Jera Brus roj. Albreht, upokojenka iz Idrije, Rožna ul. štev. 14, rojena 26.2.1901 v Ravnah, je umrla 24.5.1972 v Idriji.

Ana Tominec roj. Bonča, gospodinja iz Črnega vrha štev. 20, rojena 12.4.1893 v Zadlogu, je umrla 27.5.1972 v Črnem vrhu. Anton Kunc, kmetovalec iz Dolov štev. 25, rojen 31.12.1904 v Doleh, je umrl 3.6.1972 v Doleh.

Antonija Lampe roj. Raznožnik, gospodinja iz Zadloga štev. 61, rojena 14.1.1887 v Črnem vrhu, je umrla 4.6.1972 v Zadlogu.

Marija Rudolf roj. Kavčič, gospodinja iz Strmca štev. 5, rojena 30.7.1904 v Strmecu, je umrla 6.6.1972 v Strmecu.

Jožef Bončina, kmetovalec iz Gornje Kanomlje štev. 28, rojen 14.4.1924 v Gorenji Kanomlji, je umrl 10.6.1972 v Gorenji Kanomlji.

Ana Mohorič, gospodinja iz Spodnje Idrije šte. 1, rojena 15.5.1906 v Čekovniku, je umrla 14.6.1972 v Spodnji Idriji.

Marija Mervic roj. Poljanec, družinska upokojenka iz Idrije, Gregorčičeva ul. šte. 27, rojena 12.3.1904 v Idriji, je umrla 25.6.1972 v Idriji.

Vincenc Pivk, upokojeni rudar iz Idrije, Platiševa ul. šte. 29, rojen 11.1.1893 v Idriji, je umrl 24.6.1972 v Idriji.

Marija Velikajne roj. Kenda, gospodinja iz Srednje Kanomlje šte. 32, rojena 13.5.1882 v Masorah, je umrla 24.6.1972 v Srednji Kanomlji.

Antonija Čuk roj. Šemrl, gozdna delavka v pokoju iz Godoviča šte. 87, rojena 17.1.1891 v Predgrizah, je umrla 26.6.1972 v Godoviču.

Marija Ana Pavlovčič roj. Gnjezda, družinska upokojenka iz Idrije, Rožna ul. šte. 7, rojena 16.8.1904 v Jeličnem vrhu, je umrla 1.7.1972 v Idriji.

Franc Krivec, upokojeni rudar iz Spodnje Idrije šte. 45, rojen 4.12.1919 v Spodnji Kanomlji, je umrl 2.7.1972 v Spodnji Idriji. Matevž Felc, mizar iz Črnega vrha šte. 57, rojen 12.8.1906 v Črnem vrhu, je umrl 19.7.1972 v Črnem vrhu.

Henrik Rejc, upokojeni rudar iz Idrije, Kajuhova ul. šte. 36, rojen 7.7.1898 v Idriji, je umrl 20.7.1972 v Idriji.

Roman Jurjavčič, upokojeni mizar iz Idrije, Tomšičeva ul. šte. 18, rojen 1.8.1914 v Idriji, je umrl 26.7.1972 v Idriji.

Ivana Mikuž roj. Čuk, družinska upokojenka iz Črnega vrha šte. 81, rojena 22.6.1882 v Črnem vrhu, je umrla 3.8.1972 v Črnem vrhu.

Franc Petkovšek, upokojenec iz Godoviča šte. 26, rojen 16.7.1894 na Medvedjem brdu, je umrl 6.8.1972 v Godovuču.

Apolonija Leskovec, gospodinja iz Godoviča

šte. 42, rojena 31.1.1896 na Medvedjem brdu, je umrla 8.8.1972 v Godoviču.

Frančišek Likar, upokojeni kovač iz Idrije, Kosovelova ul. št. 27, rojen 11.1.1917 v Srednji Kanomlji, je umrl 12.8.1972 v Idriji. Jožef Pavšič, čevljar iz Spodnje Idrije šte. 1, rojen 16.1.1890 v Nabrežini pri Trstu, je umrl 17.8.1972 v Spodnji Idriji.

Marija Prelovec roj. Burnik, družinska upokojenka iz Spodnje Idrije šte. 79, rojena 19.9.1888 v Spodnji Kanomlji, je umrla 18.8.1972 v Spodnji Idriji.

Stojan Bogataj, delavec iz Idrije, Kosovelova ul. šte. 8, rojen 29.11.1953 v Idriji, je umrl 18.8.1972 v Idriji.

Karlina Logar roj. Eržen, gospodinja iz Idrije, Triglavska ul. št. 3, rojena 27.10.1908 v Idriji, je umrla 23.8.1972 v Idriji.

Ana Močnik roj. Rejc, gospodinja iz Otaleža šte. 11, rojena 16.7.1891 v Jaznah, je umrla 1.9.1972 v Otaležu.

Franc Tominec, mizar iz Črnega vrha šte. 20, rojen 30.7.1884 v Črnem vrhu, je umrl 3.9.1972 v Spodnji Idriji.

Frančiška Gregorač, upokojenka iz Idrije, Srebričeva ul. šte. 9, rojena 21.2.1894 v Idriji, je umrla 4.9.1972 v Spodnji Idriji.

Frančiška Likar roj. Rejc, družinska upokojenka iz Idrije, Platiševa ul. šte. 11, rojena 30.3.1894 v Idriji, je umrla 5.9.1972 v Idriji.

Ljudmila Kompare roj. Trugar, gospodinja iz Pluzenj šte. 6, rojena 19.1.1925 v Pluznjah, je umrla 7.9.1972 v Idriji.

Jožef Permoser, upokojeni rudarski nadzornik iz Idrije, Prešernova ul. šte. 11, rojen 9.3.1901 v Idriji, je umrl 9.9.1972 v Idriji.

Martin Brence, kmetovalec iz Gornjega Vrsnika šte. 16, rojen 5.11.1896 v Gornjem Vrsniku, je umrl 14.9.1972 v Gornjem Vrsniku.

Marija Novak roj. Erjavec, družinska upoko-

jenka iz Idrije, Gorska pot šte. 26, rojena 1.7.1892 v Šebreljah, je umrla 16.9.1972 v Idriji.

Marija Bezeljak, kmečka delavka iz Kanjega dola šte. 9, rojena 28.7.1895 v Kanjem dolu, je umrla 19.9.1972 v Kanjem dolu.

Jakob Gantar, upokojeni delavec iz Zavratca šte. 3, rojen 2.10.1900 v Zavratcu, je umrl 20.9.1972 v Zavratcu.

Alojzija Seljak roj. Gantar, gospodinja iz Idrije, Vojkova ul. šte. 21, rojena 25.5.1904 na Medvedjem brdu, je umrla 21.9.1972 v Idriji.

Klavdij Brus, tovarniški delavec iz Idrije, Kosovelova ul. šte. 10, rojen 28.10.1949 v Idriji, je umrl 24.9.1972 v Idriji.

Vincenc Lukan, upokojeni cestar iz Godoviča šte. 48, rojen 19.1.1904 v Godoviču, je umrl 28.9.1972 v Godoviču.

Janez Murovec, upokojeni rudar iz Spodnje Idrije šte. 120, rojen 24.6.1915 v Šebreljah, je umrl 28.9.1972 v Spodnji Idriji.

Matilda Miglavč, gospodinja iz Spodnje Idrije šte. 1, rojena 10.4.1885 v Idriji, je umrla 1.10.1972 v Spodnji Idriji.

Jožef Kos, upokojeni rudar iz Idrije, ul. O. Župančiča šte. 18, rojen 28.3.1887 v Idriji, je umrl 3.10.1972 v Idriji.

Adolf Koler, upokojeni rudar iz Idrije, ul. S. Rozmana šte. 41, rojen 4.2.1903. v Idriji, je umrl 5.10.1972 v Idriji.

Sebastjan Štravs, otrok iz Lazca šte. 30, rojen 10.7.1972 v Ljubljani, je umrl 8.10.1972 v Lazcu.

Katarina Kumer roj. Erjavec, gospodinja iz Idrije, Triglavska ul. šte. 13, rojena 13.11.1915 v Gorenji Kanomlji, je umrla 15.10.1972 v Idriji.

Ivana Tušar, kmetovalka iz Idrijskih Krnic šte. 3, rojena 6.8.1893 v Jagrščah, je umrla 15.10.1972 v Idrijskih Krnicah.

Franc Mohorič, upokojenec iz Spodnje Idri-

je šte. 1, rojen 19.4.1888 v Čekovniku, je umrl 19.10.1972 v Spodnji Idriji.

Gašper Kogej, upokojenec iz Idrije, ul. IX. Korpusa šte. 11, rojen 2.1.1892 na Vojskem, je umrl 21.10.1972 v Idriji.

Oskar Lapajne, upokojeni rudar iz Spodnje Idrije šte. 58, rojen 10.2.1916 v Spodnji Idriji, je umrl 22.10.1972 v Spodnji Idriji.

Julija Peternelj roj. Božič, gospodinja iz Lazca šte. 25, rojena 28.12.1905 v Lazcu, je umrla 22.10.1972 v Lazcu.

Jožefa Bajt, gospodinja iz Vojskega šte. 40, rojena 5.5.1892 na Vojskem, je umrla 23.10.1972 na Vojskem.

Ivan Jereb, upokojeni rudar iz Idrije, ul. Kap. Mihevca št. 18, rojen 14.8.1889 v Idriji, je umrl 27.10.1972 v Idriji.

Helena Vončina, gospodinja iz Idrije, Tomšičeva ul. šte. 2, rojena 14.4.1908 v Idriji, je umrla 2.11.1972 v Idriji.

Katarina Golja roj. Poljanec, gospodinja iz Gorenje Kanomlje šte. 15, rojena 11.4.1885 na Vojskem, je umrla 5.11.1972 v Gorenji Kanomlji.

Anton Močnik, kmetovalec iz Otaleža šte. 11, rojen 27.10.1924 v Otaležu, je umrl 7.11.1972 v Otaležu.

Matej Žakelj iz Dolov šte. 9, rojen 31.8.1891 v Doleh, je umrl 11.11.1972 v Doleh.

Anton Kokalj, upokojeni rudar iz Idrije, Partizanska ul. šte. 15, rojen 24.1.1897 v Idriji, je umrl 13.11.1972 v Idriji.

Janez Pajer, upokojeni tesar iz Spodnje Idrije šte. 53, rojen 18.5.1908 v Gorenji Trebuši, je umrl 14.11.1972 v Spodnji Idriji.

Marija Lenassi roj. Gostiša, gospodinja iz Godoviča šte. 11, rojena 1.3.1893 v Idrijskem logu, je umrla 15.11.1972 v Idriji.

Ivan Logar iz Spodnje Idrije šte. 1, rojen 16.5.1894 v Doleh, je umrl 16.11.1972 v Spodnji Idriji.

Frančiška Bončina roj. Tušar, iz Spodnje Idrije šte. 1, rojena 27.9.1891 v Jagrščah, je umrla 19.11.1972 v Idriji.

Marija Rupnik roj. Bolčina, gospodinja iz Predgriz šte. 27, rojena 16.6.1880 na Otllici, je umrla 19.11.1972 v Predgrizah.

Marija Štucin roj. Kacin, gospodinja iz Idrijskih Krnic šte. 24, rojena 20.10.1900 v Masorah, je umrla 19.11.1972 v Idrijskih Krnicah.

Ivan Kumar, kmetovalec iz Otaleža šte. 23, rojen 8.2.1899 v Plužnjah, je umrl 23.11.1972 v Otaležu.

Cecilija Poljanšek roj. Bezeljak, upokojenka iz Idrije, Gregorčičeva ul. šte. 39, rojena 9.11.1892 v Idriji, je umrla 24.11.1972 v Idriji.

Marija Jereb roj. Lapanje, užitalka invalidnine iz Idrije, Kajuhova ul. št. 7, rojena 20.7.1890 v Krnicah, je umrla 28.11.1972 v Idriji.

Franc Kolenc, upokojenec iz Idrije, ul. Carl Jakoba šte. 11, rojen 2.12.1890 v Idriji, je umrl 3.12.1972 v Idriji.

Ivan Jereb, upokojenec iz Gor šte. 6 a, rojen 9.4.1884 v Idriji, je umrl 4.12.1972 na Gorah.

Karol Treven, upokojeni uslužbenec iz Idrije, ul. N. Pirnata šte. 1, rojen 4.11.1890 v Idriji, je umrl 7.12.1972 v Idriji.

Jakob Medved, kmetovalec iz Masor šte. 26, rojen 21.7.1896 v Masorah, je umrl 9.12.1972 v Masorah.

Ivana Bevk roj. Jezeršek, gospodinja iz Jazn šte. 31, rojena 4.9.1898 v Lanišah, je umrla 20.12.1972 v Jaznah.

Ana Mervic roj. Jereb, družinska upokojenka iz Idrije, ul. Kap. Mihevca šte. 30, rojena 17.7.1882 v Zabrežniku, je umrla 22.12.1972 v Idriji.

Ivana Mohorič roj. Skvarča, gospodinja iz Spodnje Idrije šte. 61, rojena 27.5.1902 v

Spodnji Idriji, je umrla 22.12.1972 v Spodnji Idriji.

Frančiška Gabrovšek, upokojena učiteljica iz Idrije, Wolfovo stopnišče šte. 14, rojena 11.3.1892 v Idriji, je umrla 23.12.1972 v Idriji.

Marija Šemrl roj. Rudolf, gospodinja iz Zadloga šte. 13, rojena 10.3.1898 v Zadlogu, je umrla 24.12.1972 v Zadlogu.

Antonija Pirc roj. Gnjezda, gospodinja iz Idrije, ul. S. Rozmana šte. 19, rojena 14.1.1897 v Idriji, je umrla 22.3.1972 v Šempetru pri Górici.

Josip Rejc, iz Rabca, rojen 9.3.1907 v Srednji Kanomlji, je umrl 12.1.1972 v Puli.

Franc Logar, VVI iz Korit šte. 5, rojen 21.9.1899 v Dolehm je umrl 18.2.1972 v Ljubljani.

Vincenc Prelovec, upokojeni rudar iz Idrije, Rožna ul. šte. 7, rojen 5.7.1894 v Idriji, je umrl 2.2.1972 v Ljubljani.

Karolina Rupnik roj. Šinkovec, družinska upokojenka iz Ljubljane, Celovška šte. 85, rojena 27.10.1887 v Idriji, je umrla 29.2.1972 v Ljubljani.

Miroslav Podobnik, invalidski upokojenec iz Idrije, Cankarjeva ul. šte. 1, rojen 17.7.1924 v Idriji, je umrl 3.3.1972 v Ljubljani.

Antón Obid, upokojenec iz Lazca šte. 36, rojen 25.5.1910 v Šebreljah, je umrl 1.2.1972 v Ljubljani.

Leopolda Dolinar, upokojenka iz Spodnje Idrije šte. 1, rojena 15.11.1887 v Idriji, je umrla 6.3.1972 v Ljubljani.

Marija Kobal roj. Trkman, upokojenka iz Kočevja, cesta na Trato šte. 27, rojena 3.9.1897 v Črnem vrhu, je umrla 26.4.1972 v Kočevju.

Franc Mikuž, upokojenec iz Petelinje šte. 19, rojen 20.8.1890 v Predgrizah, je umrl 11.4.1972 v Pivki.

Ludvik Breitenberger iz Banja Luke, Danka Mitova št. 3, rojen 8.8.1921 v Idriji, je umrl 17.4.1972 v Banja Luki.

Ivan Kenda, upokojenec iz Koprca, ul. Generala Levičnika št. 48, rojen 5.10.1926 v Lazcu, je umrl 23.4.1972 v Izoli.

Ana Podgornik roj. Mrak, gospodinja iz Dolenje Trebuše št. 108, rojena 23.7.1895 na Vojskem, je umrla 28.4.1972 v Dolenji Trebuši.

Filip Skvarča, upokojenec iz Planine št. 175, rojen 27.3.1900 v Lomeh, je umrl 18.4.1972 v Planini.

Alojz Čuk, asfalter iz Strmca št. 4, rojen 11.6.1928 v Strmci, je umrl 7.5.1972 v Šempetru pri Gorici.

Franc Jereb, upokojeni delavec iz Gorenje Trebuše št. 63, rojen 30.9.1896 na Vojskem, je umrl 29.5.1972 v Gorenji Trebuši.

Rozalija Puk roj. Kunc, gospodinja iz Vodice št. 7, rojena 3.6.1919 v Zastolu, je umrla 28.5.1972 v Vodichah.

Drago Vončina, iz Zagreba, Trpimirova 27, rojen 27.9.1896 v Idriji, je umrl 29.4.1972 v Zagrebu.

Avguštin Šavli, upokojeni železničar iz Šmihela št. 21, rojen 26.8.1914 na Vojskem, je umrl 21.5.1972 v Šmihelu.

Ivan Bajec, iz Batra 12, Osijek, rojen 16.8.1916 v Ledinah, je umrl 28.5.1972 v Osijeku.

Andrej Jereb, upokojenec iz Spodnje Kanomlje št. 4, rojen 24.11.1892 v Spodnji Kanomlji, je umrl 5.5.1972 v Ljubljani.

Ivan Čuk, žel. uradnik iz Ljubljane, Preradovičeva 16, rojen 28.9.1896 v Črnem vrhu, je umrl 11.4.1972 v Ljubljani.

Valentin Trček, upokojenec iz Liplje št. 3, rojen 11.2.1895 v Idriški, je umrl 11.5.1972 v Lipljah.

Janez Žakelj, kmet iz Medvedjega brda št. 12, rojen 14.12.1903 v Doleh, je umrl

21.5.1972 v Medvedjem brdu.

Štefanija Pregelj roj. Leskovec, gospodinja iz Malega polja št. 19, rojena 26.12.1897 v Predgrizah, je umrla 7.7.1972 v Malem polju.

Janez Križišnik, upokojenec iz Cerkelj št. 96, rojen 14.1.1909 v Jeličnem vrhu, je umrl 14.7.1972 v Cerkljah.

Andrej Bizjak, upokojeni kovač iz Bošamarina št. 13, rojen 4.11.1904 v Mrzlem logu, je umrl 29.5.1972 v Ankaranu.

Peter Černalogar, upokojenec iz Stare Loke št. 31, rojen 28.6.1890 v Spodnji Idriji, je umrl 31.7.1972 v Stari Loki.

Janez Močnik, upokojeni rudar iz Idrije, ul. O. Župančiča št. 34, rojen 28.8.1906 v Idriji, je umrl 2.6.1972 v Ljubljani.

Leopolda Kogej, upokojena učiteljica iz Idrije, Wolfovo stopnišče št. 7, rojena 11.11.1887 v Idriji, je umrla 12.5.1972 v Ljubljani.

Rafael Rudolf, upokojenec iz Kočevja, Ljubljanska 21, rojen 13.9.1905 v Črnem vrhu, je umrl 21.6.1972 v Kočevju.

Josip Tratnik, upokojenec iz Maribora, Primorska 3, rojen 17.3.1889 v Idriji, je umrl 4.8.1972 v Mariboru.

Viktor Šinkovec, upokojenec iz Dobriša vasi št. 25, rojen 10.4.1893 v Idriji, je umrl 15.6.1972 v Dobriša vasi.

Jožef Bajt, upokojenec iz Krškega, cesta 4. julija št. 66, rojen 15.3.1889 v Idriji, je umrl 18.7.1972 v Brežicah.

Karel Kogej, iz Rijeke, Ž. Marča št. 26, rojen 15.10.1900 v Idriji, je umrl 11.2.1972 v Ičićih pri Opatiji.

Dimitrij Žigon, mehanik iz Idrije, Kosovelova ul. št. 8, rojen 22.12.1944 v Idriji, se je smrtno ponesrečil v Kamniških Alpah na Malih podih.

Marija Punčuh, upokojenka iz Dolnjega Logatca št. 190, rojena 29.9.1895 v Spodnji

Idriji, je umrla 10.9.1972 v Dol. Logatcu.

Ana Žgavec, kmetovalka iz Predgriz št. 37, rojena 13.7.1897 v Zadlogu, je umrla 18.9.1972 v Šempetru pri Gorici.

Marija Razložnik roj. Leskovec, gospodinja iz Godoviča št. 29, rojena 7.5.1915 v Godoviču, je umrla 20.9.1972 v Šempetru pri Gorici.

Anton Rijavec, iz Sremskih Karlovcov, rojen 7.6.1901 v Idriji, je umrl 24.7.1972 v Sremskih Karlovcih.

Albert Prelovec, ključavničar iz Spodnje Idrije št. 26, rojen 14.4.1930 v Spodnji Kanomlji, je umrl 10.6.1972 v Ljubljani.

Evgen Ivan Tujetsch iz Ljubljane, Mestni trg 8, rojen 15.8.1884 v Idriji, je umrl 25.7.1972 v Ljubljani.

Jožica Lapajne, upokojenka iz Ljubljane, Roška 17, rojena 17.3.1908 v Idriji, je umrla 12.6.1972 v Ljubljani.

Evgen Ivan Tujetsch iz Ljubljane, Mestni trg 8, rojen 15.8.1884 v Idriji, je umrl 25.7.1972 v Ljubljani.

Julijana Kumer roj. Miklavčič, upokojenka iz Idrije, Vodnikova ul. št. 22, rojena 12.2.1889 v Idriji, je umrla 15.6.1972 v Ljubljani.

Franc Vončina, upokojenec iz Idrije, Rudarska ul. št. 6, rojen 2.9.1889 v Idriji, je umrl 9.6.1972 v Ljubljani.

Ing. Valentin Gostiša, rudarski inženir, iz Idrije, ul. 1. maja št. 16, rojen 1.2.1910 v Idriji, je umrl 10.6.1972 v Ljubljani.

Franc Keber, uslužbenec iz Idrije, Kosovelova ul. št. 25, rojen 26.4.1932 v Idriji, je umrl 16.6.1972 v Ljubljani.

Frančiška Lapajne roj. Kogej, upokojenka iz Ljubljane, Kvedrova 2, rojena 9.3.1885 v Idriji, je umrla 18.7.1972 v Ljubljani.

Frančiška Rejc, učiteljica v pokoju iz Ljubljane, Malgajeva 10, rojena 3.4.1895 v Idriji, je umrla 12.6.1972 v Ljubljani.

Katarina Rupnik roj. Kogej, trgovka iz Ljubljane, Samova 11, rojena 30.4.1893 v Jeličnem vrhu, je umrla 20.8.1972 v Ljubljani.

Terezija Šinkovec roj. Kočevar, gospodinja iz Idrije, ul. O. Župančiča št. 15, rojena 11.9.1928 v Idriji, je umrla 31.7.1972 v Ljubljani.

Ivana Vončina roj. Poljanec, družinska upokojenka iz Grgarja št. 58, rojena 26.5.1906 na Vojskem, je umrla 20.10.1972 v Gorenji Trebuši.

Julijana Svetličič roj. Podobnik, gospodinja iz Idrije, Gradnikova ul. št. 4, rojena 8.6.1907 v Idriji, je umrla 25.8.1972 v Ljubljani.

Marija Bevk roj. Majnik, gospodinja iz Idrije, Vojskarska ul. št. 34, rojena 28.1.1898 v Čekovniku, je umrla 31.7.1972 v Ljubljani. Pavel Mikuž, upokojeni mizar iz Kopra, Valvazorjeva št. 43, rojen 9.6.1935 v Zadlogu, je umrl 5.10.1972 v Ankaranu.

Anton Šen, upokojeni delavec iz Sanabora št. 13, rojen 5.1.1907 v Strmcu, je umrl 31.10.1972 na Nanosu.

Katarina Oblak roj. Jereb, družinska upokojenka iz Idrije, Kosovelova ul. št. 2, rojena 22.10.1898 na Medvedjem brdu, je umrla 31.10.1972 v Sežani.

Terezija Moljk roj. Eržen, invalidska upokojenka iz Planine št. 71, rojena 13.10.1885 v Spodnji Idriji, je umrla 10.9.1972 v Planini. Ivan Jurjavčič, osebni upokojenec iz Semiča št. 25, rojen 13.7.1898 v Idriji, je umrl 12.10.1972 v Semiču.

Janez Črnologar, upokojenec iz Škofljice št. 36, rojen 2.5.1873 na Javorniku, je umrl 19.10.1972 v Škofljici.

Ivana Čuk roj. Lampe, gospodinja iz Zadloga št. 29, rojena 26.6.1909 v Zadlogu, je umrla 13.11.1972 v Šempetru pri Gorici.

Jožef Likar, kmetovalec iz Biezij pri Poljčanah, rojen 21.2.1916 v Črnem vrhu, je umrl

15.11.1972 v Brezjah pri Poljčanah.
Pavla Česnik roj. Tratnik, upokojenka iz Idrije, Kosovelova ul. št. 27, rojena 25.6.1897 na Vojskem, je umrla 23.10.1972 v Ljubljani.

Anton Čuk, delavec iz Spodnje Kanomlje šte. 34, rojen 5.6.1906 v Srednji Kanomlji, je umrl 27.10.1972 v Ljubljani.

Ivana Seljak, upokojenka iz Idrije, Gregorčičeva ul. šte. 29, rojena 22.8.1902 v Idriji, je umrla 17.9.1972 v Ljubljani.

Venceslav Vojska, upokojeni rudar iz Idrije, Prešernova ul. št. 17, rojen 13.7.1903 v Idriji, je umrl 18.9.1972 v Ljubljani.

Franc Rovtar, upokojenec iz Litije, Grbinska št. 40, rojen 14.10.1885 v Spodnji Idriji, je umrl 22.11.1972 v Trbovljah.

Marija Jurca roj. Arrigler, gospodinja iz Ljubljane, Šišenska št. 39, rojena 1.10.1880 v Idrijskem logu, je umrla 2.10.1972 v Ljubljani.

Helena Blažič roj. Tušar, družinska upokojenka iz Idrije, Vodnikova ul. šte. 22, rojena 13.8.1916 na Vojskem, je umrla 11.10.1972 v Ljubljani.

Florjan Klemenčič, uslužbenec iz Ljubljane, Ižanska c. 102/a, rojen 26.4.1907 v Idriji, je umrl 13.10.1972 v Ljubljani.

Gabrijela Pipan, upokojenka iz Ljubljane, c. na Bokalce št. 51, rojena 4.1.1892 v Črnem vrhu, je umrla 24.9.1972 v Ljubljani.

Marija Lujin roj. Vojska, gospodinja iz Idrije, Prešernova ul. št. 20, rojena 6.8.1906 v Idriji, je umrla 16.9.1972 v Ljubljani.

Valentin Jereb, upokojenec iz Idrije, Rožna ul. št. 7 a, rojen 2.1.1892 v Idriji, je umrl 2.10.1972 v Ljubljani.

Julijana Lipužič, upokojenka iz Ljubljane, c. na Bokalce št. 51, rojena 15.2.1891 v Lazcu, je umrla 28.9.1972 v Ljubljani.

Jožef Lipužič, kmečki delavec iz Otaleža

šte. 11, rojen 2.9.1924 v Lazcu, je umrl 1.12.1972 v Cerkljanskem vrhu.

Jožef Kuštrin, upokojenec iz Tomaja št. 9, rojen 15.3.1878 v Spodnji Kanomlji, je umrl 2.2.1972 v Izoli.

Frančiška Pavšič, upokojenka iz Idrije, Gorsk pot šte. 21, rojena 1.4.1895 v Plužnjah, je umrla 22.12.1972 v Šempetru pri Gorici.
Stanislav Čerin, upokojenec iz Reštanja št. 57, rojen 7.5.1909 v Otaležu, je umrl 25.12.1972 v Reštanju.

Franc Božič iz Vrdnika, Stara kolonija št. 29, rojen 30.1.1903 v Otaležu, je umrl 21.12.1972 v Vrdniku.

Katarina Podgornik roj. Hvala, družinska upokojenka iz Gorenje Trebuše šte. 65, rojena 4.4.1908 na Vojskem, je umrla 28.12.1972 v Gorenji Trebuši.

Jakob Ržek, delavec v pokoju iz Podkrajja št. 70, rojen 13.7.1901 v Godoviču, je umrl 30.12.1972 v Podkrajju.

Viktor Koler, upokojeni rudar iz Mirne peči šte. 78, rojen 2.2.1920 v Idriji, je umrl 27.12.1972 v Mirni peči.

Valentin Rejc, iz Podbrda šte. 33, rojen 12.2.1906 v Otaležu, je umrl 20.12.1972 v Podbrdu.

Franc Pišlar, mesar iz Škofij št. 177, rojen 25.11.1913 v Godoviču je umrl 20.12.1972 v Ankaranu.

Bogomir Čibej, geometer iz Ljubljane, Celovška 163, rojen 10.11.1930 na Vojskem, je umrl 18.11.1972 v Škofji Loki – Jeperca.

Hedvika Vogeltnik roj. Goli, gospodinja iz Ljubljane, Topniška št. 43, rojena 20.9.1878 v Idriji, je umrla 22.11.1972 v Ljubljani.

Erna Burger roj. Murgel iz Celja, Kersnikova 1, rojena 27.2.1887 v Idriji, je umrla 22.12.1972 v Celju.

Antonija Jurajevčič roj. Lapajne iz Karlovca, Kupska 4, rojena 19.5.1908 v Idriji, je umrla 7.11.1972 na Rabu.

Katarina Kogej, družinska upokojenka iz Ljubljane, Gosposvetska 4, rojena 13.4.1882 v Idriji, je umrla 18.12.1972 v Ljubljani.

Franc Pajer, upokojeni šofer iz Idrije, Gregorčičeva ul. št. 39, rojen 5.1.1904 v Idriji, je umrl 10.12.1972 v Ljubljani.

Marija Baloh roj. Pajer, upokojenka iz Idrije, ul. S. Rozmana št. 18, rojena 24.2.1896 v Idriji, je umrla 10.12.1972 v Ljubljani.

Franciška Čibej, gospodinja iz Idrije, Kosovelova ul. šte. 2, rojena 27.1.1895 v Idriji, je umrla 10.12.1972 v Ljubljani.

Karolina Golob, upokojenka iz Idrije, ul. O. Župančiča šte. 42, rojena 1.11.1894 v Idriji, je umrla 23.12.1972 v Ljubljani.

Aleksander Likar, kmetovec iz Vojskega št. 78, rojen 17.7.1940 na Vojskem, je umrl 30.12.1972 v Ljubljani.

Marija Masle roj. Hajan, upokojenka iz Čevce št. 58, rojena 6.12.1899 v Godoviču, je umrla 30.12.1972 v Ljubljani.

Krajevni urad Cerkno

Ivan Gruden, roj. 14.12.1900, stanujoč Cerkno št. 15, umrl v Ljubljani dne 20.2.1972

Aleksij Šinkovec, roj. 17.7.1908, stanujoč Poljane št. 17, umrl v Ljubljani dne 23.2.1972

Bojana Dopuda, roj. 17.3.1969, stanujoča v Cerknem št. 168, umrla v Ljubljani dne 20.3.1972

Krapež „A“, roj. 24.2.1972, Cerkno 153, umrl v Ljubljani dne 25.2.1972

Krapež „B“, roj. 24.2.1972, Cerkno 153, umrl-a v Ljubljani dne 25.2.1972

Albert Oblak, roj. 7.4.1969, stanujoč Poljane št. 13, umrl Poljane 18.4.1972

Rozalija Čelik roj. Jereb, roj. 29.8.1896, stanujoča Cerkno št. 181, umrla v Cerknem dne 26.4.1972

Jernej Eržen, roj. 9.7.1901, stanujoč Podpleče št.6, umrl na Golniku, dne 2.5.1972

Frančiška Mlakar, roj. 14.1.1894, stanujoča Podlanišče št. 26, umrla v Podlanišču dne 13.5.1972

Marija Štravs, roj. 29.10.1896, stanujoča Cerkno št. 28, umrla dne 24.5.1972 v Cerknem

Katarina Peternelj roj. Štucin, roj. 26.11.1891, stanujoča Jesenica št. 1, umrla v Jesenici dne 28.5.1972

Franc Mlakar, roj. 15.8.1888, stanujoč Šebrelje št. 16, umrl v Šebreljah dne 1.6.1972

Franc Kokelj, roj. 23.11.1906, stanujoč Gorenji Novaki št. 57, umrl v Gorenjih Novakih dne 6.6.1972

Franc Špik, roj. 31.10.1898, stanujoč Podlanišče št. 12, umrl v Podlanišču dne 16.6.1972

Mihael Okorn, roj. 26.9.1890, stanujoč Gorenji Novaki št. 54, umrl v Gorenjih Novakih dne 21.6.1972

Ivan Mohorič, roj. 9.9.1917, stanujoč v Cerknem št. 107, umrl v Cerknem dne 22.6.1972

Marjana Čufer roj. Tušar, roj. 18.1.1887, stanujoča Dolenji Novaki št. 5, umrla v Dolenjih Novakih dne 27.6.1972

Franc Polak, roj. 13.2.1905, stanujoč Šebrelje št. 70, umrl v bolnici Šempeter pri Gorici dne 29.6.1972

Jožef Božič, roj. 6.3.1890, stanujoč Straža št. 34, umrl na Straži dne 7.7.1972

Janez Špik, roj. 20.5.1904, stanujoč Ravne pri Cerknem št. 52, umrl v Ravnah pri Cerknem dne 7.7.1972

Jožef Lipužič, roj. 8.9.1909, stanujoč Straža št. 23, umrl na Straži dne 16.7.1972

Uršula Obed, roj. 16.10.1896, stanujoča Cerkno št. 165, umrla v Ljubljani dne 3.5.1972

Julijana Mlakar, roj. 31.1.1909, stanujoča Podlanišče št. 26, umrla v Podlanišču dne 12.7.1972

Marija Bevk, roj. Sedej, roj. 9.1.1890, stanujoč Gorje št. 11, umrla v Gorjah dne 24.7.1972

Marija Kalan roj. Kacin, roj. 5.11.1895, stanujoča Podlanišče št. 23, umrla v Podlanišču dne 25.7.1972

Jožefa Derlink, roj. 16.3.1917, stanujoča Gorenji Novaki št. 43, umrla Gorenji Novaki dne 29.7.1972

Jurij Primožič, roj. 23.4.1898, stanujoč Dolenji Novaki št. 32, umrl v Dolenjih Novakih dne 22.8.1972

Marija Obid, roj. Močnik, roj. 18.9.1908, stanujoča Šebrelje št. 66, umrla v bolnici Sempeter pri Gorici dne 25.8.1972

Franc Ozebek, roj. 16.11.1880, stanujoč Šebrelje št.21, umrl v Šebreljah dne 31.8.1972

Marija Peternel roj. Bric, roj. 22.5.1892, stanujoča Labinje št.6, umrla dne 31.8.1972 v Labinjah

Julij Cerkvenc, roj. 16.5.1901, stanujoč v Cerknem št. 63 a, umrl v Sežani dne 26.8.1972

Jakob Kokelj, roj. 14.4.1901, stanujoč Gorenji Novaki št. 56, umrl v Gorenjih Novakih dne 10.9.1972

Peter Logar, roj. 13.6.1914, stanujoč Straža št. 39, umrl na Straži št. 39, dne 12.9.1972

Antonija Polak roj. Hvala, roj. 23.5.1903, stanujoča Šebrelje št. 70, umrla v Šebreljah dne 16.9.1972

Lucija Oblak roj. Likar, roj. 12.12.1896, stanujoča Cerkno št. 182, umrla v Cerknem dne 28.9.1972

Terezija Prašnik, roj. 14.9.1905, stanujoča Poče št. 3, umrla v bolnici Sempeter pri Gorici dne 14.10.1972

Marija Vinkler roj. Derlink, roj. 27.11.1910,

stanujoča Gorenji Novaki št. 69, umrla v Ljubljani dne 30.7.1972

Jožef Razpet, roj. 6.11.1925, stanujoč Poče št. 16, umrl Poče št. 16 dne 15.11.1972

Katarina Jereb, roj. 12.11.1897, stanujoča Bukovo št. 65, umrla na Bukovem dne 18.11.1972

Antonija Štravs roj. Golob, roj. 21.4.1904, stanujoča Ravne pri Cerknem št. 34, umrla v Ravnah pri Cerknem dne 13.11.1972

Lucija Tušar, roj. 13.12.1902, stanujoča Cerkljanski vrh št. 3, umrla v Cerkljanskem vrhu št. 2 dne 20.11.1972

Cecilija Obed, roj. 17.11.1894, stanujoča Reka št. 5, umrla na Reki dne 27.11.1972

Julijana Obid roj. Štravs, roj. 29.5.1902, stanujoča Cerkno št. 27, umrla v Cerknem št. 27 dne 29.11.1972

Marija Škvarča, roj. 2.5.1895, stanujoča Cerkno št. 89, umrla v Ljubljani dne 25.12.1972

Marija Prezelj roj. Štravs, roj. 2.2.1896, stanujoča Labinje št. 4, umrla dne 12.12.1972

Alojzija Rink roj. Lapanje, roj. 20.6.1899, stanujoča Reka št. 8, umrla na Reki dne 13.12.1972

Marija Carli roj. Purgar, roj. 27.11.1895, stanujoča Počane št. 27, umrla v Ljubljani 25.9.1972

Marija Kranjc roj. Šturm, roj. 24.1.1891, stanujoča Zakriž št. 8, umrla v Zakrižu dne 29.12.1972

Ana Prezelj roj. Tušek, roj. 13.7.1899, stanujoča Poče št. 24, umrla v Počah dne 3.1.1973

Alojzija Lapanje, roj. 4.6.1880, stanujoča Šebrelje št. 57, umrla dne 5.1.1973

Katarina Čelik, roj. 27.4.1892, stanujoča Ravne pri Cerknem št. 35, umrla v Ravnah pri Cerknem dne 9.1.1973

Jože Gatej, roj. 14.4.1902, stanujoč Straža št. 2, umrl na Straži dne 11.1.1973

Marija Makuc, roj. 2.12.1895, stanujoča Po-
lice št. 13, umrla v Policah dne 14.1.1973

Aleksander Jereb, roj. 16.3.1907, stanujoč
Zakriž št. 16, umrl v Ankaranu dne
18.12.1972

Antonija Peternelj, roj. 5.5.1901, stanujoča
Dolenji Novaki št. 12, umrla na Golniku dne
10.1.1973

Florijan Štucin, roj. 28.4.1891, stanujoč Za-
kojca št. 11, umrl v Zakojci dne 5.2.1973

Ciril Moškat, roj. 10.7.1908, stanujoč v
Cerknem št. 33, umrl v Cerknem dne
18.2.1973

Katarina Peternelj, roj. 14.4.1888, stanujoča
v Cerknem št. 189, umrla v Cerknem dne
25.2.1973

Marija Makuc roj. Štravs, roj. 22.12.1891,
stanujoča Reka št. 12, umrla na Reki dne
4.3.1973

Marija Mlakar, roj. 24.10.1897, stanujoča Bu-
kovo št. 67, umrla v Ljubljani dne 9.10.1972

Franc Mavrič, roj. 21.3.1909, stanujoč Reka
št. 2, umrl v Ljubljani dne 14.10.1972